

Vlaams
Parlement

ingediend op **34** (2018-2019) – Nr. 1
22 maart 2019 (2018-2019)

Ontwerp van Vlaams Hervormingsprogramma

2019

Vlaanderen
verbeelding werkt

ONTWERP VLAAMS HERVORMINGSPROGRAMMA 2019

**Vlaamse
Regering**

www.vlaanderen.be

VOORWOORD

Het voorliggende *Vlaamse Hervormingsprogramma (VHP)* 2019 is inmiddels het negende op rij dat Vlaanderen opmaakt en het laatste dat door deze Vlaamse Regering wordt voorgelegd. In dit VHP geeft Vlaanderen een maatgericht antwoord op de landenspecifieke aanbevelingen 2018-2019 en de uitdagende Europa 2020-doelstellingen. Het VHP moet ervoor zorgen dat de Europese Commissie (EC) een voldoende gedetailleerd beeld krijgt van de maatregelen die op Vlaams niveau in het kader van het Europees Semester (ES) worden genomen.

Deze Vlaamse Regering zette de voorbije jaren versterkt in op de opvolging van het ES en daarbij werden mooie resultaten geboekt.

Op *Vlaams niveau* werd tijdens deze regeerperiode ingezet om het draagvlak binnen Vlaanderen voor het VHP te verdiepen. De structurele en versterkte betrokkenheid van zowel de sociale partners, de VLEVA-leden als het Vlaams Parlement zijn hiervan treffende illustraties, alsook de aandacht van het Voorzitterscollege voor het ES. Het VHP speelt ook steeds in op nieuwe Europese semesterontwikkelingen, zoals de opname van een Vlaams sociaal scorebord en het inspelen op het steunprogramma voor structurele hervormingen (SRSP).

Op *federaal niveau* kan in het bijzonder verwezen worden naar de door Vlaanderen gevraagde integrale opname van het VHP in het nationaal hervormingsprogramma.

Op *Europees niveau*, waardeert de EC stevast de proactieve en kwaliteitsvolle inbreng van de Vlaamse overheid bij Fact Finding Missions, bilaterale ontmoetingen enzovoort.. Op deze manier stromen heel wat Vlaamse beleidsmaatregelen en data door in de Europese semesterdocumenten. Het is daarom geen toeval dat in het Landverslag 2019 voor België een historisch hoog aantal verwijzingen naar Vlaamse maatregelen en cijfers zijn terug te vinden. Vlaanderen trachtte ook snel in te spelen op nieuwe instrumenten, zoals het steunprogramma voor structurele hervormingen: zowel bij de cyclus 2018 als 2019 ontving Vlaanderen voor drie projecten ondersteuning en deze projecten worden in het voorliggende VHP toegelicht. De European Semester Officer (ESO) speelde de voorbije jaren een belangrijke rol om de wisselwerking tussen de Vlaamse overheid en de diensten van de EC te verzekeren en hierbij kan o.a. verwezen worden naar de inmiddels jaarlijkse ontmoeting tussen de ESO en het Voorzitterscollege binnen de Vlaamse administratie. De Vlaamse overheid stelde haar semesterexpertise ook herhaaldelijk ter beschikking aan het Comité van de Regio's.

De Vlaamse Regering blijft er bij de EC op aandringen om meer *regiospecifieke aanbevelingen en analyses* te ontvangen. Aangezien de landenspecifieke aanbevelingen (LSA's) 2019 bepalend zullen zijn voor de programmering van de structuurfondsen 2021-2027, is het belangrijk dat deze LSA's voldoende afgestemd zijn op de noden van de regio's, zodat Vlaanderen ermee daadkrachtig aan de slag kan gaan. Zowel binnen het toekomstige MFK als in de recente discussienota 'Naar een duurzaam Europa in 2030' van de EC is het ES uiterst belangrijk en nu al is het duidelijk dat de investeringsdimensie ook de volgende jaren op Europees niveau een topprioriteit zal zijn. Het is dan ook geen toeval dat in dit VHP het belang van de investeringsdimensie extra wordt benadrukt. Zoals uit dit VHP overduidelijk blijkt, is de huidige Vlaamse Regering een investeringsregering geweest en dit heeft vruchten afgeworpen. De Vlaamse werkzaamheidsgraad is nooit hoger geweest en ook onze investeringen in O&O, maar ook in zorg, onderwijs, mobiliteit en openbare werken hebben een recordhoogte bereikt. Rusten op de lauweren is er echter niet bij: ook de nieuwe Vlaamse Regering zal op investeringsuitdagingen moeten blijven inspelen.

Geert Bourgeois

Minister-president van de Vlaamse Regering

INHOUDSTAFEL

Voorwoord.....	4
Managementsamenvatting.....	6
Deel 1. Macro-economische ontwikkelingen in het Vlaams Gewest.....	10
Deel 2. Maatregelen inzake de grote economische uitdagingen	13
2.0. Het Landverslag 2019	13
2.1. Landenspecifieke aanbeveling 1	13
2.2. Landenspecifieke aanbeveling 2	16
2.3. Landenspecifieke aanbeveling 3	24
2.4. Inspelen op investeringsuitdagingen	26
DEEL 3. UITVOERING VLAAMSE EUROPA 2020-DOELSTELLINGEN	36
3.0. Inleidend	36
3.1. Werkzaamheid	36
3.2. Onderwijs	37
3.3. Onderzoek en ontwikkeling (O&O)	39
3.4. Klimaat en energie	40
3.5. Armoede en sociale uitsluiting	45
3.6. Vlaams Sociaal scorebord	48
Deel 4. gebruik van de structuurfondsen.....	50
Deel 5. Institutionele vraagstukken en participatie van belanghebbenden.....	51
5.1. Versterken van het draagvlak	51
5.2. Betrokkenheid Vlaams Parlement	51
5.3. Betrokkenheid sociale partners	51
5.4. Betrokkenheid (boven)lokale besturen en stakeholders	51
5.5. VHP in Federaal en Europees Perspectief	53
Glossarium.....	54

MANAGEMENTSAMENVATTING

Het Vlaams hervormingsprogramma (VHP) is het antwoord van de Vlaamse Regering op de uitdagingen die zich in het kader van het Europees Semester (ES) stellen. Met een eigen hervormingsprogramma neemt Vlaanderen het nodige eigenaarschap op. Het VHP vormt de basis voor de Vlaamse inbreng in het nationaal hervormingsprogramma (NHP) en wordt ook aan de Europese instellingen bezorgd. Het VHP 2019 is opgebouwd uit 5 delen.

DEEL 1 bevat de belangrijkste macro-economische ontwikkelingen in het Vlaams Gewest. Heel veel indicatoren staan op groen. Met een investeringsratio van 24,7 in 2018 situeert Vlaanderen zich in de Europese top, de groei van de totale werkgelegenheid in 2018 bedroeg 1,3% en in 2017 kon een stijging van de Vlaamse goederenuitvoer met 5% t.o.v. 2016 worden genoteerd.

DEEL 2 bevat de Vlaamse maatregelen in het kader van de grote economische uitdagingen (de drie LSA's én investeringsuitdagingen) en vormt opnieuw het zwaartepunt van het VHP.

Inzake **LSA 1 (overheidsfinanciën)**, legt Vlaanderen voor de derde keer op rij een begroting in structureel evenwicht voor en blijft ze inzetten op een groeivriendelijke begrotingsconsolidatie met de nodige aandacht voor publieke investeringen in economische en sociale infrastructuur. Teneinde de kwaliteit van de publieke financiën verder te verbeteren, werkt Vlaanderen aan de introductie van prestatiegeïnformeerd begroten en uitgavenevaluaties (spending reviews) in het begrotingsproces. Verder ijvert de Vlaamse Regering ook voor de introductie van een investeringsnorm en levert ze aanzienlijke inspanningen om de schuld onder controle te houden via o.a. de ontwikkeling van een schuldnorm. De overgedragen bevoegdheden voor langdurige zorg en mobiliteitshulpmiddelen werden opgenomen in de Vlaamse Sociale Bescherming (VSB), waarbij het de bedoeling is om de financieringsmodellen aan te passen om te evolueren naar een zorggerelateerde financiering o.b.v. een internationaal gevalideerd zorggerelateerd instrument (BELRAI).

Wat **LSA 2 (arbeidsmarkt en onderwijs/vorming)** betreft, zijn de verschillende activeringsmaatregelen (doelgroepenbeleid, verruiming VDAB-begeleidingsaanbod oudere werkzoekenden,...) op kruissnelheid gekomen. Er wordt verder ingezet op de transitie van werkloosheid naar werk voor kwetsbare groepen. Daarnaast worden verschillende maatregelen getroffen voor personen met een migratieachtergrond (project 'Integratie door werk',...) en personen met een arbeidshandicap of medische, mentale, psychische, psychiatrische of sociale problemen (maatwerk in sociale economie,...). Bovendien wordt verder ingezet op de combinatie arbeid-gezin (bijkomende investeringen in kinderopvang,...) en werknemersmobiliteit (aantrekken en behouden van buitenlands talent,...). Er wordt ook werk gemaakt van het verzekeren van gelijke kansen op toegang tot kwaliteitsonderwijs, beroepsopleidingen en de arbeidsmarkt voor de meest achtergestelde groepen. 2018 was een sleuteljaar voor de hervormingen op het gebied van onderwijs en vorming. In zowat alle onderwijsniveaus werden belangrijke decreten goedgekeurd in het Vlaamse Parlement en bekrachtigd door de Vlaamse Regering. Kansengelijkheid wordt horizontaal bevorderd door o.a. de decretaal afgewerkte hervormingen van de leerlingbegeleiding, de modernisering van het secundair onderwijs, de nieuwe eindtermen, het nieuwe duaal leren, het financieringssysteem van het volwassenenonderwijs, het deeltijds kunstonderwijs, de graduaatsopleidingen en de bijsturing van het M-decreet. Deze onderwijsvormingen zijn gericht op het behalen van een kwalificatie én op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Het percentage afgestudeerden in STEM wordt bevorderd door de verdere uitrol van het STEM-actieplan, de modernisering van het secundair onderwijs, de nieuwe eindtermen en duaal leren. Verder werden nog de belangrijke

hervormingen m.b.t. inspectie 2.0, kwaliteitszorg in het hoger onderwijs en de hervorming van de leraarsopleiding decretaal afgerond.

Wat **LSA 3 (ondernemerschap, concurrentie dienstensector, mobiliteitsuitdagingen)** betreft, kan verwezen worden naar de vereenvoudiging van de toegang tot ondernemerschap door het attest bedrijfsbeheer en de beroepsbekwaamheden af te schaffen. Om kwaliteitsvol ondernemerschap te garanderen wordt ingezet op een competentiebeleid om ondernemersvaardigheden te verwerven en op peil te houden. Inzake het aanpakken van mobiliteitsuitdagingen kan aangegeven worden dat in 2019 alle investeringen werden samengevoegd in één Geïntegreerd Investeringsplan en er dit jaar in totaal 1,68 miljard euro voor vervoersinfrastructuur wordt vrijgemaakt. Bijkomende middelen voor alle modi (weginfrastructuur, openbaar vervoer, binnenvaart, havens) werden vrijgemaakt.

In het voorliggende VHP heeft Vlaanderen een **investeringshoofdstuk** opgenomen waarmee op het Landverslag 2019 wordt ingespeeld. De Vlaamse Regering is een investeringsregering en blijft volop inzetten op zowel een groeivriendelijke begrotingsconsolidatie, door de focus te leggen op structurele maatregelen (zoals efficiëntere overheidsstructuren, inclusief een afslanking van het overheidsapparaat met 1950 VTE tegen eind 2019) als tegelijkertijd op een versterking van publieke investeringen in economische, ecologische en sociale infrastructuur. Zo heeft de Vlaamse Regering er tijdens de huidige legislatuur voor gezorgd dat er jaarlijks 654 miljoen euro extra (bruto investeringen in vaste activa, alsook kapitaaltransferten en beschikbaarheidsvergoedingen) ter beschikking is voor bijkomende investeringen in infrastructuur in vijf kerndomeinen: mobiliteit en openbare werken (met een specifieke focus op multimodale investeringen via “NV De Werkvennootschap”), scholenbouw, sociale huisvesting, welzijnsinfrastructuur en economie en O&O. Daarnaast voorziet de Vlaamse Regering in deze regeerperiode bijkomende middelen voor investeringen in zorg (+500 miljoen euro) en de ontwikkeling van het lange termijn groeipotentieel o.b.v. O&O (+ 500 miljoen euro) en waterzuiveringsinfrastructuur (230 miljoen euro). Naast het goed inspelen op het Europees Fonds voor Strategische Investeringen (EFSI) worden in dit VHP de investeringen op het vlak van O&O&I (digitalisering, clusterbeleid,...), de energietransitie (zonneprojecten, groene warmte, ..), een koolstofarme samenleving (ontwerp Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030), circulaire economie, betaalbare en energiezuinige woningbouw (ontwerp Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030, renovatiepact, hervorming energieprijzen,...), mobiliteit en openbare werken (recordinvesteringen voor alle modi), schoolinfrastructuur (masterplan scholenbouw,...) en welzijnsinfrastructuur duidelijk in beeld gebracht omdat ze rechtstreeks inspelen op de investeringsdimensie die in het ES 2019 centraal staat.

In **DEEL 3** wordt de stand van zaken van de Vlaamse Europa 2020-doelstellingen beschreven.

Onderzoek en ontwikkeling (O&O). Vlaanderen blijft extra middelen investeren voor O&O en dit vertaalt zich in een voortdurende toename van de O&O-intensiteit, tot 2,70% (cijfer 2016), het hoogste cijfer ooit. In 2018 besteedde de Vlaamse overheid een bijkomend (eenmalig) budget van 115 miljoen euro waarvan 72 miljoen euro aan O&O&I. In 2019 is opnieuw een eenmalige investering van 120 miljoen euro voorzien en wordt 280 miljoen euro (recurrente middelen) voorzien voor nieuw beleid in het EWI- domein.

Klimaat en energie. Wat de Vlaamse niet-ETS broeikasgasemissies betreft, kan vastgesteld worden dat gecumuleerd over de periode 2013-2017 221Mt van de emissieruimte werd gebruikt, wat overeenstemt met de doelstelling van 352Mt in de periode 2013-2020. Het Vlaams primair energieverbruik is in 2017 (1632 PJ) nagenoeg onveranderd gebleven t.o.v. 2016 (1618 PJ) en ligt hiermee terug op het niveau van 2013 (1609 PJ). Vlaanderen maakt vorderingen betreffende zijn

doelstelling 2020 inzake hernieuwbare energie (Energieplan 2020). We stellen een stijgend verloop vast van het aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energiegebruik tot 1,63 Mtoe (of 6,7%) in 2017. Om de energie- en klimaatuitdagingen op langere termijn aan te pakken, keurde de Vlaamse Regering in juli 2018 het ontwerp van Vlaams Energieplan 2021-2030 alsook het ontwerp van Vlaams Klimaatbeleidsplan 2021-2030 goed. In 2018 heeft de Vlaamse Regering de investeringen in de energietransitie en in de opstap naar een koolstofarme en circulaire economie voortgezet. De Vlaamse Regering blijft ook inzetten op meer energie-efficiëntie in gebouwen en bij bedrijven, o.a. via de opwaardering van het EPC tot EPC+, de lancering van de Woningpas, de invoering van tal van nieuwe maatregelen voor residentiële gebouwen en vernieuwing van de energiebeleids-overeenkomsten voor energie-intensieve bedrijven en KMO's. Inzake hernieuwbare energie werden meerdere maatregelen uit de conceptnota's Zonneplan 2020 en Windkracht 2020 in uitvoering gebracht, werd budget uitgetrokken voor grootschalige proefprojecten zonne-energie en werden kleinschalige windprojecten ondersteund. In uitvoering van het Warmteplan werden o.a. nieuwe warmtenetten in Antwerpen en West-Vlaanderen uitgerold en werd een garantieregeling voor diepe Geothermie uitgewerkt.

Werkzaamheid. Na een periode van stagnatie van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) rond 72%, bereikt Vlaanderen in 2017 een werkzaamheidsgraad van 73%. De tewerkstelling bleef beduidend sneller stijgen en in de meest recente cijfers (vierde kwartaal 2017 tot en met derde kwartaal 2018) liep de werkzaamheidsgraad op tot 74,4%, het hoogste cijfer ooit. Vlaanderen blijft evenwel maatregelen nemen om de algemene werkzaamheidsgraad te verhogen en deze in de richting de Vlaamse doelstelling van 76% tegen 2020 te brengen en dit met bijzondere aandacht voor de werkzaamheidsgraad van de kansengroepen.

Onderwijs. Het aandeel vroegtijdige schoolverlaters in Vlaanderen klopte in 2017 af op 7,2%. Hiermee zit Vlaanderen al ruim onder de Europese doelstelling van 10%, maar is de Vlaamse Europa 2020-doelstelling (5,2%) voorlopig nog niet bereikt. Wat het aandeel van de 30-34 jarigen met een diploma hoger onderwijs betreft, scoort Vlaanderen in 2017 46,4%. Hiermee wordt de Europese doelstelling (40%) gehaald terwijl de Vlaamse doelstelling (47,8%) binnen handbereik blijft. Inzake vroegtijdig schoolverlaten blijft Vlaanderen her actieplan 'Samen tegen schooluitval' verder uitrollen en wat tertiair onderwijs betreft, kan o.a. verwezen worden naar de omvorming van de opleidingen hoger beroepsonderwijs tot graduaatsopleidingen die zal leiden tot een hogere instroom van leerlingen in het hoger onderwijs.

Inzake **armoede of sociale uitsluiting** is Vlaanderen bij de beste in EU-verband met een tweede plaats, maar blijft het behalen van de Vlaamse Europa 2020-doelstelling een grote uitdaging. Dit jaar kan specifiek melding worden gemaakt van het gegeven dat sinds 1 januari 2019 Vlaanderen de uitbetaling van de kinderbijslag overgenomen. Deze werd omgevormd tot het Groeipakket, het geheel van financiële tegemoetkomingen dat de Vlaamse overheid voorziet voor elk kind. Het groeipakket zal ook een positief effect hebben op de armoedecijfers. Het Vlaams Energieprogramma, waarmee aan de hand van 34 concrete acties, energiearmoede aan de bron wordt aangepakt, is in de laatste fase van uitvoering.

Dat Vlaanderen het op sociaal vlak in Europees verband uitstekend blijft doen, blijkt trouwens ook uit de goede resultaten op de betrokken indicatoren in het **Vlaams sociaal scorebord**.

DEEL 4 gaat in op het gebruik van de structuurfondsen EFRO en ESF. In uitvoering van EFRO is 83,03% (145,8 miljoen euro) vastgelegd over 190 projecten. De nog beschikbare EFRO-middelen (29,8 miljoen euro) zullen via oproepen worden ingezet. Dat zal o.m. gebeuren via oproepen ter bevordering van de innovatie in Vlaanderen, projecten ter ondersteuning van de Vlaamse internationalisering lokaal ondernemerschap. Het ESF versterkt en vernieuwt het Vlaamse

arbeidsbeleid. In 2018 bereikten ESF-projecten circa 53.000 werkzoekenden en 21.000 inactieven. In 2019 blijft ESF volop inzetten op activering, sociale inclusie, levenslang leren en werkbaar werk en de relatie onderwijs-arbeidsmarkt. Een belangrijk nieuw accent wordt de uitrol van de werkbaarheidscheques, waarmee ESF een laagdrempelig instrument aanbiedt om te werken aan werkbaar werk.

DEEL 5 beschrijft de maatregelen om het draagvlak in Vlaanderen inzake het ES verder te versterken. Door de (boven)lokale besturen en stakeholders werden heel wat goede praktijken die inspelen op de LSA's aangereikt. Het VHP zal verder worden verrijkt met de inbreng vanuit het Vlaamse Parlement en de Vlaamse sociale partners (via VESOC). Dit alles moet illustreren dat de succesvolle realisatie van het ES een verantwoordelijkheid is van alle overheidsniveaus en stakeholders.

DEEL 1. MACRO-ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN IN HET VLAAMS GEWEST

Het Vlaamse Gewest is met 57,6% van de **bevolking** en met 59,0% van het **bruto binnenlands product** (bbp) anno 2018 van België de belangrijkste Belgische regio. Het bbp per inwoner kan geraamd worden op 36.700 euro koopkrachtstandaard (KKS) in 2018 (bron: Statistiek Vlaanderen, HERMREG 2018). Dit is 18% hoger dan het EU28 gemiddelde of 10% hoger dan dit van de 15 EU-landen vóór de uitbreiding in 2004.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) is een geografisch klein gebied. Er is nogal wat pendel tussen het Vlaamse en Waalse Gewest met Brussel Hoofdstad. Zo was in 2017 8,2% van de werkende Vlamingen aan de slag in het BHG. In andere landen gebeurt wonen en werken in het hoofdstedelijk gebied veel meer binnen eenzelfde geografisch territorium. Als we corrigeren voor pendelbewegingen, kan het Vlaamse bbp per inwoner geschat worden op 39.100 euro KKS in 2018. Dat is dan 26% en 18% hoger dan het EU28 en EU15 gemiddelde. Het bbp per inwoner is dan nog enkel hoger in Luxemburg, Ierland, Nederland en Oostenrijk.

Drie factoren bepalen het bbp per hoofd (bron: Statistiek Vlaanderen o.b.v. HERMREG en Eurostat). De **arbeidsproductiviteit** is voor Vlaanderen het belangrijkste. Met 86.100 euro KKS in 2018 is de Vlaamse arbeidsproductiviteit 29% en 21% hoger dan gemiddeld in de EU28 en EU15. In vergelijking met het jaar 2000 is de Vlaamse arbeidsproductiviteit t.o.v. de EU28 afgenomen (in 2000: +35%), en weinig gewijzigd t.o.v. de EU15 (in 2000: +19%). In beide vergelijkingen is er echter vanaf 2015 een lichte afkalking van de Vlaamse voorsprong.

Met een aandeel van 63,6% van de **bevolking op beroepsactieve leeftijd** in 2018 scoort het Vlaamse Gewest onder het gemiddelde van de EU18 en EU15 (64,6% en 64,3%). De nieuwe EU lidstaten (na 2004) scoren hier doorgaans het hoogst.

In 2017 lag de **economische groei** in alle gewesten hoger dan in 2016 en bereikte 2,0 % in Vlaanderen (+0,3 procentpunt), 1,6 % in Wallonië (+0,5 procentpunt) en 0,9 % in Brussel (+0,9 procentpunt). Op rijksniveau bedroeg hij 1,7 % (+0,5 procentpunt). Het middellange termijnmodel HERMREG voorzag in juli 2018 een reële groei van de Vlaamse economie in 2018 en 2019 van 1,8% en 1,7%. Het Federaal Planbureau (FPB) raamde de Belgische reële groei voor die jaren in juli 2018 telkens op 1,6%. In september 2018 en in het voorjaar 2019 verlaagde het FPB deze ramingen tot 1,4% in 2018 en 1,3% in 2019¹ (zie bron:) De Belgische groei is iets trager dan de groei in het eurogebied (2018: +1,8%, 2019: 1,5%). Dit komt door de verzwakking van de uitvoergroei voor België (internationale spanningen rond de handel en uitblijven van een Brexit-akkoord) en een lichte toename van de invoer waardoor de netto-uitvoer een licht negatieve bijdrage levert voor het Belgische bbp in 2019. Uit het verslag² van de NBB over de economische en financiële ontwikkeling in 2017, blijkt dat de werkgelegenheidsintensiteit van de groei in België bijzonder hoog is. Ze lag de laatste twee jaar immers meer dan de helft hoger dan vóór de crisis. De werkgelegenheidsintensiteit lag ook hoger dan elders in het eurogebied en dan in elk van de drie buurlanden afzonderlijk. En anders dan voorheen werden de banen vooral gecreëerd in de private sector en niet zozeer bij de overheid of bij sterk door de overheid gesubsidieerde bedrijfstakken. In 2017 **groeide de werkgelegenheid krachtig**. Volgens het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) nam de totale werkgelegenheid (in personen) in 2017 met 64.500 eenheden toe (+1,4%). Naar Gewest is dit als volgt: Vlaams Gewest: + 44.000 eenheden (+1,6%), Waals Gewest: + 17.200 eenheden (+1,4%) en Brussels H. Gewest: + 3.300 eenheden (+ 0,5%). In de EU28 was de groei (+1,6%) zoals in het Vlaamse Gewest (Bron: Eurostat, analoge definiëring als INR). In de private sector bedroeg de aangroei van de totale werkgelegenheid in België 62.700

¹ https://www.plan.be/admin/uploaded/201902141623020.PC_moyen_terme_20190214_NL.pdf

² <https://www.nbb.be/doc/ts/publications/nbbreport/2017/nl/t1/verslag2017-volledig.pdf>

eenheden of +1,6% in 2017. Voor het Vlaamse Gewest is dit + 43.700 eenheden of +1,9% (tegenover iets minder dan 400 eenheden in de publieke sector). De toename van de werkgelegenheid in de private sector was zwakker in het Waalse (+1,6%) en BHG (+0,6%). De laatste keer dat de werkgelegenheid er nog zo sterk op vooruitging, was in 2008. De banencreatie werd in de hand gewerkt door de loonmatiging en door de vermindering van de werkgeversbijdragen aan de sociale zekerheid. Ze kon bovendien gestalte krijgen omdat het arbeidsaanbod steeds meer wordt ondersteund door de loopbaanverlenging, de activering en begeleiding van werkzoekenden en het koopkrachtondersteunende gedeelte van de taxshift. De hervormingen werpen dus hun vruchten af.

Naast het bbp dat een maat is voor de geproduceerde welvaart is het **beschikbaar inkomen** een maat voor de verdiende welvaart. Het reële beschikbare inkomen in het Vlaamse Gewest daalde met gemiddeld 0,7% in 2010-2013. Vanaf 2014 werd weer aangeknoopt met positieve groeicijfers. In 2017 en 2018 groeit het reële beschikbare inkomen naar verwachting met 1,5% en 1,8%. Die verbetering komt door de loongroei en de toenemende netto-inkomens uit vermogen en de daling van de fiscale druk (bron: HERMREG 2018).

De **Investeringsratio** (investerings inclusief woongebouwen in % van het bbp) komt in het Vlaamse Gewest anno 2018 op 24,7% (HERMREG 2018). De investeringsratio bedroeg 25,7% in 2008. De economische onzekerheid zorgde voor lagere cijfers in 2009 en 2010. Sindsdien blijft deze indicator grosso modo stabiel (net onder de drempel van 25%). Het Vlaamse Gewest behoort tot de top van de EU-landen. Anno 2018 doen enkel Tsjechië en Zweden het (nipt) beter (25,3% elk).

De totale **werkgelegenheid** in het Vlaamse Gewest groeit in 2018 met 1,3% (HERMREG 2018). Dat is in lijn met het groeicijfer van 2016 en 2017 (telkens +1,4%). Hiermee wordt opnieuw aangeknoopt met de groeicijfers zoals voor het uitbreken van de financieel-economische crisis. De recente toename van de werkgelegenheid situeert zich vooral bij de private sector. Regionale data zijn maar voorhanden tot en met 2016. Gemiddeld over 2015-2016 nam de private werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest toe met 1,4%; voor de publieke werkgelegenheid was dat 0,5%. De werkgelegenheidstoename situeert zich vooral bij de verhandelbare diensten. In 2017 en 2018 komt 88% en 85% van de extra werkgelegenheid op naam van deze bedrijfstak.

De **werkzaamheidsgraad** (aandeel werkenden in verhouding tot de bevolking 20-64 jaar) kwam in het Vlaamse Gewest anno 2017 op 73% (bron: Statbel – EAK). De werkzaamheidsgraad bleef in de jaren na het uitbreken van de financieel-economische crisis grotendeels stabiel tot in 2016 (72%). In 2017 steeg de tewerkstelling voor het eerst opnieuw beduidend sneller, en in de meest recente cijfers (4de kwartaal 2017 tot en met 3de kwartaal 2018) liep de **werkzaamheidsgraad (20-64 jaar)** reeds op tot 74,4%³. De werkzaamheidsgraad in de leeftijdsgroep 55-64 jaar liet een opvallende stijging noteren van 34,3% in 2008 naar 46,7% in 2016. In 2017 was dit 49,5%. De EU28 kende een iets lagere werkzaamheidsgraad in 2017 (72,7%). Maar van onze buurlanden scoren Duitsland en Nederland met 79,2% en 78,0% hoger. Het Waalse en Brusselse H. Gewest doen het minder goed (63,2% en 60,8%). De werkzaamheidsgraad van zowel mensen geboren buiten de EU, als personen met een handicap en laaggeschoolden stijgt evenzeer, alhoewel aan een lager stijgingsritme.

De Vlaamse **werkloosheidsgraad** (15-64 jaar) bereikte in 2017 4,4% (bron: Statbel – EAK). Dat is het laagste niveau sedert 2011. In 2018 was er een verdere daling (3,4% in het derde kwartaal van 2018). De werkloosheidsgraad ligt op een hoger niveau in de EU28 (7,8%). Van onze buurlanden

³ Als gevolg van een wijziging in de meetmethode vanaf 2017 is voorzichtigheid geboden met een vergelijking met vorige jaren.

scoort enkel Duitsland lager (3,8%). De werkloosheidsgraad is anno 2017 duidelijk hoger in het Waalse en BHG (9,8% en 15,0%).

Vlaanderen is een **innovatiegedreven economie**. Dat vereist een goed opgeleide werkende bevolking en positief is dat in Vlaanderen in 2017 46,4% van de bevolking (30-34 jaar) een diploma hoger onderwijs had. Innovatieve toepassingen moeten vervolgens geproduceerd worden. In het Vlaamse Gewest was anno 2017 8,7% van de werkende bevolking aan de slag in hoogtechnologische sectoren (bron: bewerking Statistiek Vlaanderen o.b.v. Eurostat). De Belgische en EU28-cijfers zijn respectievelijk 7,7% en 8,8%. Binnen het Vlaamse Gewest is de industriecomponent (4,9%) hoger dan de dienstencomponent (3,8%). Het dalende belang van de industriecomponent verklaart de achteruitgang van deze indicator (9,7% in 2008). De O&O bestedingen in het Vlaamse Gewest waren in 2016 goed voor 2,7% van het bbp en gaan daarmee de laatste jaren in stijgende lijn (bron: Eurostat). België scoort minder sterk (2,5%). Het EU28 gemiddelde is duidelijk minder hoog (1,9%). Het sluitstuk van het innovatieproces zijn de octrooien. In 2013 werden in het Vlaamse Gewest 233 octrooien aangevraagd per miljoen inwoners. Dat is beter dan het Belgische gemiddelde en dat van Frankrijk. Maar in Duitsland en Nederland (325 en 283) is de octrooi-intensiteit hoger.

De Vlaamse **goederenuitvoer** kwam in 2017 op 317 miljard euro, of 5% meer dan in 2016 (in werkelijke prijzen, bron INR). De uitvoer kromp in 2009 als gevolg van de financieel-economische crisis. In 2010 en 2011 volgde een herstel. De invoer was in 2008 en 2011 groter dan de uitvoer omwille van prijsstijgingen van ingevoerde aardolie. Vanaf 2013 is de uitvoer steeds groter dan de invoer. De export van hoogtechnologische goederen was in 2017 goed voor 9,9% van het bbp. Dit is hoger dan in België (8,5%) of de EU28 (4,9%). Farmaceutische producten staan in voor 45,9% van de Vlaamse hoogtechnologische uitvoer.

DEEL 2. MAATREGELEN INZAKE DE GROTE ECONOMISCHE UITDAGINGEN

2.0. HET LANDVERSLAG 2019

Op 13/07/2018 richtte de Raad drie landenspecifieke aanbevelingen (LSA's)⁴ aan België. Deze hebben betrekking op (1) de begrotingsdoelstellingen, (2) de arbeidsmarkt en onderwijs en (3) het stimuleren van ondernemerschap, het vergroten van de concurrentie in de dienstensector en het aangaan van de groeiende mobiliteitsuitdagingen.

Vlaanderen nam opnieuw actief deel aan de 'Fact Finding Mission' (FFM) (26 oktober 2018) tussen de diensten van de EC en België en leverde daarbij de nodige input. Net zoals de vorige jaren het geval was, hadden de lidstaten de mogelijkheid om opmerkingen te formuleren betreffende het ontwerp van Landverslag (29 januari 2019) en maakte Vlaanderen hiervan gebruik. In het definitief landverslag 2019 (27 februari) werden met heel wat Vlaamse amendementen rekening gehouden. De Vlaamse Regering stelt tevreden vast dat er in het **Landverslag 2019**⁵ naar een historisch hoog aantal Vlaamse maatregelen werd verwezen en dat ook regionale verschillen sterker in beeld worden gebracht. De Vlaamse Regering betreurt wel dat de diensten van de EC nog steeds geen systematische uitsplitsing van de (Europa 2020-)indicatoren op het niveau van de gemeenschappen en gewesten doorvoerden.

De Vlaamse Regering is er ervan overtuigd dat de maatregelen die in dit VHP worden opgenomen, uitvoering geven aan de LSA's 2018-2019 (zie 2.1. t/m 2.3), investeringsuitdagingen (zie 2.4) en de tenuitvoerlegging van de Europa 2020-doelstellingen (zie deel 3) en daardoor ook op belangrijke aandachtspunten uit het Landverslag 2019 concreet wordt ingespeeld.

2.1. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 1

Ervoor zorgen dat het nominale groeipercentage van de netto primaire overheidsuitgaven in 2019 niet hoger ligt dan 1,8 %, hetgeen neerkomt op een jaarlijkse structurele aanpassing van 0,6 % van het bbp. Meevallers gebruiken om de vermindering van de overheidsschuldquote te versnellen. De beoogde pensioenhervormingen voortzetten en de voorspelde stijging van de uitgaven voor langdurige zorg beheersen. De volledige implementatie van het samenwerkingsakkoord van 2013 tot coördinatie van het begrotingsbeleid van alle overheidsniveaus voortzetten. De efficiëntie en samenstelling van de overheidsuitgaven op alle overheidsniveaus verbeteren om ruimte te creëren voor openbare investeringen, met name door uitgaventoetsingen uit te voeren.

2.1.1. Begrotingsaspecten en investeringen

Rekening houdend met de substantiële budgettaire inspanning die van de Gemeenschappen en Gewesten gevraagd werd in het kader van de Zesde Staatshervorming, adviseert de Hoge Raad van Financiën voor de Gemeenschappen en Gewesten een begroting in structureel evenwicht. De Vlaamse Regering heeft in de afgelopen jaren voor 2 miljard euro aan maatregelen genomen teneinde in 2019, voor de derde keer op rij, een begroting te kunnen voorleggen die **structureel in evenwicht** is. De Vlaamse Regering blijft volop inzetten op een **groeivriendelijke begrotingsconsolidatie**, door de focus te leggen op structurele maatregelen (zoals efficiëntere overheidsstructuren, inclusief een afslanking van het overheidsapparaat met 1950 VTE tegen eind 2019) en tegelijkertijd te blijven inzetten op een **versterking van publieke investeringen in economische en sociale infrastructuur**. Zo heeft de Vlaamse Regering tijdens de huidige legislatuur 654 miljoen euro (bruto investeringen in vaste activa, alsook kapitaaltransferten en beschikbaarheidsvergoedingen) ter beschikking gesteld voor bijkomende investeringen in infrastructuur in vijf kerndomeinen: mobiliteit en openbare werken (met een specifieke focus op multimodale investeringen via "NV De Werkvennootschap"), scholenbouw, sociale huisvesting,

⁴ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0910(01)&from=NL)

⁵ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-belgium_nl.pdf

welzijnsinfrastructuur en economie en O&O. Daarnaast voorziet de Vlaamse Regering in deze regeerperiode bijkomende middelen voor investeringen in zorg (+500 miljoen euro) en de ontwikkeling van het lange termijn groeipotentieel o.b.v. O&O (+ 500 miljoen euro) en waterzuiveringsinfrastructuur (260 miljoen euro).

Teneinde de kwaliteit en efficiëntie van de publieke financiën verder te verbeteren werkt Vlaanderen aan de introductie van “prestatiegeïnformeerd begroten” en uitgavenevaluaties (spending reviews) in het begrotingsproces:

- De Vlaamse Regering heeft een **nieuwe begrotingsstructuur** geïmplementeerd in het kader van de **evolutie naar prestatiegeïnformeerd budgetteren**. Het budget voor 2019 is het eerste budget dat in de nieuwe structuur is opgemaakt. Als volgende stap, zal de Vlaamse Regering de nieuwe structuur introduceren in de beleidsdocumenten (begroting 2020). Het is de bedoeling om op die manier de link tussen beleid en budget te versterken, zodat informatie over prestaties meegenomen kan worden in de begrotingsbesprekingen.

Steunprogramma Structurele Hervormingen (SRSP) (cyclus 2018). Met steun van de Ondersteuningsdienst voor Structurele Hervormingen (SRSS) van de EC, bereidt Vlaanderen de **structurele verankering van uitgavenevaluaties (spending reviews)** in haar begrotingsprocessen voor. Als eerste stap voert Vlaanderen een pilootproject uit betreffende het systeem van de dienstencheques. Het pilootproject zal voor de zomer van 2019 afgerond worden en draagt bij tot capaciteitsopbouw binnen de Vlaamse administratie. Parallel zullen in het voorjaar 2019 de begrotingsprocessen doorgelicht worden. Deze doorlichting moet resulteren in aanbevelingen omtrent hoe een structurele verankering van de tool best georganiseerd wordt en dit zowel in jaarlijks als in meerjarig perspectief, rekening houdend met best practices en de bijkomende complexiteit van een sterk gedecentraliseerde lidstaat met gemeente bevoegdheidsverdelingen. Deze aanbevelingen kunnen de nodige input geven aan de volgende regering om een weldoordachte beslissing te nemen omtrent de verdere uitrol van deze uiterst waardevolle tool voor structurele en diepgaande beleidsevaluatie die kan bijdragen tot een meer groeivriendelijke samenstelling van de begroting en tot het vrijkomen van budgettaire ruimte die ingezet kan worden voor nieuwe beleidsimpulsen, bijkomende groeibevorderende investeringen of een verlaging van de belastingen.

Verder ijvert de Vlaamse Regering ook voor de **introductie van een investeringsnorm** binnen het begrotingstraject van de gezamenlijke overheid en binnen het begrotingstraject van de Vlaamse overheid voor groeibevorderende investeringen in infrastructuur. Deze investeringsnorm moet verzekeren dat de volgende regeringen voldoende middelen aan investeringen blijven besteden teneinde de welvaart op lange termijn te kunnen garanderen. Naast de algemeen gangbare definitie van investeringen, met name bruto investeringen in vaste activa, kan een dergelijke norm ook rekening houden met kapitaaloverdrachten.

De Vlaamse Regering levert tenslotte ook aanzienlijke inspanningen om de schuld onder controle te houden via onder andere de **ontwikkeling van een schuldnorm**. Een van de maatregelen van deze schuldnorm is de verplichting voor entiteiten die tot de consolidatiekring behoren en waarover de Vlaamse Gemeenschap afdoende zeggenschap heeft, om hun surplus aan vrij beschikbare gelden te investeren in de Vlaamse overheid. Het decreet betreffende de optimalisatie van het beheer van de financiële activa van de Vlaamse overheidsdiensten, dat deze materie regelt, is in oktober 2018 in werking getreden. Dankzij deze maatregel daalt de geconsolideerde schuld daar het INR deze beleggingen aftrekt van de totale Vlaamse schuld. Eind 2018 werd op die manier 1,1 miljard euro opgehaald, waarvan ongeveer de helft reeds tot eind 2019 en later belegd werd.

2.1.2. Beheersen van de voorspelde stijging van de uitgaven voor langdurige zorg

De overgedragen bevoegdheden voor langdurige zorg en mobiliteitshulpmiddelen werden opgenomen in de **Vlaamse Sociale Bescherming (VSB)**, waarbij het de bedoeling is om de financieringsmodellen aan te passen om te evolueren naar een zorggerelateerde financiering o.b.v. een internationaal gevalideerd zorggerelateerd instrument: de **BELRAI**. (zie verder). Er werd een vijfjarig onderzoek aan het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) uitbesteed om prognoses voor de gezondheidszorg op te stellen en op basis daarvan een meerjarenprogramma en een meerjarenbudget op te stellen. Het Decreet VSB geeft aan dat bij de start van elke legislatuur de Vlaamse Regering, o.b.v. een analyse van de evolutie van de zorgnoden en rekening houdend met de budgettaire marges, een indicatieve meerjarenraming opstelt m.b.t. de pijlers van de VSB waarvoor het beschikbaar aanbod geprogrammeerd is⁶. De Vlaamse Regering legt deze indicatieve meerjarenraming ter bespreking voor aan het Vlaams Parlement. De Vlaamse Regering legt vanaf 2019 jaarlijks een voortgangsrapport ter bespreking voor aan het Vlaams Parlement. Dit voortgangsrapport licht de wijze toe waarop de Vlaamse Regering binnen de beschikbare budgetten en o.b.v. een analyse van de geobjectieerde behoeften uitvoering geeft aan de indicatieve meerjarenraming.

Vlaanderen legt het accent op een **efficiënte en kwalitatief-hoge lange termijn zorg** en benadrukt de noodzaak om te investeren in preventie van ziekten en gezondheidsbevordering. Het nieuwe Strategisch Plan '**de Vlaamse burger leeft gezonder in 2025**' voorziet om verbindingen te leggen met andere gezondheidsdoelen en met beleidsontwikkelingen in de eerstelijns en de geestelijke gezondheidszorg. De huidige hervorming van de eerstelijnszorg heeft als doel voor de eerstelijnszones (op microniveau) om verbinding te maken tussen preventie, zorg, revalidatie, ondersteuning, sociale steun, Samen met de wetgeving die momenteel wordt opgesteld om een kader te creëren voor de verschillende ondersteunende structuren voor eerstelijnszorg, werkt Vlaanderen aan een digitaal zorg- en ondersteuningsplan (DZOP) voor de persoon met een zorgnood. Het DZOP is een digitale tool die door elke burger, patiënt of verzorger kan worden gebruikt om zijn/haar zorg te ondersteunen. Naast deze ondersteuning biedt de DZOP een werkmethode voor professionals wanneer de zorgsituatie complex wordt en veel zorgprofessionals betrokken zijn bij de zorg voor een persoon. De tool is niet beperkt tot één bepaald soort zorg en kan daarom worden gebruikt voor verschillende soorten ondersteuning.

SRSP (cyclus 2018). De SRSS geeft technische ondersteuning voor het project m.b.t. de implementatie van de **hervorming van de Geïntegreerde Eerste Lijn 2017-2025** in Vlaanderen om aldus de uitvoering van sommige hervormingskwesties in de eerste lijn te vergemakkelijken. Een evaluatie zal in 2019 starten over: (i) governance en financieringsmodellen voor eerstelijnszones; (ii) voor nationale en centrale instellingen voor eerstelijnszorg en soortgelijke organisaties; (iii) over veranderingsmanagement en integratie van de eerste lijn - en (iv) de ziekenhuissector.

Een **BelRAI-instrument**⁷ wordt ontwikkeld als één enkel instrument om de zorgnoden van de persoon met zorgbehoefte op een gestandaardiseerde en gestructureerde manier te beoordelen. De ontwikkeling van het instrument werd bekrachtigd door een protocol van de Interministeriële Conferentie van 26 maart 2018. Voordelen van het instrument zijn de verbeterde kwaliteit van de zorg; een efficiëntere zorgorganisatie; multidisciplinair gebruik van informatie; een mogelijkheid om het resultaat te koppelen aan een automatische toewijzing van bepaalde voordelen via de VSB.

Deze VSB wil een **meer vraag gestuurde zorg** realiseren door de persoon met zorgbehoefte centraal te stellen in de financiering en organisatie van de zorg. De beoordeling van de

⁶ Decreet VSB: zie <https://www.zorg-en-gezondheid.be/decreet-over-de-vlaamse-sociale-bescherming>

⁷ BelRAI is gebaseerd op de internationaal gevalideerde schalen van InterRAI - International Residential Assessment Instrument.

zorgbehoefte is het startpunt voor het leveren van zorg en voor de toewijzing van de bijbehorende financiering. Een goede, gestandaardiseerde en objectieve evaluatie van de zorgbehoefte is essentieel. Op de langere termijn is het de bedoeling om naar een persoonsvolgend budget te gaan door de BelRAI in de verschillende sectoren van de VSB te gebruiken: ouderenzorg (thuiszorg en wonen), geestelijke gezondheidszorg, revalidatie en voor de verschillende financiële vergoedingen in de VSB context. Vlaanderen heeft al veel geïnvesteerd in onderzoek naar nieuwe modules en aanpassing van bestaande modules aan de Vlaamse situatie. De volgende stap is het testen ervan in **proefprojecten**, voordat ze breder uitgerold kunnen worden en in de verschillende sectoren kunnen worden geïmplementeerd. Van 2016 tot 2018 liep een proefproject voor de implementatie van de BelRAI-screener in het stadsgebied van Dendermonde. Hierbij werd de BelRAI-screener getest als een beoordelingsschaal voor de zorgverzekering en thuiszorg, de residentiële ouderenzorg. De vergoeding voor de zorgverzekering en thuiszorg wordt toegewezen o.b.v. BelRAI-screener. Een uitbreiding is gepland met een volgende testregio. Een tweede proefproject start in 2019 om het gebruik van BelRAI LTCF-Long Term Care Facilities in residentiële centra voor ouderenzorg te testen. Gegevens van dit project zullen worden gebruikt in een onderzoeksproject om de mogelijkheid te evalueren om de BELRAI voor financiering te gebruiken.

2.2. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 2

De hindernissen om te werken wegnemen en de doeltreffendheid van een actief arbeidsmarktbeleid versterken, met name voor laagopgeleiden, mensen met een migrantenachtergrond en oudere werknemers. De hervormingen op het gebied van onderwijs en opleiding voortzetten, onder meer door kansengelijkheid te bevorderen en het percentage afgestudeerden in de wetenschappen, technologie, ingenieurswetenschappen en wiskunde te verhogen.

2.2.1. Activeringsmaatregelen op kruissnelheid

Enkele van de belangrijkste Vlaamse beleidsmaatregelen in het beleidsdomein Werk werden de afgelopen jaren grondig hervormd, vooral in navolging van de 6de staatshervorming (2014) en de eindeloopbaanmaatregelen van de opeenvolgende federale regeringen. Deze hervormingen zijn nu op kruissnelheid.

Het Vlaams **doelgroepenbeleid**, op 1 juli 2016 in werking getreden, kwam in 2018 op kruissnelheid, en werd vanaf 1 januari 2019 nog verder versterkt. Met dit beleid wordt de aanwerving van laag- en middengeschoolde jongeren, 55-plussers en personen met een arbeidshandicap gestimuleerd aan de hand van loonlastenverlagingen. De doelgroepvermindering voor laag- en middengeschoolde jongeren is gericht op jongeren met een laag loon, en wil vooral de intrede op de arbeidsmarkt van deze zwakkere jongeren vergemakkelijken. Sinds 1 januari 2019 zijn laaggeschoolde jongeren zelfs volledig vrijgesteld van werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid in de eerste twee jaar na hun aanwerving. Een moeilijke intrede op de arbeidsmarkt kan immers ook negatieve effecten hebben op de rest van de loopbaan. De doelgroepvermindering voor 55-plussers stimuleert werkgevers om oudere werknemers langer aan de slag te houden en/of aan te werven. De verhoogde stimulans voor de aanwerving van werkzoekende 55-plussers, die het vaak moeilijk hebben om nieuw werk te vinden eens ze werkloos worden, werd sinds 1 januari 2019 eveneens omgezet in een volledige vrijstelling van werkgeversbijdragen. Ook voor langdurig werkzoekenden stimuleert een aanwervingsincentive voor werkgevers een vlottere overgang van werkloosheid naar werk.

De **activering** en begeleiding van oudere werkzoekenden werd de afgelopen jaren reeds versterkt. De minimumleeftijd voor het verkrijgen van een vrijstelling van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt wordt geleidelijk opgetrokken door de federale overheid, en de VDAB verruimt haar begeleidingsaanbod aan hetzelfde tempo naar steeds oudere werkzoekenden. In 2019 ligt de leeftijd op 64 jaar. Werkzoekenden ouder dan 50 jaar krijgen – i.t.t. voorheen – niet langer een

aangepaste begeleiding, maar dezelfde begeleiding als andere werkzoekenden, met stijgende uitstroom- en tevredenheidscijfers tot gevolg. Enkel werkzoekenden in het systeem van aangepaste beschikbaarheid krijgen een aangepaste begeleiding.

Het systeem van **Dienstencheques** (zie 2.2.5.) blijft groeien en zorgt ervoor dat de combinatie arbeid-gezin en het opnemen van zorgtaken wordt ondersteund. In 2018 stelde het systeem ruim 88.000 personen te werk in Vlaanderen, waarvan iets minder dan de helft personen met een migratieachtergrond.

In 2018 lanceerde de Vlaamse Regering de '**transitiepremie**', een financiële steun voor werkzoekenden die de stap willen zetten naar ondernemerschap. Deze premie verlicht de financiële onzekerheid in de opstartmaanden van een nieuwe onderneming.

De vele hervormingen in het activeringsbeleid blijven niet zonder effect. De Vlaamse werkloosheid daalt al meer dan 3 jaar aan een stuk, en de werkzaamheidsgraad stijgt sterk, ook bij bevolkingsgroepen die het traditioneel moeilijker hebben op de arbeidsmarkt (zie tabel).

Werkzaamheidsgraad (%)	2016	2017	2018q3*
Totaal (20-64 jaar)	72,0	73,0	74,4
55-64 jaar	46,7	49,5	51,9
geboren buiten EU (20-64 jaar)	53,0	56,0	61,1
Laaggeschoolden (25-64 jaar)	50,7	51,5	52,3

*: Trendcijfer (gemiddelde van kwartaal 4 2017 tot kwartaal 3 2018)

2.2.2 Transitie van werkloosheid naar werk voor kwetsbare groepen

Na de hervorming van het doelgroepenbeleid (zie 2.2.1.), dat gericht is op alle werkenden, volgden een aantal hervormingen van maatregelen gericht op kwetsbare werkzoekenden. Ook in dit geval ging het vaak om maatregelen die geregionaliseerd werden tijdens de 6de staatshervorming, en die in hun oude vorm niet altijd goed afgestemd waren op het Vlaamse activeringsbeleid.

Het systeem van **Tijdelijke Werkervaring** voorziet in een traject van maximum 24 maanden voor werkzoekenden en leefloongerechtigden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt omwille van een gebrek aan generieke competenties of werkervaring. Sinds de start in 2017 werden reeds meer dan 11.000 trajecten voor leefloongerechtigden opgestart. In 2018 werd het systeem verruimd naar werkzoekenden, waarvoor dat jaar al meer dan 3.700 trajecten werden opgestart. Tijdens het traject behouden de deelnemers hun statuut als werkzoekende, tenzij het gaat om leefloongerechtigden die instappen vanuit artikel 60, die een arbeidsovereenkomst krijgen.

Naast tijdelijke werkervaring ging op 1 januari 2018 ook **wijk-werken** van start. Dit is een hervorming van het oude PWA-stelsel, waarbij werkzoekenden een kleine vergoeding bovenop hun werkloosheidvergoeding kunnen krijgen door een beperkt aantal uren werkervaring op te doen in een laagdrempelige werkomgeving. Deze maatregel is in de eerste plaats gericht op werkzoekenden die nog niet klaar zijn voor een (intensievere) tijdelijke werkervaring. Wijk-werken is net als tijdelijke werkervaring gericht op activering naar het normaal economisch circuit.

2.2.3 Personen met een migratieachtergrond

Het **project 'Integratie door Werk'**, een samenwerking van VDAB met het Agentschap Integratie en Inburgering (AII) en Fedasil, waarbij vluchtelingen zo snel mogelijk aan het werk geholpen worden via een kort, geïntegreerd traject, kende zodanig veel succes dat het opgenomen werd als een good practice door Europa. Deze aanpak werd verder verfijnd en ingebed in de reguliere werking van VDAB. Taaldrempels voor het volgen van opleidingen worden maximaal weggewerkt. Opleidingen worden zo veel mogelijk geïntegreerd aangeboden, waarbij talige en technische competenties in één pakket worden gebundeld. Via partnerschappen met onderwijs, sociale economie en lokale besturen wordt voor deelnemers aan werkplekleren ingezet op

taalcoaching op de werkvloer, ook in IBO's. De dienstverlening en mentoring voor hoogopgeleide nieuwkomers werd eveneens versterkt, onder meer o.b.v. de ervaringen uit het project @level2work.

Het **Actieplan ter Bestrijding van Arbeidsgerelateerde Discriminatie (ABAD)** werd uitgebreid met acties op het gebied van controle en sanctionering. Met de dienstenchequesector werd een akkoord gesloten rond **mystery calls**. Deze zullen in de eerste plaats sensibiliserend zijn, maar leiden bij herhaaldelijke vaststellingen tot ingrijpen door de Vlaamse inspectiediensten. In de nieuwe generatie sectorconvenants 2018-2019 werd de financiële overheidssteun afhankelijk gemaakt van de aannahme van een sectorale gedragscode rond non-discriminatie.

In het kader van een inclusief en horizontaal integratiebeleid worden binnen alle Vlaamse beleidsdomeinen maatregelen genomen voor de integratie van personen met een buitenlandse herkomst. Het **Vlaams Horizontaal Integratiebeleidsplan 2015-2019** werd daartoe in 2018 geactualiseerd en bevat o.a. maatregelen m.b.t. onderwijs en werk, die ook in 2019 worden verdergezet.

2.2.4 Personen met een arbeidshandicap of medische, mentale, psychische, psychiatrische of sociale problemen

In 2018 werden een reeks van hervormingen doorgevoerd om de arbeidsmarktintegratie van personen met een arbeidshandicap te versterken. De **Vlaamse Ondersteuningspremie (VOP)** – een premie die de eventuele extra kosten of lagere productiviteit compenseert voor werkgevers die iemand met een arbeidshandicap tewerkstelt – werd uitgebreid naar zelfstandigen in bijberoep. Er werd tevens een tijdelijke VOP in het leven geroepen ter ondersteuning van mensen die nog in behandeling of revalidatie zijn.

Binnen het werkplekleren werd de **K-IBO** gelanceerd, ter vervanging van de C-IBO en GIBO. Deze vorm van individuele beroepsopleiding richt zich specifiek op kwetsbare groepen, en verlengt voor hen de maximale duur van de opleiding tot 52 weken. De werkgever is voor deze groep ook niet verplicht tot het betalen van een productiviteitsvergoeding; deze wordt betaald door de Vlaamse overheid.

De bestaande tegemoetkomingen op vlak van arbeidsgereedschap, -kledij, verplaatsings- en tolkenkosten werden uitgebreid naar werkplekleren en begeleiding op de werkplek voor leerlingen in alternerend leren, zodat deze doelgroep ook via dergelijke maatregelen aan het werk geholpen kan worden.

In de **sociale economie** ging op 1 januari 2019 het **Collectief Maatwerk** van start, waardoor het oude onderscheid tussen sociale en beschutte werkplaatsen opgeheven wordt. De hervorming vereenvoudigt de subsidievoorwaarden en de ondersteunende maatregelen voor ondernemingen in de sociale economie en stemt ze beter op elkaar af. De nieuwe regelgeving maakt niet enkel maatwerkbedrijven mogelijk (minstens 65% van het personeel heeft een grote afstand tot de arbeidsmarkt), maar ook maatwerkafdelingen (minstens 5 VTE) binnen bedrijven uit het normaal economisch circuit.

Voor werkzoekenden met medische, mentale, psychische, psychiatrische of sociale problematieken werden in 2018 **Werk-Zorg-trajecten** opgezet. Dit zijn voortrajecten die voorbereiden op reguliere activeringstrajecten, opgesteld door de werkzoekende in samenspraak met een casemanager Werk en een casemanager Zorg. Deze trajecten kunnen 3 tot maximaal 18 maanden duren. In 2019 zullen 1.100 mensen met een dergelijk traject kunnen starten.

2.2.5. Inzetten op de combinatie arbeid-gezin

De Vlaamse Regering blijft inzetten op de combinatie arbeid-gezin, waarbij het voorzien in voldoende kinderopvang en dienstencheques twee belangrijke sleutelmaatregelen zijn.

De Vlaamse Regering heeft een **ruim investeringsplan van 20,4 miljoen euro** voorzien voor 2018 en 2019 om **extra plaatsen kinderopvang voor baby's en peuters** bij te creëren, waaronder ook extra inkomensgerelateerde plaatsen, die ervoor zorgen dat ook de betaalbaarheid van de kinderopvang wordt verhoogd. Meer inkomensgerelateerde plaatsen betekent ook een hogere toegankelijkheid (ook voor kwetsbare gezinnen) aangezien organisatoren met een subsidie voor inkomenstarief een aantal voorrangsregels dienen te respecteren (m.n. absolute voorrang verlenen aan kinderen uit gezinnen waarvoor opvang noodzakelijk is in het kader van de werksituatie (werk houden, zoeken of een beroepsgerichte opleiding daartoe volgen), maar daarnaast ook aan kinderen uit éénoudergezinnen, uit gezinnen met een laag inkomen en aan pleegkinderen). Met een deel van dit totaalbudget werden ook een aantal acties gerealiseerd om specifiek de toegankelijkheid van de kinderopvang te versterken voor kwetsbare gezinnen:

- er werd 288.000 euro voorzien om 423 subsidieerbare plaatsen met een plussubsidie⁸ te verdelen onder bestaande plaatsen met een subsidie voor inkomenstarief. Door het bedrag van de subsidie met inkomenstarief te verhogen naar een bedrag van plussubsidie, worden meer bestaande plaatsen met een plussubsidie gecreëerd;
- er werd 1,136 miljoen euro voorzien voor het realiseren van 100 nieuwe dringende opvangplaatsen. Met deze subsidies kunnen organisatoren kinderopvang, opvangplaatsen vrijhouden voor kinderopvang van een kind uit een gezin dat binnen een maand behoefte heeft aan kinderopvang.⁹

Daarbovenop gingen in 2018 dankzij een co-financiering tussen de Vlaamse Regering en het Fonds Bernard, Gonda en Emily Vergnes, **18 KOALA-projecten** van start (Kind en OuderActiviteiten voor Lokale Armoedebestrijding) die een gezinsondersteunend aanbod realiseren in combinatie met bijkomende plaatsen met plussubsidie in de kinderopvang. De samenwerking tussen de Vlaamse Regering en het Fonds zal over de volgende 10 jaar lopen. De totale investering bedraagt **30 miljoen euro**. Op termijn zullen hiermee 500 bijkomende plaatsen voor kinderen uit kwetsbare gezinnen in de kinderopvang kunnen worden gerealiseerd.

Eind 2018 werd een **subsidieregelgeving** goedgekeurd voor **lokale loketten kinderopvang**. Lokale loketten zijn een neutraal informatie- en ondersteuningspunt voor ouders die op zoek zijn naar kinderopvang en zijn een belangrijke hefboom in het versterken van de toegankelijkheid van de kinderopvang. Zij hebben de opdracht specifieke aandacht te besteden aan kwetsbare gezinnen.

Met de **dienstencheques** (zie 2.2.1) biedt de Vlaamse overheid gezinnen een eenvoudig en betaalbaar instrument om huishoudhulp in te kopen, wat hen toelaat om voltijds te blijven werken indien huishoudelijke taken dit anders onmogelijk zouden maken.

2.2.6. Werknemersmobiliteit

Om de vele knelpuntvacatures het hoofd te bieden, wordt ook ingezet op werknemers van buiten de Vlaamse grenzen. In de eerste plaats wordt gekeken naar het Brussels en het Waals gewest, maar ook over de landsgrenzen. VDAB sloot in februari 2018 een **nieuwe samenwerkingsovereenkomst met Le Forem** om elk jaar minstens 2.500 Waalse werkzoekenden toe te leiden naar Vlaams jobs, ondermeer in de West-Vlaamse grensstreek. Binnen deze samenwerking krijgen Waalse werkzoekenden ook begeleiding en opleiding, inclusief

⁸ Opvang met plussubsidie is opvang die kwetsbare gezinnen ondersteunt en deze kinderen zo nodig voorrang geeft

⁹ Om een van volgende redenen: 1° een lid van het gezin werkt niet en vindt plots werk, en heeft binnen het gezin of informele netwerk geen opvangmogelijkheden; 2° een lid van het gezin werkt niet en start plots met een opleiding, en heeft binnen het gezin of informele netwerk geen opvangmogelijkheden; 3° er is een acute crisis in het gezin waardoor het noodzakelijk is dat het kind naar de kinderopvang gaat; 4° het gezin kan, buiten zijn wil, niet meer gebruik maken van eerdere opvangmogelijkheden.

taallopleidingen, van VDAB, om eventuele mismatches in vaardigheden te remediëren. In 2019 zal een gelijkaardig samenwerkingsakkoord gesloten worden met de Brusselse Regering. In Brussel zetelen VDAB en Actiris sinds 2017 in hetzelfde gebouw, waar ze samen ook een beroepenpunt ontwikkelen. Beide werken ook samen aan een grootscheepse campagne om de tewerkstellingsmogelijkheden in de rand rond Brussel te promoten bij Brusselse werkzoekenden. In januari 2019 ging een nieuw beleid rond het **aantrekken en behouden van buitenlands talent** van start. Enerzijds werd het beleid aangepast aan de Europese vereisten inzake seizoensarbeid, ICT, onderzoek en stagiairs. Anderzijds werden de mogelijkheden van Vlaanderen om buitenlands talent aan te trekken versterkt. Hooggeschoolden en middengeschoolden die een beroep wensen uit te oefenen dat voorkomt op een dynamische knelpuntberoepenlijst, krijgen toegang tot de Vlaamse arbeidsmarkt zonder dat er een arbeidsmarktonderzoek vereist is. De maximale duurtijd van de toelatingen tot arbeid wordt verlengd naar 3 jaar voor hooggeschoolden, leidinggevend, navorsers en onderzoekers, i.p.v. de voormalige beperking tot 12 maanden.

2.2.7. Duaal Leren

Het Vlaams Parlement nam het **decreet inzake duaal leren** aan op 21 maart 2018. Dit decreet biedt het regelgevende kader voor de organieke uitrol van duaal leren in het gewoon secundair onderwijs (SO) vanaf 1 september 2019. Het nieuwe decreet voorziet onder meer in de organisatie van de op maat gemaakte aanloopfase en de verkennende stages in het schooljaar voorafgaand aan duaal leren. Duaal leren houdt in dat jongeren vanaf 15 jaar leren op de werkvloer combineren met leren op de schoolbank, op die manier een beroeps- of onderwijskwalificatie halen en zo beter voorbereid worden voor de arbeidsmarkt. Het gaat om een volwaardige leerweg naast het voltijds SO. Momenteel wordt duaal leren met succes gepiloteerd in 42 studierichtingen in het project 'schoolbank op de werkplek'. Hier nemen meer dan 1150 leerlingen in meer dan 180 scholen aan deel. Met het oog op de opstart van het duaal leren op 1 september 2019 is een brede communicatiecampagne opgezet om scholen, ondernemingen, leerlingen en hun ouders te informeren over deze nieuwe leerweg. Op dat moment zullen er 87 duale opleidingen ingevoerd kunnen worden i.s.m. de sectorale partnerschappen en het Vlaams partnerschap. Voor een kwaliteitsvolle opleiding staat er naast de leerkracht ook een mentor in voor de begeleiding en opleiding van de jongeren, die hen later ook mee evalueert.

SRSP (cyclus 2019). De SRSS zal technische ondersteuning bieden bij het uitwerken van een professionaliseringsaanbod voor leraren die binnen duaal zullen werken.

Op 21 november 2018 keurde het Vlaams Parlement ook het decreet goed dat **duaal binnen het Buitengewoon Secundair onderwijs (BuSO)** mogelijk maakt. Tijdens het huidig schooljaar 2018-2019 volgden al bijna 60 leerlingen in 29 scholen duaal leren in het BuSO. Dit kunnen ze doen in de opleidingen 'groen- en tuinbeheer duaal' (32 leerlingen) en 'medewerker fastfood duaal' (27 leerlingen). Vanaf volgend schooljaar wordt het aanbod in het BuSO uitgebreid naar 30 duale studierichtingen. Momenteel worden eveneens de mogelijkheden van duaal binnen het hoger- en volwassenonderwijs onderzocht. Samen met de stakeholders wordt bekeken welke trajecten men kan opzetten waarin werkplekleren een sterkere plaats inneemt. Via het ESF werd in 2018 een oproep gelanceerd voor pilootprojecten duaal leren in het hoger en volwassenenonderwijs.

2.2.8. Hervorming Opleidingsincentives en EVC

Op 11 juli 2017 sloten de Vlaamse Regering en de sociale partners een **VESOC-akkoord Vorming en Opleiding over de hervorming van de Vlaamse opleidingsincentives voor werknemers**. In 2019 worden de 5 bouwstenen van dit akkoord geoperationaliseerd: een arbeidsmarktgerichte en toekomstgerichte opleidingsfocus, een generiek kwaliteitskader, een opleidingsdatabank, een uniforme monitoring en evaluatie, en het bevorderen van transparantie en digitalisering. Op 1 september 2019 moet alles operationeel zijn, en zullen er **3 op elkaar afgestemde**

opleidingsincentives bestaan: het Vlaams opleidingsverlof (compensatie voor de werkgever voor de dagen dat de werknemer afwezig is om opleiding te volgen of examens af te leggen), het Vlaams opleidingskrediet (premie voor wie tijdelijk deeltijds gaat werken of stopt met werken om een opleiding te volgen) en de Vlaamse opleidingscheques (tegemoetkoming in de kost van opleiding voor werkenden).

Op 8 februari 2019 keurde de Vlaamse Regering het ontwerp van decreet betreffende een geïntegreerd beleid voor de **erkenning van verworven competenties (EVC)** goed. Het decreet zorgt dat individuen hun competenties kunnen laten beoordelen in EVC-testcentra, opgericht binnen onderwijsinstellingen of andere publieke of private organisaties. De nieuwe regelgeving bepaalt de voorwaarden om als testcentrum te mogen fungeren en bepaalt het kader voor de organisatie en financiering van de EVC-testcentra in diverse beleidsdomeinen. Het erkennen van competenties staat mensen met ervaring toe om sneller een kwalificatie te behalen. Het **ontwerp van decreet betreffende het kwaliteitstoezicht voor beroepskwalificerende trajecten o.b.v. een gemeenschappelijk kwaliteitskader** werd gelijktijdig goedgekeurd. Het kwaliteitssysteem verzekert de werkgever dat het afgeleverde bewijs betrouwbaar is, ongeacht via welke leerweg of instantie de competenties zijn verworven. In 2018 werden pilootprojecten m.b.t. EVC binnen het volwassenonderwijs uitgerold. Deze initiatieven passen in het Vlaams actieplan 2018-2020 in uitvoering van de Europese aanbeveling 'Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults.'

2.2.9 STEM

Vlaanderen blijft het **2012-2020 STEM-actieplan** uitvoeren en ingevolgde de samenwerking tussen Werk, Onderwijs en Economie wordt een **nieuw STEM-actieplan 2020-2030 uitgewerkt**. Deze plannen hebben tot doel meer studenten aan te zetten tot het kiezen van een carrière in exacte wetenschappen of technologie. Uit de meest recente STEM-monitor (juni 2018) blijkt dat nooit eerder zoveel jongeren in Vlaanderen voor een STEM-programma in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs kozen. Er werd geïnvesteerd in STEM-Lerende Netwerken van leerkrachten in het basis- en SO om een duurzaam STEM-beleid te garanderen. De STEM-opleidingen binnen duaal Leren, de nieuwe matrix voor het SO (met STEM-keuze-opties) en de nieuwe eindtermen die - voor het eerst - focussen op STEM zullen het STEM-Onderwijs in Vlaanderen structureel aantrekkelijker maken. Tegelijk loopt er een veelheid aan projecten, zoals 92 STEM-Klimaatprojecten in het basis-, secundair en volwassenenonderwijs, gefinancierd uit het Vlaams Klimaatfonds. Een marktbevraging rond innovatie in het bso en het technisch secundair onderwijs (tso), het InnoVET onderzoek, werd opgeleverd en de eerste resultaten worden geïmplementeerd. De regionale technologische centra (rtc) organiseren, o.b.v. dit onderzoek, intensieve STEM-bijbscholingsworkshops voor tso en bso-scholen. Deze interventie zal bijdragen tot een specifieke STEM-didactiek voor het technisch en beroepsonderwijs. Vlaanderen blijft verder bouwen aan een **sterke STEM-regie**, waardoor STEM nog beter wordt gecoördineerd tussen de overheidsdepartementen. Zo wordt het aantal STEM-academies in de vrije tijd uitgebreid tot meer dan 100 entiteiten, met de ambitie om te komen tot één STEM-academie in elke Vlaamse gemeente. Via het ICT-Impulsplan worden codeerclubs ondersteund, om meer jongeren te leren programmeren, apps en spelletjes te ontwikkelen en websites te bouwen, ook tijdens de middagpauze op school of net na de schooluren. In de communicatiecampagnes die het draagvlak voor wetenschap en technologie trachten te verhogen, zal extra aandacht worden geschonken aan meisjes en kansarme jongeren. Met het **actieplan Ondernemend Onderwijs** worden ondernemerscompetenties versterkt in het hoger en het SO.

2.2.10 Inzetten op kansengelijkheid in het onderwijs

Kansengelijkheid wordt horizontaal bevorderd door o.a. de decretaal afgewerkte hervormingen van de leerlingbegeleiding, de modernisering van het SO, de nieuwe eindtermen, het nieuwe

duaal leren (zie ook 2.2.7), het financieringssysteem van het volwassenenonderwijs, de graduaatsopleidingen en de bijsturing van het M-decreet.

De hervorming van de **leerlingenbegeleiding** in Vlaanderen werd per decreet aangenomen door het Vlaamse Parlement op 27 april 2018. De leerlingenbegeleiding in Vlaanderen is hervormd met het doel de rollen en taken van de verschillende betrokken actoren duidelijk(er) af te bakenen. Sinds 1 september 2018 is het voeren van een beleid op leerlingenbegeleiding een bijkomende erkenningsvoorwaarde voor scholen. Leerlingen, ouders en schoolteam worden bij het beleid op leerlingenbegeleiding betrokken en elke school voorziet een aanspreekpersoon voor leerlingenbegeleiding. Dit kan een zorgcoördinator of leerlingenbegeleider zijn. De Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's) blijven een partner waarmee scholen verplicht samenwerken. Bij de omkadering die de CLB's ontvangen wordt er o.a. rekening gehouden met CLB's die veel leerlingen begeleiden o.b.v. de socio-economische indicatoren en zij die leerlingen begeleiden met specifieke onderwijsbehoeften. De gesloten enveloppe van de CLB's is eenmalig uitgebreid waarbij via een groei- en dalingsmechanisme de extra middelen de komende jaren mee worden verdeeld. Een CLB kan nooit minder omkadering ontvangen dan het kreeg voor de hervorming.

Het regelgevend kader voor de **modernisering** van de structuur en de organisatie van het **SO** werd uitgewerkt en door het Vlaams Parlement goedgekeurd. De nieuwe toelatingsvoorwaarden, de studiebekrachtiging en het studieaanbod van de eerste graad liggen hierdoor vast. D.m.v. de concordantietabel en de set nieuwe programmatieregels kunnen schoolbesturen zich voorbereiden op de modernisering van het SO en hun scholen in dit nieuwe kader profileren. De implementatie van de modernisering van het SO start vanaf 1 september 2019, waardoor scholen voldoende voorbereidingstijd krijgen.

De implementatie van de modernisering valt samen met de invoering van de nieuwe eindtermen voor de eerste graad van het SO, waarvoor het **Vlaams Parlement** in 2018 een kader heeft uitgewerkt en goedgekeurd. Vanaf 1 september 2019 gelden **nieuwe, concrete en heldere eindtermen** in het **leerplichtonderwijs** voor de **eerste graad**. Een intensief proces van ontwikkelcommissies in samenspel met de valideringscommissie leverde een sterke set aan eindtermen op: helder geformuleerd en met telkens de explicitering van kennis. Basisgeletterdheid wordt ook ingevoerd, wat ervoor moet zorgen dat iedereen de essentiële competenties bezit om te kunnen functioneren in de samenleving. Voor de eerste fase zijn er 382 eindtermen in plaats van de huidige 688: minder doelen, maar ambitieuzer en duidelijker. De leerdoelen zijn zo scherp gesteld om binnen ons onderwijs sterke persoonlijkheden te vormen die over de verwachte kennis en vaardigheden beschikken.

Het decreet betreffende de **graduaatsopleidingen** en de versterking van de lerarenopleidingen werd op 25 april 2018 door het Vlaams Parlement aangenomen (zie ook 3.2.2). Door deze hervorming krijgen jongeren meer kansen om een diploma hoger onderwijs te behalen. In december 2018 keurde de Vlaamse Regering alvast 15 omgevormde graduaatsopleidingen goed.

Op 16 maart 2018 bekrachtigde de Vlaamse regering het **decreet tot wijziging voor het financieringssysteem voor het volwassenenonderwijs**. Dit nieuw financieringsdecreet treedt op 1 september 2019 in werking. Centra voor Volwassenenonderwijs zullen vanaf dan verhoudingsgewijs meer middelen krijgen, als ze meer cursisten Nederlands tweede taal tellen. Ook de Centra voor Basiseducatie zullen per extra cursist op meer middelen kunnen rekenen. Centra met veel kwetsbare cursisten zoals werkzoekenden en kortgeschoolden krijgen verhoudingsgewijs meer lesgevers en ondersteunend personeel. Door de introductie van een beperkte output in de financiering van de instellingen, zullen zowel de instellingen als de cursisten meer gestimuleerd worden om een duurzame kwalificatie of diploma te halen.

O.b.v. een nauwe opvolging van de implementatie van het **M-decreet** werd een **wijzigingsdecreet** voorbereid en goedgekeurd door het Vlaams Parlement. Dit decreet legt de basis voor een nieuw omkaderingsmechanisme bij de ondersteuning van leerlingen met een verstandelijke, visuele, motorische of auditieve handicap als mede leerlingen met spraak- en taalontwikkelingsstoornissen in het gewoon onderwijs vanaf het schooljaar 2019-2020. Voor het huidige schooljaar 2018-2019 werd er alvast een overgangsmaatregel getroffen waarbij 16,7 miljoen euro extra werd voorzien om deze leerlingen ondersteuning te geven.

In de context van het Vlaams **Horizontaal Integratiebeleidsplan 2015-2019** en het Vlaams **Horizontaal Gelijkekansenbeleidsplan 2015-2019** werden vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming ook in 2018 een aantal initiatieven genomen en verdergezet die inspelen op drempels gelieerd aan één of meer factoren als gender, sociale afkomst, etnische herkomst, seksuele geaardheid en handicap. Hierbij is er o.a. aandacht voor het toeleiden van meer meisjes en jongeren uit sociaal kwetsbare groepen naar STEM-richtingen en innovatieve opleidingen/beroepen, voor het maximaliseren van de participatie aan kwaliteitsvol kleuteronderwijs bij nog ondervertegenwoordigde kwetsbare groepen, voor de erkenning van EVCs, voor het nieuwe strategisch Plan Geletterdheid (2019-2024) (zie ook 3.2.2.) enzovoort.

2.2.11 Inzetten op leerkrachten en het versterken van de lerarenopleidingen

Het **decreet betreffende de graduaatsopleidingen en de versterking van de lerarenopleidingen verbreedt eveneens de weg naar het leraarschap**, versterkt het profiel van kandidaat-leraren, stroomlijnt de opleidingen en verhoogt de kwaliteit van de lerarenopleiding. Vanaf het academiejaar 2019-2020 zullen er in Vlaanderen zes lerarenopleidingen zijn: een educatieve graduaatsopleiding in SO, een educatieve bacheloropleiding kleuteronderwijs, een educatieve bacheloropleiding in het lager onderwijs, een educatieve bacheloropleiding in het SO, een educatieve masteropleiding in kunstvakken en een educatieve masteropleiding voor het SO. Op die manier kunnen studenten een lerarenopleiding volgen op elk niveau van het hoger onderwijs en kunnen studenten, i.t.t. vandaag, ook aan de universiteit meteen kiezen voor het lerarenberoep. Al deze lerarenopleidingen zullen bovendien een traject voor generatiestudenten en zij-instromers hebben. Experts uit het werkveld die minimaal drie jaar beroepservaring hebben, en daarin willen lesgeven, zullen terecht kunnen in de educatieve graduaatsopleiding aan hogescholen. Wie al een hogeronderwijsdiploma en/of een professionele loopbaan achter de rug heeft, krijgt toegang tot verkorte educatieve bachelor- en mastertrajecten.

De **hervormingen van de lerarenloopbaan** werden in 2018 verdergezet. De resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar de tijdbesteding van de leraar werden vrijgegeven. De Vlaamse Regering sloot eveneens met de sociale partners drie cao's af voor onderwijspersoneel in het leerplichtonderwijs, de basiseducatie en het hoger onderwijs. Naast een koopkrachtverhoging zijn m.b.t. het leerplichtonderwijs ook een aantal inhoudelijke maatregelen genomen voor startende leraren, die moeten leiden tot een meer stabiele loopbaan en meer werkzekerheid. Er zijn middelen vrijgemaakt om leerkrachtenplatforms op te starten voor vervangende leerkrachten die worden aangesteld van oktober tot juni. Beginnende leerkrachten krijgen vanaf 1 september 2019 sneller een tijdelijke aanstelling van doorlopende duur. De mogelijkheden tot vaste benoeming zijn uitgebreid tot betrekkingen waarvan de titularis omwille van bepaalde verlofstelsels afwezig is. Hierdoor komen tot 6000 betrekkingen bijkomend in aanmerking voor vaste benoeming. Scholen krijgen bijkomende middelen om aanvangsbegeleiding te ontwikkelen en aan te bieden.

2.2.12 Andere onderwijsmaatregelen

Het nieuwe **decreet deeltijds kunstonderwijs (DKO)** dat op 28 februari 2018 is aangenomen door het Vlaams Parlement, zorgt voor een toekomstgericht DKO dat spoort met hedendaagse

tendensen in de kunsten. Door de nieuwe einddoelen en de geactualiseerde opleidingsstructuur is het DKO sterker verankerd in het onderwijs en is het inhoudelijk bij de tijd.

Op 14 maart 2018 keurde het Vlaams Parlement het decreet betreffende **onderwijsinspectie 2.0** goed. Vanaf het schooljaar 2018-2019 licht de onderwijsinspectie instellingen door met juridische consequenties o.b.v. het nieuwe Inspectie 2.0 kader. Voorafgaand is in samenspraak met alle betrokkenen en o.b.v. de literatuurstudie het referentiekader voor onderwijskwaliteit ontwikkeld. Dit kader bevat verwachtingen over kwaliteitsvol onderwijs. De onderwijsinspectie ent haar doorlichtingsinstrumenten op dit referentiekader. Scholen zullen in de toekomst minstens eenmaal om de zes jaar een bezoek krijgen van de onderwijsinspectie. Naast het doorlichten van afzonderlijke vakken, zal de focus sterker liggen op het kwaliteitsbeleid. De inspectie zal daarnaast transparanter gebeuren. Ook ouders en leerlingen worden betrokken bij het proces en de inspectie zal meer met scholen in dialoog gaan. De procedures en erkenningen worden vereenvoudigd, waardoor de planlast voor de scholen daalt. Het wordt ook mogelijk voor de onderwijsinspectie om samen te werken met de inspectie levensbeschouwelijke vakken.

2.3. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 3

De regelgevings- en administratieve druk verminderen om ondernemerschap te stimuleren en de concurrentie in de dienstensector, met name de detailhandel, de bouw en de professionele diensten, te vergroten. De groeiende mobiliteitsuitdagingen aangaan, met name via investeringen in nieuwe of bestaande vervoersinfrastructuur en sterkere prikkels om gebruik te maken van collectief vervoer en vervoer met lage emissies.

2.3.1. Stimuleren van ondernemerschap en vergroten concurrentie in de dienstensector

Sinds de 6de staatshervorming is Vlaanderen bevoegd voor de algemene voorwaarde rond basiskennis bedrijfsbeheer en de toegang tot 27 gereguleerde “ambachtelijke” beroepen. In 2018 werden de beroepskwalificatievereisten voor alle gereguleerde beroepen opgeheven. Op 9 maart 2018 besliste de Vlaamse Regering dat de vereiste van het in bezit zijn van het **attest Basiskennis Bedrijfsbeheer** om zelfstandige activiteiten, in hoofd- of bijberoep, uit te oefenen, **wegviel** vanaf 1 september 2018. Daarnaast werd een **actieplan** goedgekeurd ter **versterking van ondernemerscompetenties** dat meer moet inzetten op de continue ontwikkeling van vaardigheden.

Wat het **handelsvestigingenbeleid** inzake kleinhandel betreft, trad het **nieuwe vergunningenstelsel** dat de vergunning voor **detailhandelsvestigingen** integreert in de uniforme geïntegreerde milieuvergunning op 1 augustus 2018 in werking. De wettelijke basis voor het nieuwe vergunningenstelsel is een decreet dat in juli 2016 door het Vlaams Parlement werd aangenomen. Er werd ook een controlesysteem ingebouwd om de impact van de nieuwe wetgeving te beoordelen. De nieuwe werkwijze heeft een vereenvoudigingseffect, aangezien er nog maar 4 grote detailhandelscategorieën overblijven, terwijl dit er voorheen meer dan 20 waren. Wat de procedures betreft, komt de integratie van de vestigingsvergunning in de geïntegreerde omgevingsvergunning ook neer op een vereenvoudiging (one-stop-shop, geïntegreerde toepassing). Ten behoeve van de steden en gemeenten werd een handboek over het nieuwe vergunningensysteem gepubliceerd. Dit handboek kan ook gebruikt worden door ondernemers en projectontwikkelaars.

Daarnaast werd de **toegang tot het Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO)** sterk **vereenvoudigd en ondernemersvriendelijker** gemaakt. De ondernemer kan sinds begin 2018 met zijn businesscase aankloppen bij de bedrijfsadviseurs van de vzw Team Bedrijfstrajecten en daar zijn ideeën aftoetsen en zijn plannen bespreken. Daarna kan hij verder rekenen op advies op maat. Op het vlak van digitalisering (zie ook 2.4.1.) bouwde VLAIO in samenwerking met het programma Vlaanderen Radicaal Digitaal het digitaal loket voor ondernemers. Dit e-loket werd

in september 2018 in een eerste versie gelanceerd. Deze versie laat de ondernemer toe het statusoverzicht te raadplegen van zijn lopende dossiers voor enkele Vlaams overheidsmaatregelen. Momenteel wordt verder gewerkt op deze weg met de ontsluiting van bijkomende maatregelen en toevoeging van nieuwe functionaliteiten.. Ook het steuninstrumentarium gericht op het ondersteunen van ondernemingen bij innoveren, investeren, opleiden of het inkopen van advies werd verder vereenvoudigd en gedigitaliseerd.

2.3.2. De groeiende mobiliteitsuitdagingen aangaan

Vlaanderen heeft deze regeerperiode 33% méér geïnvesteerd in vlotter en veiliger verkeer. In het laatste jaar van de regeerperiode (2019) is er in het **Geïntegreerd Investeringsplan (GIP)** ruim 2 miljard euro voorzien voor de entiteiten van het beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken – een absoluut recordbedrag. Het totaal voor de regeerperiode klokt zo af op 9,7 miljard euro – tegenover 7,3 miljard euro in de vorige regeerperiode (2009-2014). En dan moeten de grote uitgaven voor Oosterweel (3,5 miljard euro) en de Werken aan de Ring rond Brussel (3 miljard euro) nog komen.

Deze Vlaamse Regering heeft de investeringsbudgetten voor álle vormen van vervoer fors opgeschroefd. De onderhoudsbudgetten zijn gestegen met +19%, maar de globale toename van het budget is vooral te danken aan de investeringsbudgetten, die liefst +40% hoger liggen dan in de vorige regeerperiode. Tegenover de recordfiles worden recordinvesteringen geplaatst.

Er wordt het meest geïnvesteerd in de grootste knelpunten van onze mobiliteit. De **Werkvennootschap NV** beschikt deze regeerperiode over 312 miljoen euro. Het programma “Werken aan de Ring” omvat naast de optimalisatie van de R0, ook de aanleg van 60km hoogwaardig openbaar vervoer (Brabantnet) en 60km fietssnelwegen (fietsGEN). Deze regeerperiode namen ook de budgetten van de Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel (BAM) met maar liefst +386% toe. De grootste investeringen rond Antwerpen en Brussel moeten dan nog komen in de volgende jaren

Het investeringsbudget voor **openbaar vervoer** groeit in 2019 tot boven de 300 miljoen euro: een ongezien hoog bedrag voor nieuwe bussen en trams, nieuwe tramsporen, heringerichte stationsomgevingen, enz. Naast het verhogen van de efficiëntie is vergroening van de vloot een belangrijke prioriteit. Tegen 2025 zal openbaar vervoer in alle Vlaamse stadskernen zero-emissie rijden.

Het aandeel van de **binnenvaart** in het totale goederentransport binnen Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. Het goederentransport over de Vlaamse waterwegen brak in 2018 alle records.. Er was een globale groei van +1,7% ten opzichte van het vorige recordjaar 2017. Het aantal verscheepte containers steeg met +3,6% en het palletvervoer via waterwegen groeide zelfs met +42%. Belangrijke projecten met steun vanuit Connecting Europe Facility (CEF) zoals de Sluis Terneuzen, het Seine-Schelde project en de verhoging van de bruggen over het Albertkanaal worden verdergezet.

Daarnaast wil de Vlaanderen ook cruciale investeringen doen om de **Vlaamse havens** verder te laten groeien, met een zo beperkt mogelijke impact op de omgeving. Eind 2018 kondigde de Vlaamse Regering een ontwerp van voorkeurbesluit voor een 2de zeesluis in de Haven van Zeebrugge aan. Voor het project extra containercapaciteit in de Haven van Antwerpen werd een voorontwerp van voorkeurbesluit aangenomen. Het ontwerp van voorkeursbesluit wordt in april 2019 verwacht. Beide projecten hebben elk een grootteorde van ca. 1 miljard euro.

SRSP (cyclus 2018). De SRSS ondersteunt het Havenbedrijf Antwerpen m.b.t. een binnenvaartproject dat twee luiken bevat; een luik nautische binnenvaartcoördinatie en een luik vormgeving van een concept van transferia van/naar de haven.

SRSP (cyclus 2019). De SRSS zal Havenbedrijf Antwerpen ondersteunen bij een spoorwegproject dat tot doel heeft om een toename van het gebruik van spoor (7 naar 15%) in de haven te realiseren.

De Vlaamse overheid blijft verder inzetten op **vergroening/verduurzaming van mobiliteit/vervoer**. Naast het bestaande systeem van kilometerheffing voor vrachtwagens, zal in uitvoering van het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2021-2030 **een systeem van slimme kilometerheffing voor alle lichte voertuigen worden ingevoerd op een budgetneutrale wijze**.

In 2018 voerde de Vlaamse Regering het Vlaamse actieplan '**Clean power for transport**' (CPT) verder uit. De premies voor de aankoop van een zero-emissievoertuig (5 miljoen euro/jaar) werden uitgebreid naar nieuwe doelgroepen (vzw's en autodeelbedrijven), maar ook naar nieuwe voertuigen (bromfietsen B en motorfietsen) en de steun werd terug op het niveau gebracht van het jaar ervoor. De uitrol van de basislaadinfrastructuur (5000 extra punten tegen 2020) verliep zoals gepland en een derde lot (2019) werd gegund.

Vlaanderen trekt met **BENEFIC** een Europees gefinancierd CEF-project. In een eerste project call werden 22 investeringsprojecten geselecteerd voor een subsidiebedrag van meer dan vijf miljoen euro. Vlaanderen trad ook toe tot 2 nieuwe Europese projecten: **e-MOPOLI en PSA**. Er werd ook opnieuw een eigen CPT-call voor projecten (1 miljoen euro/jaar) gelanceerd met als belangrijkste thema: **laadinfrastructuur bij bedrijven** waarbij 13 projecten werden geselecteerd.

In samenspraak met de belanghebbenden werd een **ontwerp van CPT-visie 2030** opgesteld. Hierin staan doelstellingen en maatregelen voor 2025 en 2030.

In 2019 voorziet de Vlaamse Regering op de ingeslagen weg verder te werken: de premie loopt door in 2019, er komt opnieuw een CPT-call en een tweede BENEFIC-call. De BENEFIC-projecten gaan van start en een 30-tal CPT-projecten loopt. In 2019 loopt een **communicatiecampagne**, die zich focust op alle soorten elektrische voertuigen, met inbegrip van vrachtwagens, vaartuigen, bussen en tweewielers. Daarnaast ligt ook een belangrijke klemtoon op de verdere uitrol en het toegankelijk maken van de laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen. Tot slot staat ook de gunning van het laatste lot laadpalen op de agenda.

In 2019 wordt **voorbereidend studiewerk in de aanpak van dieselfraude uitgevoerd**. Hierbij worden beleidsstrategieën ontwikkeld om fraude van de constructeur, fraude van de voertuigeigenaar of technische defecten aan voertuigen op te sporen, er op een efficiënte manier gevolg aan te geven en te vermijden dat nieuwe voertuigen op de markt komen die de emissielimieten in de praktijk overschrijden. Er wordt hierbij rekening gehouden met de juridische mogelijkheden die elk bestuursniveau in België heeft om o.b.v. de relevante wetgeving emissiefraude op te sporen en ertegen op te treden.

In maart 2019 keurde de Vlaamse Regering aanpassingen aan het **decreet lage-emissiezones (LEZ)** goed. Deze aanpassingen zijn gebaseerd op de ervaringen in Antwerpen (LEZ sinds 1 februari 2017) en de noden in Gent (LEZ vanaf 1 januari 2020). M.b.t. LEZ wordt ondersteuning geboden aan lokale overheden en burgers en er wordt gewerkt aan de uitbouw van een databank met buitenlandse voertuiggegevens.

2.4. INSPELEN OP INVESTERINGSUITDAGINGEN

2.4.0. Inleidend

In het **landverslag 2019** staat de investeringsdimensie centraal waarbij wordt aangegeven waar de grote investeringsuitdagingen zich situeren en eveneens de link wordt gelegd met de structuurfondsen 2021-2027. Zoals onder 2.1.1. vermeld, heeft de Vlaamse Regering als **investeringsregering**, tijdens deze regeerperiode 654 miljoen euro ter beschikking gesteld voor bijkomende investeringen in infrastructuur in vijf kerndomeinen: mobiliteit en openbare werken, scholenbouw, sociale huisvesting, welzijnsinfrastructuur en economie en O&O. Daarnaast werden bijkomende middelen voor investeringen in zorg (+500 miljoen euro) en de ontwikkeling van het lange termijn groeipotentieel o.b.v. O&O (+ 500 miljoen euro) en waterzuiveringsinfrastructuur (260 miljoen euro) voorzien.

In het Vlaams Parlement wordt een **ontwerp van decreet houdende een kader voor grote projecten en programma's** besproken. Met dit kaderdecreet wordt getracht aansluiting te zoeken bij de goede praktijken en aanbevelingen van internationale organisaties inzake infrastructuur- en investeringsbeleid, alternatieve financiering, grote projecten en publiek-private samenwerking (pps). Het decreet wil een kader bieden voor een doordacht en transparant investeringsbeleid en een planmatige professionele aanpak van grote, complexe projecten en programma's.

Vlaanderen maakte goed gebruik van het **Europees Fonds voor Strategische investeringen (EFSI)**. Samenvattend het totaal aan EFSI middelen die naar Vlaanderen vloeiden (juni 2015 - eind 2018):

- Ca. 80 miljoen euro kredieten via EIB in het kader van O&O activiteiten voor bedrijven met vestiging in Vlaanderen;
- Het totaal aan EFSI kredietverschaffing aan Belgische off-shore windparken wordt ingeschat op 1 miljard euro. Het gedeelte hiervan dat de Vlaamse economie toekomt wordt ingeschat op ca. 340 miljoen euro;
- Verwacht wordt dat een ca. 50 miljoen euro door de meerlandige EFSI investeringen via EIB naar Vlaanderen zullen vloeien;
- Vlaanderen kan mee genieten van de garantie overeenkomsten van EIF met Belgische banken en via PMV, waarvoor EIF 150 miljoen euro reserves aanlegt met EFSI middelen;
- EIF via haar fund-of-fund activiteit investeert naar inschatting 60 miljoen euro in 2 investeringsstructuren in Vlaanderen.

	Totaal bedrag EFSI middelen (in euro)	(ingeschatte) return naar Vlaanderen (in euro)
EFSI via de Europese Investeringsbank (EIB)		
Een lening aan het Europese O&O programma van ArcelorMittal Indirect wordt hiermee de vestiging van dit bedrijf te Gent ondersteund.	350 miljoen	80 miljoen
Een lening aan het Europese O&O programma van Technicolor, waarmee indirect de vestiging van dit bedrijf te Edegem wordt ondersteund.	90 miljoen	
Een lening aan O&O-programma van Materialis,(3D printing bedrijf uit Leuven)		
Nobelwind Offshore windpark (2015)*	100 miljoen	340 miljoen
Rentel Offshore windpark (2016)*	250 miljoen	
Norther Offshore windpark (2016)*	219 miljoen	
Meerlandige projecten (infrastructuur-, hernieuwbare energie-, en brownfield gebieds(her)ontwikkelingsfondsen, lening aan verhuurbedrijf Boels)	642 miljoen	50 miljoen
EFSI via het Europese Investeringsfonds (EIF)		
Overeenkomst met KBC, voor een portfolio van 200 miljoen euro aan leningen aan innovatieve KMOs en mid-cap bedrijven	Voor deze garantie-overeenkomsten heeft het EIF een totaal van 150 miljoen middelen opzij gezet. Deze middelen maken het mogelijk dat via banken of financiële instellingen in ons land een totaal van 451 miljoen aan leningen toekenbaar zijn aan KMO's in Vlaanderen.	
Overeenkomst met Belfius, voor een portfolio van 85 miljoen euro aan KMO leningen, alsook voor een portfolio van 20 miljoen euro aan leningen aan innovatieve KMOs en mid-cap bedrijven		
Overeenkomst met PMV, voor een portfolio van 81 miljoen KMO leningen, alsook voor een portfolio van 25 miljoen euro aan innovatieve KMOs en mid-cap bedrijven		
Overeenkomst met ING, voor een portfolio van 25 miljoen euro aan leningen aan innovatieve KMOs en mid-cap bedrijven		
Overeenkomst met PMV, voor een portfolio van 15 miljoen leningen aan KMOs die actief zijn in de culturele en creatieve sector		
Fondsinvestering in het V-bio Ventures fonds (2015) (investeerde in innovatieve ondernemingen zoals Confo Therapeutics NV (Geel), actief in het domein van kankerbestrijding, alsook Apha.Bio (Gent) dat zich toelegt op nieuwe generatie biologische bestrijdingsmiddelen)	De gezamenlijke investering van EIF in deze structuren wordt ingeschat op 60 miljoen.	
Investering in het CD3 III Centre for Drug Design and Discovery (2016)		

* Met inbegrip van de door EIB reeds goedgekeurde maar nog niet bekendgemaakte kredieten voor Belgische off-shore windparken, wordt het totaal aan EFSI middelen voor Belgische off-shore windparken ingeschat op 1 miljard euro.

2.4.1. Investerings in onderzoek, ontwikkeling en innovatie

Vlaanderen blijft extra middelen investeren voor O&O en dit vertaalt zich in een voortdurende toename van de O&O-intensiteit, tot 2,70% (cijfer 2016). In 2018 besteedde de Vlaamse overheid een bijkomend (eenmalig) budget van 115 miljoen euro waarvan 72 miljoen euro aan O&O&I. In 2019 is opnieuw een eenmalige investering van 120 miljoen euro voorzien en wordt 280 miljoen euro (recurrente middelen) voorzien voor nieuw beleid (zie ook 3.3.1.).

Vlaanderen zet op dit ogenblik breed in op de **digitalisering van de samenleving**. Naar aanleiding van de begrotingsopmaak 2019 werd 30 miljoen euro voorzien voor het **actieplan Artificiële Intelligentie** en 20 miljoen voor het **actieplan cybersecurity**. Inzake de digitalisering van het bedrijfsleven en de verspreiding van innovatie speelt VLAIO vandaag al een belangrijke rol via haar gehele instrumentarium (hervormde innovatiesteun, speerpuntclusters, innovatieve bedrijfsnetwerken), en zeker ook via het trekkerschap van de transitie Industrie 4.0. Daarnaast zal Imec in samenwerking met verschillende overheidspartners nog voor het einde van de legislatuur een aantal projecten formuleren om de digitalisering en de datagedrevenheid van overheidsinstanties te bevorderen (Mobilidata, Smart Highway, Internet of Water, Smart Retail, ...). In 2018 sloot de Vlaamse Regering ook Memoranda of Understanding (MoU's) met de twee grote telecomoperatoren waarbij de operatoren zich ertoe verbinden om tegen 2020 1 gigabit per seconde aan te bieden. De **digitalisering van de overheid** wordt ondersteund via het Programma Innovatieve Overheidsopdrachten en de werking van het Agentschap Informatie Vlaanderen (AIV). De **digitalisering van de gemeenten** wordt ondersteund met de werking Smart Flanders, de oproep Smart Cities van VLAIO en de experimenteerruimte die Imec in Antwerpen krijgt. De doelstelling is echter heel duidelijk om dit geheel via bijkomende impulsen te versterken (zowel richting bedrijven, onderzoek en overheid) op vier belangrijke domeinen: artificiële intelligentie, cybersecurity, virtual reality en autonoom rijden.

SRSP (cyclus 2019). De SRSS zal Flanders Investment and Trade (FIT) ondersteunen met het project *"Artificial Intelligence (AI) in trade and investment promotion agencies"*. AI belooft een disruptieve technologie te worden in het dagelijks reilen en zeilen van zowel private ondernemingen als de publieke sector. Waar bepaalde onderzoekers beweren dat AI kan leiden tot een enorme productiviteitsstijging in het jaar 2035, benadrukt de *European Political Strategy Centre* de urgentie van het implementeren van technologieën gebaseerd op AI in overheden. Met het project wil FIT een algemene strategie uitwerken m.b.t. zulke implementatie, rekening houdend met haar specifieke context, m.n. het bevorderen van de Vlaamse internationale handel en het aantrekken van buitenlandse investeringen. Het zal een concreet strategisch kader voor de gehele organisatie opleveren; *best-practices* aanbrengen; en richtlijnen definiëren die FIT in staat moeten stellen in een volgende fase applicaties o.b.v. AI te ontwikkelen met een hoge kans op slagen. Dit om doelbewust en efficiënt haar werking te verbeteren.

Het **clusterbeleid**¹⁰ zit op kruissnelheid met intussen **6 speerpuntclusters** en **20 innovatieve bedrijfsnetwerken (IBN's)**. In 2018 startte een **5de speerpuntcluster, Flanders' Food** in het domein van de agro-voeding en een **6de speerpuntcluster De Blauwe Cluster** in het domein van de marine en maritieme economie (blauwe economie). Op 15 februari 2019 ondertekende de Vlaamse Regering met bedrijven uit verschillende sectoren de Blauwe Cluster. De bedoeling is dat de overheid samen met bedrijven en onderzoekers werk gaat maken van de duurzame en innovatieve mogelijkheden op en rond de Noordzee. De Vlaamse overheid investeert tot 500.000

¹⁰Het Vlaams clusterbeleid onderscheidt twee types van clusters: de speerpuntclusters en de innovatieve bedrijfsnetwerken (IBN's). De **speerpuntclusters** sluiten aan bij belangrijke strategische domeinen voor Vlaanderen en zijn grootschalige initiatieven die voor tien jaar financiering krijgen om hun werking uit te bouwen. Vlaanderen heeft momenteel 6 speerpuntclusters: Catalisti, SIM, Flux50, VIL, Flanders' FOOD en de Blauwe Cluster. De **IBN's** zijn typisch kleinere initiatieven die veelal bottom-up ontstaan vanuit bedrijven die willen inzetten op een specifiek domein dat hen kansen heeft om hun competitiviteit te verhogen. IBN's zijn initiatieven die zich ontploffen om nieuwe opkomende domeinen te exploreren. Ze ontvangen voor drie jaar steun van de Vlaamse overheid. Vlaanderen telt 20 innovatieve bedrijfsnetwerken. Info : <https://www.vlaio.be/nl/clusterorganisaties/het-clusterbeleid/het-vlaamse-clusterbeleid>.

euro per jaar in de werkmiddelen van de cluster en dat voor een termijn van 10 jaar. Daarnaast is voorzien in een gereserveerd budget voor projectfinanciering (ca. 60 miljoen euro in 2018, ca. 80 miljoen euro in 2019 – voor alle clusters samen). Bij de **IBN's** werden in 2018 **6 nieuwe IBN's** geselecteerd. Er wordt verder ingezet op samenwerking in het innovatielandschap en de clusters worden verder aangespoord om buiten de grenzen van Vlaanderen op zoek te gaan naar nieuw uitdagingen, projecten en partnerschappen.

In 2017 reserveerde de Vlaamse overheid al 3,5 miljoen euro voor een eerste reeks proeftuinen in het kader van **Industrie 4.0**. Een jaar later leveren deze gerichte diensten aan een breed scala van bedrijven. Begin 2019 werden 10 nieuwe proeftuinen geselecteerd, die vanaf april starten, voor een budget van 4 miljoen euro en met de doelstelling nog meer industriële sectoren en thema's te bestrijken.

Via **dotaties aan de strategische onderzoekscentra (SOCs)**¹¹ investeert Vlaanderen elk jaar ongeveer 250 miljoen euro in de opbouw van een strategische onderzoeksportefeuille bij deze SOC's. Een speerpunt in de strategie van de SOC's, en focus van Vlaanderen in de convenanten, is maximale regionale impact van deze technologie door de creatie van grootschalige Vlaamse spin-offs of kritische technologiesamenwerking met Vlaamse bedrijven. Het doorontwikkelen van een technologieplatform naar een matuur prototype dat inzetbaar is voor diverse toepassingen is bijzonder kapitaalsintensief. Het is dus bijzonder moeilijk om voor deze technologie ontwikkeling externe investeerders aan te trekken, aangezien er nog geen bewezen prototype is en de ontwikkelingskosten aanzienlijk zijn. Daarom wenst Vlaanderen 75 miljoen euro te investeren in een op te richten evergreen fonds "Flanders Future Techfund". De missie van het nieuwe fonds is om de technologie-expertise aanwezig in de Vlaamse SOC's en speerpuntclusters naar de markt te brengen via start-ups met een brede productportefeuille en een sterk groeipotentieel of via licentieovereenkomsten met bestaande bedrijven.

2.4.2. Investerings in de energietransitie

Er lopen een aantal trajecten met als doel de energietransitie en de hiervoor nodige energie-investeringen in een hogere versnelling te brengen (zie ook 3.4.3.). De Vlaamse Regering investeert al jaren in het verbeteren van de energie-efficiëntie, warmtenetten en het stimuleren van de productie van hernieuwbare energie.

De Vlaamse Regering besliste eind 2018 om maximaal 6,88 miljoen euro steun te verlenen aan **grootschalige zonneprojecten**. Het betreft de plaatsing van geluidsschermen met geïntegreerde zonnecellen (680.000 euro) en projecten met drijvende zonnepanelen (6,2 miljoen euro). De begunstigde projecten zijn samen goed voor 11 megawatt hernieuwbare energie. Elk van de zonneprojecten heeft een innovatief karakter en test een aantal vernieuwingen uit (o.a. dubbelzijdige zonnepanelen met actieve koeling, lichtgewicht zonnepanelen, ...).

Verder werd een **nieuw ondersteuningsmechanisme voor kleine en middelgrote windturbines** (tot en met 300 kW) ingevoerd. Zij zullen vanaf heden enkele keren per jaar kunnen intekenen op een tenderingsprocedure waarbij investeringssteun wordt toegekend aan de meest efficiënte projecten. In 2018 werd hiervoor 4,3 miljoen euro voorzien uit het energiefonds. De eerste call werd gelanceerd in december 2018 voor een budget van 1,5 miljoen euro.

In uitvoering van het Warmteplan werden de **jaarlijkse calls groene warmte** (gemiddeld 10,5 miljoen euro/jaar) uitgebreid om geothermieprojecten, (ook kleinere) biomassa- en biomethaanprojecten en een belangrijk aantal warmtenetten te ondersteunen. Er werd een

¹¹ Imec, Vlaamse Instelling voor Biotechnologie (VIB), Flanders Make, Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO)

Vlaamse waarborgregeling voor het opsporen en winnen van aardwarmte in de diepe ondergrond ingevoerd.

Ook voor **de innovatieve productie van zonnewarmte** was er steun in 2018. Er werd 819.000 euro investeringssteun uitgekeerd voor zonnespiegels of -parabolen, een nieuwe groene warmtetechnologie die nooit eerder in België is toegepast. Via deze technologie komt hoogwaardige warmte vrij met temperaturen die veel hoger liggen dan bijvoorbeeld bij een zonneboiler en die vaak nodig zijn bij industriële processen.

Om de energietransitie te faciliteren, is er ook behoefte aan een **slim energiesysteem**. De digitale meter voor elektriciteit en gas is een volgende grote stap van deze transitie. Eind juni 2018 keurde de Vlaamse Regering definitief het **ontwerpdecreet digitale meters** goed dat de grootschalige introductie van digitale meters vanaf midden 2019 initieert en werd dit vervolgens ingediend bij het Vlaams Parlement. De digitale meter luidt de start in van een steeds verdere digitalisering van het energiesysteem.

M.b.t. de verdere flexibilisering van het energienet, zijn er eind 2018 10 **grote proefprojecten met batterijen** gestart (steun 1,2 miljoen euro). Deze projecten focussen op verschillende subthema's zoals hergebruik van EV-batterijen, netontlasting, gebruik van batterijen binnen ESCO-services, korte en lange termijn opslag ... Daarnaast komen **ook verschillende schaalniveaus** aan bod zoals residentieel, wijkniveau, bedrijven en KMO's, coöperaties. Ook in 2019 is een zelfde hoeveelheid middelen vrijgemaakt ter ondersteuning van opslagsystemen om onze energiesystemen te ondersteunen, moderniseren en koolstofarmer te maken.

Tot slot wordt innovatie in het energiesysteem ook gestimuleerd in het kader van de **Vlaamse energiecluster** (Flux50) (zie ook 2.4.1 en 2.4.3). Verder heeft de Vlaamse Regering op 22 februari 2019 het ontwerpbesluit inzake de regelluwe zones voor energie principieel goedgekeurd. Een regelluwe zone kan worden aangevraagd voor specifieke proeftuinen. Deze regelluwe zones hebben als doel de toepassing van innoverende technieken en praktijken in de energiesector te faciliteren.

Zoals is vastgelegd in het ontwerp Vlaams Energieplan zullen energie-investeringen in de periode 2021-2030 worden verdergezet.

2.4.3. Investerings in een koolstofarme circulaire economie

In 2018 bereikte de Vlaamse Regering een akkoord over **een ontwerp van Vlaams Klimaatplan 2021-2030** (zie ook 3.4.2.). In het klimaatbeleidsplan wordt in detail beschreven welke investeringen de Vlaamse overheid onder andere op het vlak van **innovatie** de komende jaren wil nemen. Het gaat dan onder meer om structurele financiering van de strategische onderzoekscentra. (VITO - duurzame ontwikkeling en cleantech-innovaties; IMEC - PV-technologie, batterij-onderzoek en ICT met specifieke toepassingen voor de energietransitie en smart cities; Flanders Make - energie-efficiëntere producten en procestechnologieën).

Daarnaast wordt ook met het clusterbeleid (zie ook 2.4.1.) ingezet op verschillende **speerpuntclusters en innovatieve bedrijfsnetwerken (IBNs)** die focussen op innovatieve oplossingen en technologische doorbraken die noodzakelijk zijn om de energietransitie te realiseren en zullen bijdragen aan een klimaatbestendige samenleving in Vlaanderen, in het bijzonder de **speerpuntcluster Flux50** en de **IBN's Power to Gas, Groen Licht Flux50** faciliteert de cross-sectorale samenwerking tussen de energie, de ICT- en de bouwsector met het oog op de ontwikkeling van innovatieve, multidisciplinaire energieproducten en diensten in vijf innovatorzones (energiehavens, microgrids, multi-energiesystemen op wijkniveau, energie cloud toepassingen, intelligente renovatie). De **IBN Power to Gas** focust op kennisopbouw, kennisuitwisseling, de ontwikkeling van business modellen en de realisatie van

demonstratieprojecten in het domein van power to gas. De **IBN Groen Licht** focust op kennisopbouw en -ontwikkeling met het oog op de ontwikkeling van innovatieve producten en diensten in de verlichtingssector.

Ook via de **reguliere kanalen voor ondersteuning van O&O en de Europese structuurfondsen** (zie ook 4) worden investeringen in innovatie, energietransitie en koolstofvrije economie gestimuleerd. Vlaanderen ondersteunt bijvoorbeeld O&O in het domein van energie en klimaat via EFRO/Interreg (2014-2020), in het bijzonder via prioriteitsas 1 (Stimuleren van onderzoek, technologische ontwikkeling en innovatie), prioriteitsas 3 (Bevorderen van de overgang naar een koolstofarme economie) en prioriteitsas 4 (Bevorderen van een duurzame grootstedelijke ontwikkeling). In dit kader worden onder meer de initiatieven Energyville en het Interreg-project Waterstofregio 2.0 ondersteund.

In het **ontwerp klimaatplan** is er aandacht voor het potentieel van de circulaire economie voor het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. In dit (ontwerp)plan zit onder meer:

- de opmaak van een **investeringsplan voor bedrijven die overschakelen naar product-dienstcombinaties**;
- het onderzoeken van een **circulaire takshift** (minder lasten op arbeid en meer op niet-circulaire producten);
- het opnemen van **circulaire voorrangsregels** in de criteria voor **openbare aanbestedingen**.

Vlaanderen Circulair werkte in 2018 verder op de werven **i) circulair aankopen, ii) circulaire stad en iii) circulair ondernemen**. Een tweede call werd gelanceerd ter subsidiëring van innovatieve projecten in het kader van de circulaire economie. Zo werd in 2018 een bedrag van 5,3 miljoen euro gereserveerd voor nieuwe circulaire economieprojecten. **Vanuit VLAIO werd in 2018 een doorlopende, open call 'transitieprioriteiten binnen de speerpuntclusters' gelanceerd.**

De **Green Deal Circulair Aankopen** telt begin 2019 165 deelnemers, waarbij elk aankopende partij zich engageert om tegen juni 2019 minstens twee pilootprojecten rond circulaire economie uit te voeren. Begin 2019 zal ook een **Green Deal bouwen** worden gelanceerd met extra middelen voor een proeftuin bouw om te experimenteren met nieuwe methodes om materiaalbewuster te bouwen en te ontmantelen.

De Vlaamse overheid heeft via de **Vlaamse Milieuholding** 30 miljoen euro aan extra risicokapitaal gereserveerd **voor participatie in bedrijven die investeren in nieuwe technologie of nieuwe businessmodellen die kunnen bijdragen tot de circulaire economie**.

Om projecten die een maatschappelijke en economische meerwaarde aantoonden op te schalen in nieuw beleid en nieuwe economische modellen, wordt **samengewerkt met de diverse publieke en private investeerders**. In 2019 wordt geambieerd om tot een aantal concrete investeringsdossiers te komen. De Vlaamse overheid investeert tot slot ook in de ontwikkeling van een symbioseplatform en blijft hiervoor in 2019 middelen ter beschikking stellen. Via een **online platform en begeleiding worden bedrijven gekoppeld die elkaars reststromen kunnen gebruiken ter vervanging van een primaire grondstof**.

2.4.4. Investerings in betaalbare en energiezuinige woningbouw

De Vlaamse Regering investeert in **energetische renovatie van het residentieel gebouwenpark** (zie ook 3.4.3.). Het **Renovatiepact** wordt verder uitgewerkt met als betrachting een kader en optimale instrumentenmix te ontwikkelen die leidt tot meer, betere en grondigere renovaties.

Begin 2018 heeft de Vlaamse overheid vanuit de EU extra middelen gekregen voor het **project BE-REEL!** (Belgium Renovates for Energy Efficient Living) die in de periode 2018-2024 een extra boost zal geven aan de verdere concretisering van het Renovatiepact. Dit project mikt via een breed

samenwerkingsverband op de uitbouw van een kennis- en leerplatform, de realisatie van zichtbare demonstratieprojecten voor de grondige energetische renovatie van ruim 8500 woningen, pilootprojecten waar vanuit de praktijk wordt gezocht naar optimale businesscases van diverse types, structurele samenwerkingsverbanden met steden en gemeenten, de bouwsector en de andere gewesten.

Ook in de **sociale huursector** werden de nodige initiatieven genomen: een energietoeslag in de sociale huurprijsberekening, het doorrekenen van de investeringskosten van zonnepanelen aan de sociale huurder (waarbij de gevraagde vergoeding evenwel niet hoger mag zijn dan de energiekost die de huurder uitspaart zodat een win-win situatie ontstaat), een stijging van de investeringsvolumes voor renovatie in de sociale huur en jaarlijks 20 miljoen euro vanuit het Vlaams Klimaatfonds in de periode 2016–2019 (zie ook overzichtstabel in 3.4.2.) om bijkomend te investeren in de energetische renovatie van sociale huurwoningen.

Ter ondersteuning van de financiering van gewone renovaties en grondige energetische renovaties zijn **de energiepremies hervormd** en werden verschillende **nieuwe ondersteuningsmaatregelen** uitgewerkt, o.a. de totaalrenovatiebonus, de burenpremie en de premie voor de warmtepompboiler. Voor bouwaanvragen voor een renovatie, werd naast een korting op de onroerende voorheffing ook een vermindering van de schenkingsrechten en registratierechten ingevoerd.

De Vlaamse Regering heeft een forfaitaire **sloop- en heropbouwpremie** ingevoerd van voor wie buiten 13 welbepaalde Vlaamse steden sloopt en heropbouwt.

Vanaf 1 januari 2019 focust de doelgroep van de **Vlaamse energielening** (tot 55 miljoen euro per jaar) zich op de sociale doelgroep. De energiehuizen hebben nieuwe taken gekregen inzake energieontzorging om o.a. de **energetische renovatie te faciliteren en stimuleren** en dit bij alle burgers.

Eind 2018 keurde de Vlaamse Regering de opstart van een **rollend fonds voor energetische renovatie** van noodkoopwoningen principieel goed. Mensen met een laag inkomen die noodgedwongen een goedkope maar minderwaardige woning gekocht hebben, krijgen op die manier hulp om hun woning energetisch te renoveren. OCMW's zullen in samenwerking met de Energiehuizen projecten opzetten waarbij zulke 'noodkopers' een renteloze lening van maximaal 25.000 euro kunnen krijgen. In totaal wordt er hiervoor 12,5 miljoen euro uitgetrokken vanuit het Vlaams Klimaatfonds.

In 2018 keurde de Vlaamse Regering ook het **ontwerp van Vlaams Energieplan 2021-2030** goed, waarin verschillende maatregelen opgenomen staan die het stimuleren van **de investeringen in de woningbouw** beogen. Vlaanderen heeft hoge ambities om veel zuiniger om te springen met energie en het is belangrijk dat ook alle woningen in Vlaanderen energiezuinig worden.

Naast de al vermelde sloop- en heropbouwpremie werd voorzien dat er bij notariële overdracht in volle eigendom van een residentiële woning binnen de 5 jaar 3 van 6 energie-efficiëntie maatregelen (dakisolatie, muurisolatie, vensterisolatie, vloerisolatie, condensatieketel/warmtepomp en hernieuwbare energieboiler) aanwezig moeten zijn. Deze maatregel geldt ook voor niet-residentiële gebouwen. In de verdere uitwerking van deze maatregel zal prioritair uitvoering worden gegeven aan twee gebouwschilmaatregelen.

Tien jaar na de invoering van het EPC, werd in januari 2019 een aangepast EPC gelanceerd. Het vernieuwde EPC of **EPC+** (zie ook 3.4.3.) zal nog meer sensibiliseren, informeren en uiteindelijk aanzetten tot een grondige **energetische renovatie** van de woning. Elke woning krijgt ook een label van A+ tot F (A: uitstekend, F: ondermaats) dat de herkenbaarheid, vergelijkbaarheid en duidelijkheid van het nieuwe EPC verhoogt. Op het nieuwe EPC staat ook nog steeds een kengetal (uitgedrukt in kWh/m²). De aanbevelingen om het label te verbeteren worden grondig

uitgebreid, concreter en overzichtelijk weergegeven. Er wordt ook aangeduid in hoeverre de woning al voldoet aan de energiedoelstellingen op lange termijn. Conform de lange termijn-doelstelling voor renovatie moet tegen 2050 elke woning even energiezuinig zijn als de recente nieuwbouw. Het nieuwe EPC geeft de potentiële koper/huurder op een snelle en eenvoudige manier inzicht in wat er nog moet gebeuren om de woning energetisch in orde te maken. Voor eengezinswoningen bevat het nieuwe EPC een automatische kostenraming om de woning energiezuiniger te maken. De kosten worden door de software gegenereerd o.b.v. de door de energiedeskundige ingevoerde gegevens. Achteraan op het EPC staat telkens welke kosten in rekening werden genomen en welke niet.

Op 1 januari 2019 het nieuw Vlaams **Woninghuurdecreet** van kracht, waarin een specifieke bepaling m.b.t. energiebesparende investeringen is opgenomen.

De Vlaamse Regering besliste reeds in 2011 om vanaf 2015 gefaseerd een minimale **dakisolatienorm** in te voeren voor alle zelfstandige woningen. Er worden dus strafpunten toegekend bij afwezigheid van dakisolatie. Vanaf 2020 zullen ook gefaseerd strafpunten worden toegekend bij aanwezigheid van enkel glas in een of meerdere ruimtes van de woning. Het ontbreken van dubbel glas kan bijgevolg vanaf 1 januari 2023 op zich aanleiding geven tot het ongeschikt verklaren van de woning. De **dubbelglasnorm** is, net als de dakisolatienorm en alle andere minimale kwaliteitsnormen voor woningen, in principe van toepassing op alle woningen. De Vlaamse Regering gaf eind 2018 haar principiële goedkeuring aan het voorontwerp van besluit betreffende de woningkwaliteitsbewaking. Met dit voorontwerp wordt onder andere een **globale maximale energiescore** geïntroduceerd in de technische verslagen waarmee de woningkwaliteit in de toekomst zal worden gecontroleerd.

2.4.5. Investeren in mobiliteit en openbare werken

De regeerperiode 2014-2019 komt dit jaar ten einde. Vlaanderen kampt met belangrijke uitdagingen op het vlak van doorstroming, in het bijzonder rond de grootstedelijke gebieden in de Vlaamse Ruit. De Vlaamse overheid wil binnen haar bevoegdheden maximale inspanningen leveren om deze congestie terug te dringen, maar beseft dat files niet van vandaag op morgen kunnen verdwijnen. Vandaar heeft de Vlaamse Regering met **recordinvesteringen** perspectief willen bieden: over de volledige regeerperiode zal er 9,7 miljard euro ingezet zijn voor vlotter en veiliger verkeer. Dat is een stijging van 33% tegenover de 7,3 miljard euro in de periode 2009-2014. De onderhoudsbudgetten stegen met 19%, maar het zijn vooral investeringsbudgetten die fors zijn opgeschroefd (+40%): voor alle vormen van vervoer en in alle provincies. Er valt evenwel een duidelijke focus voor duurzaam vervoer te noteren: de waterwegen (+21%) en het openbaar vervoer (+40%) stijgen sterker dan de budgetten van de wegbeheerder (+11%). Er wordt in 2019 ook 138 miljoen euro aan fietsinvesteringen voorzien, een stijging van 55% tegenover 2014. Vanuit EFRO-Vlaanderen (zie ook 4) werd 19,4 miljoen euro geïnvesteerd in 25 projecten voor de aanleg van fietsbruggen en fietstunnels die fietssnelwegen vlotter en veiliger moeten maken. Daarnaast is er ook een duidelijk accent merkbaar dat de investeringen opvallend sterker gestegen zijn in de Vlaamse Ruit, er wordt dus het meest geïnvesteerd in de grootste knelpunten van onze mobiliteit.

2.4.6. Investeren in schoolinfrastructuur

De investeringsnood m.b.t. schoolinfrastructuur blijft hoog in Vlaanderen. Het inschatten van de actuele objectieve investeringsnood is echter een zeer moeilijke tijdrovende oefening, onder meer omdat Vlaanderen een heel groot aantal schoolbesturen kent en ook omdat de dynamische omgeving waarbij behoeftes permanent geactualiseerd worden en vaak fluctueren, alsook de verhoogde investeringen die eigenlijk voortdurend gebeuren in diverse dossiers en die uiteraard een impact hebben op de geraamde investeringsbehoeften inzake scholenbouw. Globaal, met

een voorzichtige schatting, kan men veronderstellen dat de totale geraamde investeringsbehoeften inzake scholenbouw **ruim 5 miljard euro** bedragen over alle onderwijsnetten heen.

Desalniettemin kan er algemeen gesteld worden, dat de grote inhaalbeweging om schoolgebouwen te vernieuwen en te moderniseren en uit te breiden in kader van het **Masterplan Scholenbouw** onverstoord verder wordt gezet. Wat de subsidies in 2018 betreft, kan erop gewezen worden dat er in 2018 reguliere begrotingskredieten waren voorzien ten belope van ongeveer **401 miljoen euro**.

Uitgaande van een meerjarenplanning werd 150 miljoen euro aan **capaciteitsmiddelen** toegekend voor de periode 2016-2018, telkens 50 miljoen euro per jaar. Deze middelen werden verdeeld over schoolcapaciteitsprojecten die vanuit lokale taskforces als prioritair naar voor werden geschoven. O.b.v. de resultaten van de tweede afname van de capaciteitsmonitor schoolinfrastructuur leerplichtonderwijs in najaar 2018, wordt een **nieuw budget van 150 miljoen euro voor de periode 2019-2021** over die 'steden en gemeenten verdeeld waar de grootste geraamde capaciteitsnoden bestaan, met een grote focus op de toekomstige capaciteitsnoden in het SO. De administratie volgt de voortgang van de goedgekeurde capaciteitsprojecten nauwkeurig op. In de periode 2018-2021 verwachten we nog 20.245 bijkomende plaatsen te realiseren waarvan 8.240 in 2018, 5.464 in 2019 en 3.123 in 2020. In totaal komen er bijna 40.000 extra plaatsen op school bij.

Vlaanderen startte daarnaast een grootschalige inhaalbeweging schoolinfrastructuur via alternatieve financiering, de zogenaamde **DBFM (Design, Build, Finance and Maintain)**. DBFM is een publiek-private samenwerking waar een DBFM-vennootschap instaat voor het ontwerp, de bouw, het 30-jarig eigenaarsonderhoud en de financiering van de DBFM-projecten. In uitvoering van de DBFM-operatie 'Scholen van Morgen' werden eind november 2018 reeds 158 DBFM-scholen volledig opgeleverd en zijn 7 scholen in de bouwfase, 15 scholen in de vergunnings- of aanbestedingsfase en 2 scholen in de ontwerpfase. Kenmerkend voor de DBFM-projecten is dat het gaat om grote, nieuwe schoolgebouwen. Het volledige programma omvat 182 scholenbouwprojecten, goed voor een 200-tal schoolgebouwen voor een totale bruto-gebouwoppervlakte van circa 710.000 m² voor meer dan 133.000 leerlingen, verspreid over alle onderwijsnetten. Op 5 maart 2017 werd een **nieuwe DBFM-oproep** aan schoolbesturen gelanceerd voor een initiële investeringswaarde van 300 miljoen euro. Dat bedrag werd in het 2017 door de Vlaamse Regering tot **550 miljoen euro** investeringsvolume opgetrokken. In 2018 konden reeds twee aanbestedingsprocedures, telkens per DBFM-cluster, binnen het nieuwe projectspecifieke scholenbouwprogramma worden opgestart.

Naast de reguliere subsidies en de DBFM-projecten bestaat de optie van de **huursubsidies**. Bij de tweede oproep in 2018 werden in totaal 94 aanvragen ingediend, waarvan 59 scholen huursubsidies goedgekeurd kregen voor modernisering van bestaande schoolinfrastructuur of om 3.556 nieuwe plaatsen op school te realiseren. Alle scholen samen zullen jaarlijks 7,5 miljoen euro huursubsidie ontvangen, voor een totaal van ruim **211 miljoen euro aan investeringsvolume**. Door het grote succes besloot de Vlaamse Regering eind 2018 om voor nog eens 18 extra scholen huursubsidies te voorzien, wat het totaal op 77 goedgekeurde huursubsidiedossiers in 2018 brengt. Daarnaast werd beslist om ook een nieuwe derde oproep aan de scholen om huursubsidies aan te vragen, die vervolgens werd gelanceerd in november 2018.

Tot slot werden recent verschillende projecten opgestart die leiden tot een betere **openstelling van school(sport)infrastructuur**. In 2018 werd een derde oproep voor het delen van schoolsportinfrastructuur gelanceerd voor een bedrag van 3 miljoen euro. Deze oproep is gericht naar kleinere sportzalen en naar een laagdrempelig sportaanbod in kwetsbare wijken.

Goed secundair technisch onderwijs vraagt modern lesmateriaal. Bijna 68.000 leerlingen volgen in 373 scholen les in studierichtingen als auto, bouw, chemie, grafische communicatie en media, hout, koeling en warmte, land- en tuinbouw, mechanica-elektriciteit, textiel en voeding. Om de technische scholen die deze studierichtingen aanbieden te ondersteunen, werd in het najaar van 2018 voor de tweede maal 5 miljoen euro in extra werkingsmiddelen voorzien (eerste maal in 2017). Concreet kunnen scholen daarmee nieuw werkmateriaal aankopen zoals zaagmachines, draaibanken, lasinfrastructuur of warmtepompinstallaties en labo-infrastructuur.

De Vlaamse Regering investeerde ondertussen al 52 miljoen euro in vele energiebesparende projecten in schoolgebouwen in het basis- en secundair onderwijs en in het hoger onderwijs. In 2019 komt er nog eens bijna **21 miljoen euro bij voor het energie-efficiënter maken van scholen** in het leerplicht- en hoger onderwijs. In totaal investeert onderwijs tussen 2016 en 2019 zo ruim 75 miljoen euro in klimaatinitiatieven om de CO2-uitstoot te verminderen.

2.4.7. Investeren in welzijnsinfrastructuur

Tijdens deze regeerperiode werd 500 miljoen extra geïnvesteerd in **welzijnsinfrastructuur**. Naast deze klassieke investeringen werd eveneens tijdens deze regeerperiode via alternatieve financiering voor 1,8 miljard euro (90 miljoen euro per jaar x 20 jaar) investeringen gelanceerd in de bouw van ziekenhuizen, woonzorgcentra en centra voor kortverblijf. Het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA) verstrekt jaarlijks investeringssubsidies aan verschillende voorzieningen uit de welzijns- en gezondheidssector. De lijst met de jaarlijks goedgekeurde projecten is beschikbaar op <https://www.departementwvg.be/goedgekeurde-projecten>.

2.4.8. Investeren in sociale huisvesting

Tijdens deze regeerperiode werd een historische hoog bedrag van 4 miljard euro geïnvesteerd in **sociale huisvesting**: 2,8 miljard voor nieuwe, aanvullende sociale huisvesting en 1,2 miljard voor vernieuwing. Er werd ook ingezet energetische renovatie van sociale huurwoningen (zie ook 4.2.). De huursubsidies zijn meer dan verdubbeld van 36 miljoen euro in 2014 tot 74 miljoen euro in 2019.

DEEL 3. UITVOERING VLAAMSE EUROPA 2020-DOELSTELLINGEN

3.0. INLEIDEND

Hierna (3.1. tot en met 3.5) wordt de stand van zaken besproken inzake de Vlaamse Europa 2020-doelstellingen en de maatregelen die Vlaanderen neemt. Heel wat van de maatregelen die inspelen op de Europa 2020-onderwijsdoelstellingen (vnl. inzake werkzaamheid en onderwijs) kwamen al in deel twee aan bod. In paragraaf 3.6. wordt ook het Vlaams Sociaal Scorebord opgenomen.

3.1. WERKZAAMHEID

3.1.1. Stand van zaken

In de nasleep van de economische crisis van 2008 groeide de tewerkstelling in Vlaanderen lang aan hetzelfde tempo als de bevolkingsgroei, waardoor de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) jarenlang stagneerde op 72%. In 2017 steeg de tewerkstelling voor het eerst opnieuw beduidend sneller en in de meest recente cijfers (zie tabel) liep de **werkzaamheidsgraad (20-64 jaar)** op tot 74,4%. De economische vooruitzichten voor 2019 suggereren dat de economische groei weliswaar dreigt af te koelen, maar dat de tewerkstelling verder zal groeien. De Vlaamse werkzaamheidsgraad blijft nog maar een paar procentpunten verwijderd van het streefdoel van 76% in 2020.

Kernindicator	2008	2012	2015	2016	2017*	2018q3**	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (%)	72,3	71,5	71,9	72,0	73,0	74,4	76,0	3,0 ppt / 15 op 28 (in 2017) 1,6 ppt / 15 op 28 (in 2018)

*Tijdreeksbreuk **: Trendcijfer (gemiddelde van kwartaal 4 2017 tem kwartaal 3 2018)

De afgelopen jaren kende vooral de **werkzaamheidsgraad van 50- en 55-plussers** een sterke groei, waarbij Vlaanderen haar doelstelling om tegen het jaar 2020 een werkzaamheidsgraad van 50% te realiseren bij 55-plussers reeds in de loop van 2018 behaalde. Onderzoek van het Steunpunt Werk schat dat deze vooruitgang voor een kwart te danken is aan demografische effecten en veranderend uittredegedrag bij 55-plussers, en voor driekwart aan tewerkstellingsgroei en eindeloopbaanbeleid. Er blijft wel een achterstand t.o.v. het Europees gemiddelde bestaan, dus zal de stijgende trend ook na 2020 moeten worden verdergezet. Daarnaast werd ook een groei gerealiseerd in de **werkzaamheidsgraad van vrouwen**, waar Vlaanderen in 2018 voor het eerst boven de 70% uitkomt, ruim boven het Europese gemiddelde. Ook bij personen geboren buiten de EU werd in 2017 en 2018 een forse vooruitgang opgetekend, waardoor de kloof met het Europese gemiddelde een stuk kleiner werd. De werkzaamheidsgraad van **personen met een arbeidshandicap** herstelde in 2017 naar haar oude niveau, en steeg in 2018 verder naar recordhoogte. Tenslotte werd de dalende trend in de werkzaamheidsgraad bij **15-24-jarigen** in 2017 en 2018 gekeerd. De jeugdwerkzaamheidsgraad blijft laag in vergelijking met de rest van Europa, voornamelijk omwille van de steeds toenemende scholarisatie. Wanneer we studenten uitsluiten, blijkt de Vlaamse werkzaamheidsgraad bij jongeren ruim boven het Europese gemiddelde te liggen.

Subindicatoren Werkzaamheidsgraad Kansengroepen	2008	2012	2015	2016	2017*	2018q3**	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
15-24 jaar (%)	31,7	28,1	27,9	27,0	27,5	29,4	/	18 op 28 (in 2017) 23 op 28 (in 2018)
50-64 jaar (%)	49,1	54,6	58,1	59,1	60,8	62,8	60	Doel behaald /19 op 28 (in 2017) Doel behaald 18 op 28 (in 2018)
55-64 jaar (%)	34,3	40,5	45,6	46,7	49,5	51,9	50	0,5 ppt / 21 op 28 (in 2017) Doel behaald 21 op 28 (in 2018)

Vrouw (20-64) (%)	66,1	66,2	68,2	67,7	68,2	70,3	75	6,8 ppt / 14 op 28 (in 2017) 4,7 ppt / 14 op 28 (in 2018)
Man (20-64) ¹² (%)	78,3	76,7	75,6	76,3	77,7	78,5	/	13 op 28 (in 2017) 21 op 28 (in 2018)
Niet-EU-nationaliteit (20-64) (%)	47,2	42,7	48,7	46,0	44,1	49,3	58	13,9 ppt 22 op 23 (in 2015) 8,7 ppt 28 op 28 (in 2018)
Geboren buiten EU (20-64) (%)	56,3	51,8	53,7	53,0	56,0	61,1	64	8 ppt 25 op 27 (in 2017) 2,9 ppt 21 op 28 (in 2018)
Met arbeidshandicap (20-64) (%)	-	38,7	43,1	41,0	43,3	47,6***	43	0,3 ppt (geen vergelijkende cijfers beschikbaar) Doel behaald (geen vergelijkende cijfers beschikbaar)

*: Tijdsreeksbreuk **: Trendcijfer (gemiddelde van kwartaal 4 2017 tem kwartaal 3 2018) ***: gemiddelde van de eerste drie kwartalen van 2018 wegens geen cijfer voor kwartaal 4 2017 beschikbaar.

De Sociaal-Economische Raad Vlaanderen (SERV) meet driejaarlijks de **werkbaarheidsgraad** in Vlaanderen. Deze werkbaarheidsgraad is het resultaat van de combinatie van vier indicatoren¹³. Uit de meting van 2016 blijkt dat de werkbaarheidsgraad in Vlaanderen is gedaald. De werkbaarheidsgraad bedroeg 51% wat wil zeggen dat ongeveer de helft van de Vlaamse werknemers én zelfstandige ondernemers een werkbare job heeft of geen enkele van de gemeten werkbaarheidsrisico's als problematisch ervaart in zijn of haar job. Omgekeerd betekent dit dat één op twee werkenden te kampen heeft met één of meerdere werkbaarheidsproblemen. 'Werkstress' is hierbij het belangrijkste aandachtspunt. Enkel wat de indicator 'leermogelijkheden' betreft, wordt er een systematische verbetering opgetekend. Eind 2018 sloten de Vlaamse Regering en Vlaamse sociale partners een akkoord rond een **actieplan werkbaar werk** waarin 34 acties ontsloten worden die ingrijpen op het organisatieniveau of individuen moeten ondersteunen en versterken.

In 2018 bedroeg de Vlaamse deelname aan **levenslang leren** – zoals gemeten in de 4 weken voorafgaand aan de bevraging – 8,5%. Dit is een lichte toename t.o.v. het jaar voordien, maar onder het Europese gemiddelde. De Vlaamse doelstelling om 15% te realiseren in 2020 lijkt buiten bereik. Het is om deze reden dat de Vlaamse Regering een akkoord sloot met de Vlaamse sociale partners over een hervorming van de Vlaamse opleidingsincentives en het beleid rond EVCs (zie voor beide ook 2.2.8.), waarom de Vlaamse Regering in haar langetermijnstrategie 'Visie 2050'¹⁴ levenslang leren opnam als één van de zeven cruciale transitie die Vlaanderen moet realiseren, en waarom Vlaanderen samen met de **OESO** een **Skills Strategy-project** heeft gelanceerd.

3.1.2. Maatregelen

De maatregelen die de werkzaamheid verhogen, werden boven (zie ook 2.2.1. tem 2.2.6) toegelicht.

3.2. ONDERWIJS

3.2.1. Stand van zaken

Kernindicatoren	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU28)
Vroegtijdige schoolverlaters (%)	8,6	9,6	9,6	8,7	7,5	7,0	7,2	6,8	7,2	5,2	2,0 ppt 9 op 28 (in 2017)
30-34 jarigen met diploma HO (%)	43,1	45	42,3	45,3	44,1	44,8	43,2	47,3	46,4	47,8	1,4 ppt 10 op 28 (in 2017)

¹² Is geen kansengroep. De werkzaamheidsgraad bij mannen werd in de tabel opgenomen omdat het een bijkomend inzicht biedt in de algemene werkzaamheidsgraad (20-64).

¹³ psychische vermoeidheid (of werkstress), welbevinden in het werk (of motivatie), leermogelijkheden (of kansen op blijven en competentieontwikkeling) en werk-privébalans (of de combinatie van arbeid met gezin en sociaal leven).

¹⁴ <https://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-regering/visie-2050>

Het aandeel vroegtijdige schoolverlaters in Vlaanderen klopte in 2017 af op 7.2%. De Vlaamse Europa 2020-doelstelling (5,2%) is nog niet bereikt, maar Vlaanderen zit wel ruim onder de Europese doelstelling van 10%. Wat het aandeel van de 30-34 jarigen met een diploma hoger onderwijs betreft, scoort Vlaanderen in 2017 46.4%. Hiermee wordt de Europese doelstelling (40%) gehaald terwijl de Vlaamse doelstelling (47,8%) binnen handbereik blijft.

3.2.2. Maatregelen

Vroegtijdig schoolverlaten

De hervorming van de **leerlingenbegeleiding** (zie 2.2.10) is doorgevoerd met als doel het bevorderen van de totale ontwikkeling van alle leerlingen; het verhogen van het welbevinden; het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten; en het creëren van meer gelijke onderwijskansen. Hierbij worden o.a. verschillende fenomenen die aan de basis liggen van vroegtijdig schoolverlaten aangepakt. De leerlingbegeleiding krijgt een sleutelrol bij het voorkomen van ongekwalificeerde uitstroom. Ook het actieplan '**Samen tegen Schooluitval**' wordt verder uitgerold. Het plan omvat meer dan 50 acties m.b.t. leerrecht, spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten. 32 acties werden reeds afgerond, de andere helft is lopende.

Door de goedkeuring van de **modernisering van het SO** (zie 2.2.10) kunnen de scholen zich voorbereiden op de implementatie ervan, die start vanaf het schooljaar 2019-2020. Elementen als de introductie van de basisgeletterdheid, differentiatie en meer doorschakelmogelijkheden van de B-stroom naar de A-stroom versterken de oriënterende functie van de 1ste graad. Ook de nieuwe, meer transparante en eenvoudigere indeling van het studieaanbod van de 2de en 3de graad en de mogelijkheid tot het oprichten van domein- en campusscholen komen het proces van studiekeuze en -oriëntering ten goede.

De goedkeuring van het decreet **duaal leren** (zie 2.2.7.) zorgt in Vlaanderen voor een volwaardige kwalificerende leerweg naast het voltijds SO. Het nieuwe systeem moet leerlingen motiveren om een positieve en bewuste keuze te maken voor het technisch en beroepssecundair onderwijs. Dit zal bijdragen aan het terugdringen van fenomenen zoals spijbelen, een gebrek aan motivatie of een verkeerde studiekeuze.

Het hervormde **volwassenenonderwijs** heeft een financieringssysteem dat meer dan vandaag inzet op kwetsbare groepen (zie 2.2.10) en op het behalen van een diploma SO of een certificaat van een opleiding. Op deze manier kan het volwassenenonderwijs zich verder uitrollen als alternatieve leerweg richting diploma, om ook vroegtijdig schoolverlaters alsnog richting kwalificatie te loodsen. Ook de hervorming van **EVC** (zie 2.2.8) zal mensen zonder diploma maar met ervaring helpen om sneller alsnog een kwalificatie te behalen.

Het actieplan rond kleuterparticipatie wordt verder uitgerold en versterkt het **kleuteronderwijs** in Vlaanderen. Aangezien onvoldoende deelname aan kleuteronderwijs kan resulteren in vroegtijdig schoolverlaten, dragen deze maatregelen bij tot het terugdringen van het aandeel van leerlingen die zonder kwalificatie het secundair onderwijs verlaten.

Eén van de strategische doelstellingen van het **Strategisch Plan Geletterdheid (2017 – 2024)** is het realiseren van een significante toename van het aantal jongeren dat het SO verlaat met voldoende geletterdheidscompetenties, opdat zij zelfstandig kunnen functioneren en participeren in de samenleving alsmede zich persoonlijk kunnen ontwikkelen en bijleren. In dit kader is ook de **financiering van de Centra voor Basiseducatie hervormd** (zie ook 2.2.10). Vanaf 1 september 2019 worden de middelen voor basiseducatie open-end en zullen de middelen het aantal cursisten volgen. Dit zal de centra toelaten om in te gaan op vragen naar meer geletterdheidsaanbod.

Tertiair onderwijs

Zowel de toegang tot als de kwaliteit van het hoger onderwijs blijven prioriteiten voor de Vlaamse Regering.

De opleidingen van het hoger beroepsonderwijs (HBO) behoorden al tot het hoger onderwijs, maar door de **omvorming tot graduaatsopleidingen** zullen ze studenten aantrekken die vandaag niet kiezen voor het hoger onderwijs en op deze manier bijdragen aan een verdere democratisering van het Vlaams hoger onderwijs. De HBO-opleidingen, die nu nog in het volwassenenonderwijs ingericht worden, worden vanaf volgend academiejaar als graduaatsopleiding aan de hogeschool aangeboden. De toekomstige graduaatsopleidingen zullen gedurende de eerste inrichtingsjaren worden gefinancierd o.b.v. een open-end-mechanisme. Op die manier volgt het budget de studentenaantallen. De graduaatsopleidingen zullen meer studenten en cursisten naar de hogescholen doen trekken. Die verhoogde instroom en de nood aan specifieke lokalen of materiaal om de nieuwe opleidingen in te richten, zorgen voor extra kosten. De Vlaamse Regering zal vanaf 2019 jaarlijks 10 miljoen euro extra investeringsmiddelen voor de hogescholen voorzien, zodat ze hun infrastructuur kunnen aanpassen of extra les- en praktijklokalen kunnen voorzien.

Ook in 2018 werd volop ingezet op **oriëntering en toeleiding**. De oriënteringsproef Columbus voor alle leerlingen in het laatste jaar van het secundair onderwijs wordt verder ontwikkeld. Hiervoor wordt tot 2019 een jaarlijkse subsidie van 200.000 euro toegekend. Begin 2018 lanceerde het Vlaams Ministerie van Onderwijs de website opleiding in cijfers. Het doel van de website is het verder ondersteunen van studenten in hun studiekeuzeproces en het bieden van meer informatie over de gekozen opleiding en instelling. De Vlaamse Regering besliste om niet-bindende generieke instellingsneutrale instaptoetsen verplicht te maken voor de universitaire opleidingen burgerlijk ingenieur en burgerlijk ingenieur-architect.

Op 18 mei 2018 bekrachtigde de Vlaamse Regering het decreet dat het **nieuwe kwaliteitszorgstelsel in het hoger onderwijs** definitief vaststelt. De instellingsreview wordt de basis van het gehele proces van verantwoording van de kwaliteit van opleidingen in het Vlaamse hoger onderwijs. De context van de instelling en de eigen regie door de instelling staan hierbij centraal. Enerzijds wordt de implementatie, opvolging en bijsturing van het onderwijsbeleid beoordeeld. Anderzijds moet blijken dat instellingen zelf in staat zijn om de kwaliteit van hun opleidingen te borgen. Opleidingen van Vlaamse universiteiten en hogescholen die succesvol een accreditatie behalen of behaald hebben, moeten voortaan niet meer periodiek gevisiteerd worden door een extern evaluatieorgaan. De accreditatie van die opleidingen wordt automatisch verlengd bij het behalen van een positief eindoordeel in de instellingsreview.

3.3. ONDERZOEK EN ONTWIKKELING (O&O)

3.3.1. Stand van zaken

De O&O-intensiteit van Vlaanderen (Vlaams Gewest) bedraagt volgens de recentste cijfers 2,7% (2016, Eurostat) en het behaalde daarmee het hoogste cijfer ooit. Bij de start van de Europa 2020-strategie in 2010 haalde Vlaanderen 2,21%. De bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (de optelsom van de O&O-uitgaven van bedrijven + overheden + hoger onderwijsinstellingen + instellingen zonder winstoogmerk) in Vlaanderen liepen in 2016 op tot 6,723 miljard euro.

Kernindicator	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Bruto binnenlandse uitgaven O&O (%)	2,06	2,21	2,33	2,53	2,55	2,59	2,68	2,70	3	0,30 ppt 6 op 28 (in 2016)
In miljoen euro	4.149	4.641	5.088	5.676	5.827	6.073	6.469	6.723		

3.3.2. Maatregelen

Het wetenschaps- en innovatiebudget in 2018 bedraagt 2,512 miljard euro waarvan 1,608 miljard euro voor O&O. In 2018 besteedde de Vlaamse overheid een bijkomend (eenmalig) budget van 72 miljoen euro aan O&O&I. De grootste bedragen van de (eenmalige) investeringen in 2018 gingen naar Imec Mobildata (28,933 miljoen euro), Flanders Make (15 miljoen euro), O&O innovatiesteun (15 miljoen euro) en het FWO (7,5 miljoen euro).

In 2019 is een **recurrente opstap van 280 miljoen euro** voorzien en een **eenmalige investering van 120 miljoen euro** voor nieuw beleid in het domein van EWI. De grootste bedragen van de (recurrente) provisie voor O&O in 2019 gaan naar FWO (40 miljoen euro), BOF (35 miljoen euro), IOF (20 miljoen euro), beleidsagenda artificiële intelligentie (30 miljoen euro), beleidsagenda cyber security (20 miljoen euro) en beleidsagenda Personalised Medicine (20 miljoen euro).

De versterking van het **zeewetenschappelijk onderzoek en de Blauwe Groei** blijven belangrijke aandachtspunten. Vanaf 2019 zal het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) ook nog 2 miljoen euro aan bijkomende onderzoeksmiddelen kunnen inzetten om onderzoeksvragen aan te pakken die inspelen op de noden van de Blauwe Cluster.

Eind 2017 werd een oproep (1 miljoen euro) gelanceerd voor projectvoorstellen voor 'Citizen Science', of '**burgerwetenschap**'. De oproep was zo succesvol dat werd beslist in november 2018 om nog meer sterke projecten te ondersteunen en werd er bijkomend 900.000 euro voorzien. Begin 2019 werd een Vlaams expertisecentrum voor burgerwetenschap Scivil opgericht, dat als netwerkorganisatie de expertise rond burgerwetenschap in Vlaanderen wil bundelen en versterken.

3.4. KLIMAAT EN ENERGIE

3.4.1. Stand van zaken

Wat de Europa 2020-doelstellingen inzake klimaat en energie betreft, blijven de uitdagingen voor Vlaanderen groot. De EU heeft voor de periode 2013-2020 **broeikasgasemissiereeductiedoelstellingen** bepaald zowel voor de Europese Unie als geheel, verdeeld over ETS en non-ETS, als voor de non-ETS in de lidstaten afzonderlijk. Binnen België is de nationale broeikasgasemissiereeductiedoelstelling verdeeld over de federale overheid en de drie gewesten. Het Vlaams gewest moet t.o.v. 2005 tegen 2020 15,7% besparen en krijgt zodoende voor de periode 2013-2020 een emissieruimte toebedeeld van 352Mt (in CO₂-eq.). De beoordeling van het al dan niet halen van de broeikasgasemissiereeductiedoelstelling gebeurt gecumuleerd over de ganse periode (tot 2020), omdat de jaarlijkse broeikasgasuitstoot gevoelig kan schommelen ingevolge weersomstandigheden. Gecumuleerd over de periode 2013-2017 werd 221Mt van de emissieruimte gebruikt, wat overeenstemt met de doelstelling van 352Mt in de periode 2013-2020. Het Vlaams **primaire energieverbruik** is in 2017 (1632 PJ) nagenoeg onveranderd gebleven t.o.v. 2016 (1618 PJ) en ligt hiermee terug op het niveau van 2013 (1609 PJ). Vlaanderen maakt vorderingen m.b.t. zijn doelstelling 2020 **inzake hernieuwbare energie** (Energieplan 2020), we stellen ook een stijgend verloop vast van het aandeel hernieuwbare energie in het bruto totaal energieverbruik tot 1,63 Mtoe (of 6,7%) in 2017.

Kern-indicatoren	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Broeikasgasemissies niet-ETS broeikasgasemissies scope 13-20¹⁵ (Mton)	46,1	46,7	-	-	-	-	45,4	43,0	44,3	44,6	43,5	-15,7% broeikasgas-emissies t.o.v. 2005	Gecumuleerd over de periode 2013-2017 werd 221Mt van de emissieruimte gebruikt, wat overeenstemt met de doelstelling van 352Mt in de periode 2013-2020.
Primair energiegebruik, excl. niet-energetisch (PJ)	1756	1811	1670	1769	1647	1583	1609	1469	1499	1618	1632	<i>Jaarlijkse energiebesparing van 1,5% in de periode</i>	
Hernieuwbare energie (HE) -hoeveelheid HE (Mtoe)	0,48	0,66	0,85	1,14	1,09	1,31	1,40	1,35	1,43	1,57	1,63	2,156 Mtoe	0,526 Mtoe
-aandeel HE in bruto totaal energiegebruik (%)	1,9	2,6	3,6	4,5	4,6	5,5	5,7	5,8	6,0	6,5	6,7		

De Vlaamse Regering heeft de voorbije jaren belangrijke stappen¹⁷ gezet, die resulteerden in een goedkeuring op 20 juli 2018 van **een ontwerp van Vlaams Energieplan 2021-2030** (zie ook 2.4.4.) alsook een **ontwerp van Vlaams Klimaatbeleidsplan 2021-2030**. Resultaat en doorbraak in deze regeerperiode is dat er meerdere **langetermijnmijlpalen** voor het Vlaams energiebeleid principieel zijn vastgelegd door de Vlaamse Regering:

- Alle (bestaande) woongebouwen moeten tegen 2050 gemiddeld energiezuinig zijn als de huidige energetisch performante nieuwbouw. De lange termijn doelstelling zal op gebouwtype worden gedifferentieerd;
- Niet-woongebouwen moeten uiterlijk 2050 klimaatneutraal zijn;
- Aandeel groene stroom moet toenemen tot 40% van de elektriciteitsproductie tegen 2030 en tot 100% tegen 2050 (op Belgisch niveau);
- Relatieve energie-efficiëntie in de industrie moet verhogen met 10% tegen 2030 (t.o.v. baseline 2020).

¹⁵Bij de bepaling van de Belgische niet-ETS doelstelling werd rekening gehouden met de opname van bijkomende emissies onder ETS vanaf de periode 2013-2020 (scope 13-20). De niet-ETS broeikasgasemissies worden daarom uitgedrukt rekening houdende met deze ETS scope-uitbreiding en zijn gebaseerd op de CRF-rapportering dd 15/03/2019.

¹⁶ komt overeen met een totale besparing van 172 PJ in de periode 2014-2020

¹⁷ 1,5% van de gemiddelde jaarlijkse energieverkopen aan eindverbruikers tussen 2010 en 2012. Voor Vlaanderen komt dit overeen met een totale besparing van 172 PJ in de periode 2014-2020.

- **16 december 2014:** Engagementsverklaring van stakeholders en start van het traject 'Renovatiepact'.
- **16 juni 2016:** Engagementsverklaring van stakeholders en start van het overkoepelend energietransitietraject Stroomversnelling.
- **19 mei 2017:** Goedkeuring door de Vlaamse Regering van de Vlaamse Energievisie 2030-2050 als het resultaat van overleg met meer dan 40 stakeholders uit de industrie, de academische wereld, sociale partners, verscheidene sectorfederaties en de burgers via het traject Stroomversnelling. Bij de visietekst horen 53 concrete actiepunten.
- **30 juni 2017:** Goedkeuring door de Vlaamse Regering van de startnota Energietransitie als onderdeel van het traject Visie 2050.
- **30 maart 2018:** Verwelkoming door de Vlaamse Regering van het Interfederaal Energiepact als een belangrijke ambitienota voor de verdere implementatie van de noodzakelijke energietransitie.
- **20 juli 2018:** Goedkeuring door de Vlaamse Regering van het ontwerp van Energieplan 2021-2030 met daarin zowel een kader voor het langetermijn-energiebeleid alsook tal van concrete acties en initiatieven waarmee we het energieverbruik omlaag halen, het aandeel hernieuwbare energie doen toenemen en onze energie-infrastructuur slimmer en flexibeler maken. Binnen de Vlaamse bevoegdheden wordt o.a. werk gemaakt van een kostenefficiënte energetische renovatie van Vlaamse gebouwen, sociale woningen, residentiële en tertiaire gebouwen en een ambitieuze verduurzaming van het voertuigenpark.
- **20 juli 2018:** Goedkeuring door de Vlaamse Regering van het ontwerp van Klimaatbeleidsplan 2021-2030. <https://www.lne.be/vlaams-klimaatbeleidsplan>
- **31 december 2018:** Indiening van het ontwerp van gecompileerd nationaal Energie- en Klimaatplan bij de EC. Daarin wordt een concreet pad inzake energie-efficiëntie en de inzet van hernieuwbare energiebronnen vastgelegd tot 2030.

Het ontwerp van **Vlaams Energieplan 2021-2030** bevat ook tal van concrete acties en initiatieven waarmee we het energieverbruik reduceren, het aandeel hernieuwbare energie doen toenemen en de energie-infrastructuur slimmer en flexibeler maken. Binnen de Vlaamse bevoegdheden wordt o.a. werk gemaakt van een kostenefficiënte energetische renovatie van Vlaamse overheidsgebouwen, sociale woningen, residentiële en tertiaire gebouwen en een ambitieuze verduurzaming van het voertuigenpark.

3.4.2. Maatregelen inzake reductie broeikasgasemissies niet-ETS-activiteiten

Door uitvoering van het Vlaams Klimaatbeleidsplan wil Vlaanderen in 2030 in de niet-ETS-sectoren een broeikasgasemissiereductie realiseren met 35% ten opzichte van 2005. Een **langetermijn klimaatvisie 2050 is in voorbereiding tegen eind 2019**. Concrete broeikasgasreductiemaatregelen die in 2018/2019 zijn uitgevoerd en/of gepland:

- de maatregelen en investeringen opgesomd in de hieronder uitgewerkte paragrafen over **energie-efficiëntie en hernieuwbare warmte**;
- maatregelen in diverse beleidsdomeinen die gefinancierd worden door het Vlaams Klimaatfonds. Onderstaande **tabel geeft een overzicht van de door het Klimaatfonds overgedragen sommen aan de entiteiten die instaan voor de uitvoering van de mitigatiemaatregel en die reeds werden uitgevoerd**.

Klimaat- en energie-acties	2016	2017	2018
Onderwijs	0	24.000.000	18.000.000
Inregeling van ketels en REG-investeringen in onderwijs-gebouwen (AGION)	0	14.000.000	8.178.000
Inregeling van ketels, stookplaatsrenovatie en REG-investeringen in onderwijs-gebouwen (GOI)	0	4.000.000	2.247.000
Inregeling van ketels en REG-investeringen in onderwijs-gebouwen (Fonds Hoger Onderwijs)	0	5.125.000	6.875.000
STEM-oproep en de oproep Klimaattraject (Fonds Dep. Onderwijs)	0	875.000	700.000
Mobiliteit	180.888	12.640.032	7.500.000
Vergroening voertuigen van De Lijn	0	12.500.000	7.500.000
Flanders Logistics-consulent groene/duurzame logistiek	155.888	69.832	0
Uitbouw van walstroomfaciliteiten	0	70.200	0
Laadpaalinfrastructuur voor 5 park en rides	25.000	0	0
Gebouwen	20.109.125	42.198.000	54.345.000
Uitgaven m.b.t. grondige energetische renovaties en vervangingsbouw van sociale huisvesting	20.000.000	20.000.000	23.000.000
Opzetten van een structurele werking van gespecialiseerde energieconsulenten voor onroerend erfgoed	109.125	0	0
Actieplan Energie-Efficiëntie via Vlaams Energie Bedrijf	0	0	2.025.000
Verbeteren Energie-efficiëntie van de gebouwen in de sector WVG	0	7.000.000	10.000.000
Culturele infrastructuur met bovenlokaal belang	0	3.000.000	5.000.000
Actieplan HFB inzake interne maatregelen voor de klimaatimpact op de gebouwen van de Vlaamse overheid	0	12.198.000	13.320.000
Energiebesparende investeringen in gebouwen van vzw de Rand	0	0	1.000.000
Landbouw	97.500	3.767.979	3.234.775
Project voor energie-advies aan landbouwers Enerpedia	97.500	48.243	0
Vervolg project voor energie-advies aan landbouwers Enerpedia	0	119.736	0
Bijkomende broeikasgasemissie-reducerende maatregelen door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds	0	3.600.000	3.000.000
Cofinanciering EFRO project GLITCH: innovatie koolstofarme glastuinbouw	0	0	234.775
Energie	0	0	6.516.000
Ondersteuning van lokale energieprojecten i.k.v. burgeruitdagingen van Stroomversnelling	0	0	6.516.000

Daarnaast bereidt de Vlaamse Regering het **Vlaams Adaptatieplan voor de periode 2021-2030** voor.

3.4.3. Maatregelen ter verbetering van de energie-efficiëntie

De uitdagingen om tot een woningenbestand te komen met veel betere energieprestaties, zijn groot. Via samenwerking met ruim 30 stakeholders is het de betrachting om via een **Renovatiepact** een kader en optimale instrumentenmix te ontwikkelen die leidt tot meer en grondigere renovaties. De verdere uitwerking van het Renovatiepact wordt maximaal ingebed in de uitvoering van het ontwerp Vlaams Energieplan 2021-2030.

Om het traject naar de realisatie van de langetermijndoelstelling voor elke woning te visualiseren, werd de **woningpas** (een **digitaal paspoort** van elke woning, raadpleegbaar door de woningeigenaar en de door hem gemachtigden) ontwikkeld. Eind 2018 werd een eerste release van de woningpas light gerealiseerd. In 2019 wordt de woningpas stapsgewijs aangevuld met bijkomende thema's, waaronder woningkwaliteit, vergunningen, het renovatieadvies uit het vernieuwde EPC.

Begin januari 2019 is het **EPC+** gelanceerd, waarin het **woninglabel** (van A+ tot F) en concrete **renovatie-aanbevelingen** richting energiedoelstelling 2050 zijn opgenomen (zie ook 2.4.2). Voor eengezinswoningen wordt ook een raming van de investeringskosten voor deze renovatiewerken meegegeven. Om het bewustzijn rond het label en de energieprestatie van woningen bij de burger te vergroten, zal daarom in 2019 een webapplicatie 'Benchmarktool EPC' worden ontwikkeld waarin de burger zijn label indicatief kan berekenen en benchmarken met het Vlaamse woningenpark.

Voor de **residentiële gebouwen** zijn onder meer nog volgende **bijkomende maatregelen** voorzien: het invoeren vanaf 2019 van een tijdelijke premie voor een warmtepompboiler, het uitwerken van een aanpak voor de versnelling van de vernieuwingsgraad van verwarmingsinstallaties, het invoeren van een verbod op stookolieketels (bij nieuwbouw en ingrijpende energetische renovatie) vanaf 2021, het niet langer aansluiten op aardgas van woningen in nieuwe verkavelingen vanaf 2021, de geleidelijke verstrenging van de 'E-peil'-eis bij ingrijpende energetische renovaties en het invoeren dat er bij notariële overdracht in volle eigendom van een residentiële woning - binnen de vijf jaar drie van zes energie-efficiëntie maatregelen aanwezig moeten zijn. De zes maatregelen zijn doorgedreven dakisolatie, muurisolatie, vensterisolatie, vloerisolatie, condensatieketel of warmtepomp en hernieuwbare energieboiler. Drie van de zes maatregelen gelden ook voor **niet-residentiële gebouwen**. In de verdere uitwerking van deze maatregel zal prioritair uitvoering worden gegeven aan twee gebouwschilmaatregelen.

De Vlaamse Regering besliste om de looptijd van de bestaande Energiebeleidsovereenkomsten (EBO's) met twee jaar te verlengen tot 2022. Via het beleidsinstrument van de EBO engageren **energie-intensieve ondernemingen** zich om over de looptijd van de overeenkomst energiebesparende maatregelen door te voeren. Er zijn 341 vestigingen toegetreden tot de EBO's. Door de verlenging zullen toegetreden ondernemingen een nieuw energieplan indienen in 2019. De verlenging zorgt ervoor dat de energieplannen die worden ingediend in de tweede ronde van de EBO's effectievere maatregelen zullen bevatten aangezien ze gebaseerd zijn op een recentere audit. Ook de **KMO's** doen inspanningen. Er zijn nu vijf proefprojecten voor mini-EBO's lopende, met Horeca Vlaanderen, Fevia, Agoria, Comeos en Boerenbond.

3.4.4. Maatregelen voor de toename aandeel hernieuwbare energie

Wat betreft groene stroom zit Vlaanderen op koers om de Vlaamse subdoelstellingen voor 2020 te halen. Tal van acties werden opgestart in het kader van de conceptnota **Zonneplan 2020** van de Vlaamse Regering. In uitvoering van dit plan werd bijvoorbeeld de **zonnekaart** ontwikkeld en werd het minimumaandeel hernieuwbare energie in nieuwbouw verhoogd. Er werd tevens een minimumaandeel hernieuwbare energie ingevoerd voor vergunningsplichtige ingrijpende energetische renovaties.

Begin 2018 werd de **zonnegids** gelanceerd als praktische leidraad voor initiatiefnemers van grote zonnepanelenprojecten met o.a. een modelbestek dat openbare besturen kunnen gebruiken om hun daken voor PV ter beschikking te stellen aan derden, een leidraad voor bedrijven die met participatie van hun werknemers een zonneproject willen realiseren op hun bedrijfsdak.

De acties uit de conceptnota **Windkracht 2020** van de Vlaamse Regering worden verder uitgerold in 2019. Lokale besturen zijn hierbij een cruciale partner. Via de **windgids** krijgen de lokale besturen en andere betrokken partners praktische informatie om windprojecten te ontwikkelen. Daarbij wordt maximaal ingezet op de opbouw van een **breed draagvlak via participatie** met de omwonenden.

De bijkomende maatregelen voor groene warmte uit het **Warmteplan** worden versneld uitgevoerd via de calls groene warmte (10 grote projecten in 2018) en de uitrol van verschillende **nieuwe warmtenetten** in Antwerpen, West-Vlaanderen enz. In 2018 werd de Vlaamse waarborgregeling actief voor het opsporen en winnen van aardwarmte in de diepe ondergrond. Via een **warmtekaart** werden in heel Vlaanderen de zones aangeduid waar het minder of meer rendabel is om een warmtenet aan te leggen en/of (micro-)WKK-installaties te bouwen.

Om burgers, partners en beleidsmakers te stimuleren en bij te staan in de transitie naar een duurzame energievoorziening wordt zo veel mogelijk informatie over energieverbruik, energiebesparing en de productie van groene energie in Vlaanderen gecentraliseerd via www.energiesparen.be. In 2018 werd www.stroomvoorspeller.be ontwikkeld waarmee iedereen in realtime kan zien hoeveel energie alle zonnepanelen en windmolens op land produceren en wat hun aandeel is in het energieverbruik op ieder moment van de dag.

Het Vlaams Energieagentschap ontwikkelde de **Energiekaart** waarin de meest recente gevalideerde cijfers over groene energie in Vlaanderen alsook gemeenterapporten worden gebundeld. Ook wie wil mee-investeren in een lokaal wind- of zonneproject kan gemakkelijk opzoeken bij welke energiecoöperatie men terecht kan. In de toekomst wordt de Energiekaart uitgebreid met o.a. cijfers over de energiezuinigheid van ons gebouwenpark, een overzicht van de lokale Energiehuizen, premie-info, enzovoort. Kortom: alle energie-informatie op één centrale plek: www.energiesparen.be/energiekaart

Tot slot bouwt de Vlaamse Regering aan de **uitrol van een slim en flexibel elektriciteitsnet** (zie ook 2.4.2.).

3.5. ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

3.5.1. Stand van zaken

Kernindicator		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Samengestelde indicator (personen in armoede of sociale uitsluiting)	%	14,5	14,7	15	16	15,4	15,3	15,0	14,5	13,5	10,5%	3,0 ppt (2 op 28 in 2017)
	Aantal x 1.000	900	910	940	1.000	970	970	960	940	880	650 tegen 2020 (=daling met 30% of - 280.000 personen t.o.v. 2008)	290

Kernindicator		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
kinderen met gestandaardiseerd beschikbaar huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel na sociale transfers %	%	9,8	11	10,4	11,2	12,1	13,6	11,7	11,7	10,3	5%	5,3 ppt (3 op 28 in 2017)
	Aantal x 1.000	120	140	130	140	150	170	150	150	130	60 tegen 2020 (=daling met 50% of 60.000 kinderen t.o.v. 2008)	90

Armoedebestrijding blijft een maatschappelijke noodzaak in Vlaanderen. Voor 2017 kan vastgesteld worden dat wat zowel de Europa 2020-indicator (personen in armoede of sociale uitsluiting) en kinderarmoede betreft, het cijfer het beste is sinds 2009 en Vlaanderen binnen de EU-28 een 2de positie bekleedt. Voor de 3 subindicatoren (armoederisico, ernstige materiële deprivatie en zeer lage werkintensiteit) van de samengestelde indicator (EU SILC 2017) kunnen volgende vaststellingen worden gedaan. 9,8% van de Vlamingen leeft in een gezin met een inkomen onder de armoederisicodrempel. Vlaanderen doet het veel beter dan Wallonië (21,2%), het BHG (33,3%), België (15,9) en binnen de EU-28 (16,9%) scoort Vlaanderen als 2de beste. Inzake ernstige materiële deprivatie noteert Vlaanderen 2% en haalt Vlaanderen een 3de plaats in de EU-28 (6,6%). Ook hier noteert Vlaanderen veel sterker dan Wallonië (8,3%), het BHG (12,5%) en België (6,6%). Wat de subindicator zeer lage werkintensiteit (0-59 jaar) betreft, scoort Vlaanderen (8,5%) opnieuw beter dan Wallonië (18,5%), het BHG (23,9%) , België (13,5%) en de EU-28 (9,5%), maar hier haalt Vlaanderen een minder sterke notering in de EU-28 met een 14de plaats.

3.5.2. Maatregelen

De Vlaamse overheid blijft inzake armoedebestrijding doorgedreven inspanningen op alle bestuursniveaus en beleidsdomeinen leveren. In het **Vlaams actieplan armoedebestrijding** wordt een armoedebestrijdingsbeleid uitgetekend o.b.v. concrete doelstellingen geformuleerd voor elk van de sociale grondrechten (participatie, maatschappelijke dienstverlening, inkomen, gezin, onderwijs, vrijetijdsbesteding, werk, wonen en gezondheid). Elk lid van de Vlaamse Regering is verantwoordelijk voor de realisatie van deze doelstellingen binnen het kader van zijn of haar beleidsdomeinen. Het betreffen zowel acties binnen een beleidsdomein als beleidsdomeinoverschrijdende acties die noodzakelijk zijn om de transitie in de aanpak van armoede in het algemeen en bij gezinnen met jonge kinderen in het bijzonder, te realiseren.

De focus van het Vlaamse armoedebestrijdingsbeleid ligt op **gezinnen met jonge kinderen**. De eerste levensjaren van een kind zijn cruciaal voor diens ontwikkeling. In dit kader subsidiëren we voor de periode 2017-2019 opnieuw projecten die vernieuwende en verbrede laagdrempelige initiatieven nemen inzake gezinsondersteuning voor aanstaande gezinnen en gezinnen met jonge kinderen met het oog op de bestrijding van kinderarmoede. Belangrijk hierbij te vermelden is dat er nu nog vroeger in ondersteuning wordt voorzien (al vanaf de zwangerschap), dat

gezinnen meer integrale begeleiding kunnen krijgen en dat men meer resultaatgericht dient te werken. De projecten worden tevens ondersteund via een lerend netwerk.

Deze Vlaamse Regering is de eerste die ook een specifiek **Energiearmoedeprogramma** heeft opgemaakt. Hierin werden 34 concrete acties opgenomen, dewelke energiearmoede aanpakken aan de bron en waarover de Vlaamse overheid jaarlijks rapporteert. Uit de voortgang van deze jaarlijkse evaluaties blijkt duidelijk dat dit plan zo goed als uitgevoerd is.

Ook al beschikken we in Vlaanderen over een uitgebreid sociaal vangnet en kunnen we bij diverse overheden terecht voor een heel gamma aan tegemoetkomingen en maatregelen, slaagt niet iedereen er in deze rechten effectief op te nemen. Vanuit de doelstelling om preventief te werk te gaan, zette de Vlaamse overheid verder in op automatische rechtentoekenning waar mogelijk, naast administratieve vereenvoudiging en proactieve dienstverlening. Daar de voorwaarden en criteria voor het bepalen van de doelgroepen van **sociale correcties** vaak verschillen van regelgeving tot regelgeving nam de Vlaamse overheid het initiatief om de voorwaarden en criteria om als begunstigde in aanmerking te komen voor sociale correcties, in kaart te brengen en te evalueren. De analyse van deze inventaris toonde aan dat er in Vlaamse regelgeving geen uniforme definiëring van inkomenscomponenten of een gezinsbegrip bestaat. In 2019 start een wetenschappelijk onderzoek om op dit vlak binnen Vlaanderen stappen vooruit te zetten.

De nieuwe EU SILC-cijfers tonen ook het belang aan om gezinnen met een zeer lage werkintensiteit te ondersteunen. Gezinnen met een zeer lage werkintensiteit zijn namelijk de groep met het hoogste armoederisico in Vlaanderen. De opgestarte projecten **outreaching¹⁸** en **aanklampend werken t.a.v. gezinnen met een (zeer) lage werkintensiteit** zullen dan ook van nabij verder opgevolgd worden, onder andere via de lerende netwerken.

Inzake armoedebestrijding wordt ook zeer sterk ingezet op het niveau van de **lokale besturen**. Het werken op het niveau van de lokale besturen laat immers toe om de ruimtelijke concentratie van problemen gericht aan te pakken en verhoogt zo de kans op snel zichtbare en voelbare resultaten. De lokale besturen zijn dan ook de partner bij uitstek om de lokale regie op te nemen. Om de lokale besturen beter te kunnen ondersteunen in hun regierol werd deze rol onder de loep genomen door een wetenschappelijk onderzoek. O.b.v. de resultaten van dit onderzoek en een bredere evaluatie van de huidige ondersteuning, is het huidig ondersteuningsaanbod bijgestuurd en geoptimaliseerd.

Op 9 februari 2018 ging het nieuw **decreet lokaal sociaal beleid** in voege dat ingaat op vier aspecten, namelijk lokaal sociaal beleid als onderdeel van de meerjarenplanning van het lokaal bestuur, regie van de lokale sociale hulp- en dienstverlening, het bevorderen van een toegankelijke hulp- en dienstverlening en het aanpakken van onderbescherming (waaronder het realiseren van de functies en werkingsprincipes van een samenwerkingsverband geïntegreerd breed onthaal en vermaatschappelijking van de lokale sociale hulp- en dienstverlening). De Vlaamse Regering bepaalde ook een aantal Vlaamse beleidsprioriteiten in het kader van lokaal sociaal beleid, namelijk lokale besturen nemen een regierol op het vlak van lokaal sociaal beleid, lokale besturen realiseren de functies en werkingsprincipes van een samenwerkingsverband geïntegreerd breed onthaal en lokale besturen nemen maatregelen die de vermaatschappelijking van de lokale sociale hulp- en dienstverlening stimuleren. Onder **vermaatschappelijking van de zorg** begrijpt de Vlaamse overheid het streven om kwetsbare doelgroepen een eigen zinvolle plek

¹⁸ In Vlaanderen lopen via ESF en VDAB verschillende outreachende projecten om mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt te activeren, waaronder gezinnen in armoede, ex-gedetineerden, laaggeschoolde vrouwen met een migratieachtergrond.

in de samenleving te laten innemen, hen daarbij waar nodig te ondersteunen en de zorg zoveel mogelijk geïntegreerd in de samenleving te laten verlopen. De Vlaamse overheid wil naast haar eigen verantwoordelijkheden de bevolking sensibiliseren voor deelname aan, oprichting, organisatie of gebruik van initiatieven van **informele en vrijwillige zorg**.

Uit onderzoek blijkt dat mensen in armoede minder kansen hebben om duurzaam relaties aan te knopen en te onderhouden. Een versterkt sociaal netwerk kan de levenskwaliteit van mensen in armoede ten goede komen. Er werd een wetenschappelijk onderzoek omtrent informele netwerkversterking bij mensen in armoede gevoerd. Op basis hiervan werd een projectoproep gelanceerd die zich toespitst op het model waarbij een vrijwillige sleutelfiguur ingeschakeld wordt om een persoon in armoede te ondersteunen, de zogenaamde **buddywerkingen**. Er wordt gefocust op dit model gezien er in de studie wordt aangetoond dat dit een relatief jong model is, waarbij tevens ruimte voor versterking is. Bovendien voorziet de Vlaamse overheid al in reguliere Vlaamsbrede financiering van organisaties die werkzaam zijn o.b.v. andere werkmodellen (bv. de verenigingen waar armen het woord nemen als lotgenotennetwerk, Welzijnsschakels als vrijwilligerswerking, Lus vzw als persoonlijk netwerk, Domo vzw als contextgericht werken via organisatie...).

Tenslotte heeft de Vlaamse overheid van meet af aan ingezet op het tegengaan van voedselverspilling in combinatie met de verdeling van voedseloverschotten naar de meest kwetsbaren uit onze maatschappij. Binnen deze opdracht werd onder meer de webapplicatie '**de Schenkingsbeurs**' uitgebouwd. Deze dient om voedseloverschotten te bestrijden door schenkingen aan sociale organisaties te vergemakkelijken, met absolute aandacht voor kwaliteit en voedselveiligheid. Tussen juni 2017 en juli 2018 werd via de app in Vlaanderen voor een totaal van 104 ton aan kwalitatieve voedseloverschotten geschonken. Daarnaast wordt geïnvesteerd in de opstart van vijf regionale sociale distributieplatformen om de verdeling van voedseloverschotten op logistiek vlak te ondersteunen.

Sinds 1 januari 2019 heeft Vlaanderen de uitbetaling van de kinderbijslag overgenomen. Deze werd omgevormd tot het **Groeipakket**, het geheel van financiële tegemoetkomingen dat de Vlaamse overheid voorziet voor elk kind in elk gezin met volgende uitgangspunten:

- Het Groeipakket is een **recht van het kind** en dus niet langer meer gekoppeld aan de arbeidssituatie van de ouder. Elk kind is gelijk, met eenzelfde basisbedrag van bij de start, met een focus op jonge startende gezinnen;
- **Brede inzet van de sociale toeslag:** voor alle gezinnen met een bescheiden inkomen (onder bepaalde inkomensgrens), dus ook losgekoppeld van het professioneel statuut van de ouder. Ook werkende arme gezinnen krijgen recht op een sociale toeslag. Verruiming toekenning sociale toeslag (inkomensgrens 30.984 euro): van 10% naar 19,5% kinderen met een sociale toeslag, ofwel 152.000 nieuwe kinderen die hier vroeger geen recht op hadden (+9,5 procentpunt). Bijna 1 kind op 5 krijgt dus een sociale toeslag (315.000 kinderen), ofwel 178.631 gezinnen tegenover 91.839 in het oude systeem. Daarnaast zal er nog een verruiming komen van de sociale toeslag, omdat gezinnen die minstens 3 kinderen hebben, waarvan minstens 1 kind geboren na 2018, recht kunnen hebben op sociale toeslag als gezinsinkomen lager ligt dan 61.200 euro;
- **Automatische rechtentoeckenning** zodat geen gezinnen uit de boot vallen (wie geen aanvraag doet wordt opgepikt, automatische toekenning sociale toeslagen, schooltoeslag, kinderopvangtoeslag, kleutertoeslag)
- Om voor de jonge kinderen de participatie aan niet-inkomensgerelateerde kinderopvang en kleuteronderwijs te stimuleren, zijn er met het Groeipakket 2 nieuwe toeslagen ingevoerd vanaf 2019, nl. de **kinderopvangtoeslag en de kleutertoeslag**;

- Met de **selectieve participatietoelage**, de huidige schooltoelage, wordt vanaf het schooljaar 2019-2020 verder ingezet op de ondersteuning van kinderen en gezinnen inzake onderwijs. Communicatief wordt deze de schooltoelage genoemd. Er wordt meer dan 30 miljoen euro extra geïnvesteerd, vooral voor hogere bedragen in het SO. Ook de inkomstengrensbedragen worden opgetrokken en heeft als gevolg dat minstens de huidige doelgroep behouden blijft, maar dat ook meer mensen van deze ondersteuning kunnen genieten.

Het is zeker een expliciete keuze om met het Groeipakket meer in te zetten op kinderen uit gezinnen met lage inkomens. Het budget voor sociale toeslagen is opgetrokken tot 9% (345 miljoen euro) van het totaalbudget (3,8 miljard euro), waar dat vroeger 3,4% was (exclusief budget schooltoelagen). Het Groeipakket zorgt voor een echte en significante impact op het armoederisico en de armoedekloof, zowel voor bestaande als nieuwe gezinnen (zie tabel)

Gezinnen	Daling armoederisico	Daling aantallen	Daling armoedekloof
Nieuwe gezinnen*	Van 8,6 naar 7,3 %	-16% van het aantal gezinnen in armoede	Gemiddeld 68,2 EUR per maand over alle gezinstypes
Nieuwe kinderen	Van 9,9 naar 8,4 %	-15% van het aantal kinderen in armoede	
Bestaande gezinnen**	Van 8,6 naar 8,1 %	-6% van het aantal gezinnen in armoede	Gemiddeld 55,3 EUR per maand over alle gezinstypes
Bestaande kinderen	Van 9,9 naar 9,6 %	-3% van het aantal kinderen in armoede	

*: 'nieuwe gezinnen': starten vanaf 2019 **: Bestaande gezinnen: ontvingen voor 2019 al kinderbijslag

Ook inzake **onderwijs** en **werk** (zie ook 2.2) en **wonen** (zie ook 2.4.2. en 2.4.8.) zijn aanzienlijke inspanningen inzake armoedebestrijding gevoerd.

3.6. VLAAMS SOCIAAL SCOREBORD

Omwille van het belang dat de Vlaamse Regering hecht aan de sociale dimensie van het ES, achtte de Vlaamse Regering het wenselijk om in het voorliggende VHP opnieuw een eigen **Vlaamse sociaal scorebord** op te nemen. Binnen de 3 dimensies, konden voor 11 van de 14 indicatoren¹⁹ eigen Vlaamse cijfers worden opgesteld, voor 2 indicatoren (cursief gemarkeerd in onderstaande tabel)²⁰, werd een Vlaamse indicator gebruikt, die vrij nauw aansluit bij de Europese indicator, zodat een vergelijkende benadering mogelijk wordt. Voor één indicator (zelfgerapporteerde, onvervulde nood aan medische zorg (Jaar 2017)) was op Vlaams niveau nog geen cijfer voor 2017 beschikbaar. In onderstaande tabel wordt de Vlaamse score voor deze indicatoren vergeleken in Belgisch en EU-28 perspectief. De algemene conclusie is dat Vlaanderen het inzake de sociale dimensie binnen de EU-28 zeer goed doet en meestal ook beter scoort van het Belgisch gemiddelde. Ook in vergelijking met vorig jaar (VHP 2018) heeft Vlaanderen een stap vooruit gezet: er zijn geen indicatoren met aandachtspunten meer en het aantal indicatoren waar Vlaanderen bij de beste presteerders behoort, is toegenomen.

¹⁹Opmerking Statistiek Vlaanderen: Voor de monitoring van de Europese sociale indicatoren werkte de EC een ijkings van de prestaties uit in 2018. Dat gebeurt door voor elke indicator de prestaties voor het laatste jaar in ogenschouw te nemen en ook de evolutie van het voorlaatste tot het laatste beschikbare jaar. Statistiek Vlaanderen harnam die methode voor dit jaar.. Concreet worden de gestandaardiseerde waarden of z-scores berekend, en wordt het verschil met het landengemiddelde berekend. Op basis van de omvang van de afwijking krijgt de lidstaat dan het kenmerk 'bij de beste presteerders', 'beter dan gemiddeld', 'goed maar op te volgen', 'gemiddeld', 'zwak maar verbeterend', 'aandachtspunt' of 'kritiek'.

²⁰Opmerkingen sociaal scorebord (Bron: Statistiek Vlaanderen).

(1) Aangezien data op regionaal niveau inzake de reële groei van het bruto beschikbaar inkomen van huishoudens per hoofd op regionaal niveau ontbreken, nam Vlaanderen de indicator bruto beschikbaar inkomen per inwoner.

(2) I.p.v. de indicator Beloning van werknemers per gewerkt uur nam Vlaanderen de indicator beloning per werknemer.

VLAAMS SOCIAAL SCOREBORD (in BE en EU-28 perspectief)	VLG	BE	EU-28	BE	VLG ²¹
Dimensie: Gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt					
Aandeel vroege schoolverlaters in % bevolking 18-24 jr (Jaar 2017)	7,2	8,9	10,6	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Tewerkstellingskloof tussen mannen en vrouwen (Jaar 2017)	9,5	9,8	11,5	Gemiddeld	Gemiddeld
Verhouding inkomens kwintielen (Jaar 2017)	3,5	3,8	5,1	Beter dan gemiddeld	Beste presteerders
Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting (Jaar 2017)	13,5	20,3	22,4	Gemiddeld	Beste presteerders
Aandeel jongeren niet in opleiding, aan het werk of training (NEET) (Jaar 2017)	7,2	9,3	10,9	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Dimensie : Dynamische arbeidsmarkten en billijke arbeidsomstandigheden					
Werkzaamheidsgraad (20-64 jr) (Jaar 2017)	73,0	68,5	72,2	Aandachtspunt	Gemiddeld ²²
Werkloosheidsgraad (15-64 jr) (Jaar 2017)	4,4	7,1	7,6	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Lange termijn werkloosheidsgraad (Jaar 2017)	1,5	3,5	3,4	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Bruto beschikbare huishoudinkomen (index, 2008 = 100)	-	-	-	-	-
Alternatief: Bruto beschikbaar inkomen per inwoner (euro (Jaar 2015))	21.913	20.444	-	-	-
Beloning van werknemers per gewerkt uur (euro)	-	-	-	-	-
Alternatief: Beloning per werknemer (euro KKP) (Jaar 2016)	48.508	49.369	35.867	-	-
Dimensie : Sociale bescherming en integratie					
Impact van sociale transfers op de armoedebestrijding (Jaar 2017)	49,5	39,5	34,0	Gemiddeld	Beste presteerders
Aandeel van de kinderen jonger dan 3 jaar in de formele kinderopvang (Jaar 2017)	52,6	53,0	34,0	Beste Presteerders	Beste presteerders
Zelfgerapporteerde, onvervulde nood aan medische zorg (Jaar 2017) ²³	-	2,1	1,7	Gemiddeld	-
Aandeel personen met minstens een basisniveau aan digitale vaardigheden (Jaar 2017)	65	61	57	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld

²¹ Bron: Berekeningen Statistiek Vlaanderen

²² Er zij opgemerkt dat de beoordeling van de evolutie slechts op het laatste jaar slaat. Dat maakt dat het Vlaamse Gewest voor 'werkzaamheid' slechts het label 'gemiddeld' krijgt; het niveau van de Vlaamse werkzaamheidsgraad is relatief hoog, maar er was niet zoveel verbetering tussen 2016 (72%) en 2017 (73%), in tegenstelling tot vele EU landen die meer vooruitgang boekten, weliswaar dikwijls vertrekkende van een lager niveau.

²³ Voor 2017 zijn er nog geen cijfers voor Vlaanderen. Voor 2016 zien we dat in Vlaanderen 1% van de Vlaamse bevolking een onvervulde nood aan medische zorg aangeeft. Dit is lager dan in België (2,4%) en in de EU28 (2,5%).

DEEL 4. GEBRUIK VAN DE STRUCTUURFONDSEN

Er werden voor het **EFRO-Vlaanderen programma 2014-2020** vier thema's afgebakend die allen inspelen op verschillende aspecten van de LSA's: onderzoek en innovatie, ondernemerschap, koolstof arme economie en duurzame stedelijke ontwikkeling. In uitvoering van het programma is 83,03% (145,8 miljoen euro) van het beschikbare Vlaamse EFRO-budget vastgelegd over 190 projecten. Deze EFRO-steun vormt de hefboom voor een bijkomende investering van 250 miljoen euro. Bij de steun voor innovatie en onderzoek, koolstofarme economie en duurzame stadsontwikkeling ligt de nadruk zeer sterk op investeringen in o.a. infrastructuur, terwijl voor ondernemerschap meer aandacht gaat naar inhoudelijke werking.

Voorbeelden van projecten die uitgevoerd werden met EFRO Vlaanderen kan men vinden in de brochure "Europese impulsen voor een sterker Vlaanderen"²⁴. De nog beschikbare EFRO-middelen (29,8 miljoen euro) zullen via oproepen worden ingezet. Dat zal o.m. gebeuren via oproepen ter bevordering van de innovatie in Vlaanderen, projecten ter ondersteuning van de Vlaamse internationalisering lokaal ondernemerschap. In 2018 is ook een externe tussentijdse evaluatie van het programma uitgevoerd. Deze werd gepubliceerd op de EFRO-website (www.efro.be). Vlaanderen blijft naast zijn betrokkenheid in EFRO-Vlaanderen en ESF ook sterk inzetten op **interregionale samenwerking**. Het is zeer actief in projecten van de verschillende programma's waaraan het deelneemt in het grensoverschrijdend EU Regionaal Beleid, nl. EFRO-Interreg V 2014- 2020. Daarbij zijn de Vlaamse provincies en Provinciale Ontwikkelingsmaatschappijen (POM's) betrokken, naast uiteenlopende publieke en private/kennispartners.

Het operationeel programma **Europees Sociaal Fonds (ESF) 2014-2020** versterkt en vernieuwt het Vlaamse arbeidsbeleid met een budget van ca. 1 miljard euro, waarvan 398 miljoen euro EU-bijdrage. Het ESF-programma wil ca. 250.000 mensen helpen om een job te vinden of nieuwe competenties te verwerven. In **2018** bereikten ESF-projecten circa 53.000 werkzoekenden en 21.000 inactieven. Deze personen nemen deel aan projecten voor begeleiding en opleiding van werkzoekenden i.s.m. de VDAB, aan Werkinlevingsprojecten voor jongeren (WIJ) of aan een van de 48 projecten voor de begeleiding van kwetsbare groepen. Ongeveer een kwart van de bereikte deelnemers zijn personen met een migratieachtergrond. ESF bleef in 2018 de inspanningen vanuit onderwijs ondersteunen om het voortijdig schoolverlaten terug te dringen en om het stelsel van duaal leren verder te ontplooiën. In 2018 konden ook ruim 28.000 werknemers dankzij ESF-opleidingsprojecten hun vaardigheden versterken, met focus op digitale-, transversale- en basisvaardigheden. Het ESF-programma is eveneens een van de belangrijke stimulators van werkbaar werk in Vlaanderen. In 2018 werden 181 nieuwe projecten goedgekeurd binnen deze prioriteit. In **2019** blijft ESF volop inzetten op activering, sociale inclusie, levenslang leren en werkbaar werk. Een belangrijk nieuw accent wordt de uitrol van de werkbaarheidscheques, waarmee ESF een laagdrempelig instrument aanbiedt om te werken aan werkbaar werk. In 2019 zal het ESF ook projecten ondersteunen om inactieven naar de arbeidsmarkt te begeleiden of op pad te zetten naar een traject richting tewerkstelling. Hiermee speelt ESF in op de zeer actuele uitdaging van de krapte op de Vlaamse arbeidsmarkt.

²⁴ <https://www.vlaio.be/nl/media/1003>

DEEL 5. INSTITUTIONELE VRAAGSTUKKEN EN PARTICIPATIE VAN BELANGHEBBENDEN

5.1. VERSTERKEN VAN HET DRAAGVLAK

De Vlaamse Regering hecht veel belang aan het vergroten van het draagvlak voor het ES. Binnen de Vlaamse administratie fungeert de ambtelijke werkgroep ES als spil voor de opvolgen van de werkzaamheden op Vlaams, federaal en Europees niveau en neemt ook het **Voorzitterscollege** een belangrijke rol op. Mede n.a.v. de publicatie van de LSA's 2019-2020 zal er op 29 mei 2019 gedachtewisseling tussen het Voorzitterscollege en de European Semester Officer plaatsvinden.

5.2. BETROKKENHEID VLAAMS PARLEMENT

Om de structurele betrokkenheid van het **Vlaams Parlement** bij het ES te verzekeren, wordt op 26 maart 2019 het ontwerp van VHP 2019 in de Commissie Algemeen Beleid, Financiën en Begroting van het Vlaamse Parlement besproken. Een aantal aandachtspunten zullen in het definitief VHP worden meegenomen.

5.3. BETROKKENHEID SOCIALE PARTNERS

De **sociale partners** worden (i.h.k.v. VESOC) via een gedachtewisseling op 27 maart 2019 bij de opmaak van het VHP 2018 betrokken, zodat verschillende aandachtspunten in het definitief VHP kunnen worden meegenomen.

5.4. BETROKKENHEID (BOVEN)LOKALE BESTUREN EN STAKEHOLDERS

Net zoals bij de vorige VHP's het geval was, reikten de VLEVA-leden een aantal goede praktijken aan die inspelen op de LSA's en Europa 2020-doelstellingen.

In 2018 heeft het **Vlaams Kenniscentrum Water (Vlakwa)** haar studie²⁵ geactualiseerd over het socio-economisch belang van water in Vlaanderen. Deze analyse toont aan dat de directe tewerkstelling in de waterintensieve sectoren (de 15 meest water gebruikende sectoren in Vlaanderen) 22,3% bedraagt. In de analyse van 2013 bedroeg dit percentage nog 16,7% - goed voor een toename met 34%! 1 op 5 Vlamingen is hiermee aan de slag in een waterintensieve sector. De recente waterschaarste-en droogteperiodes hebben aangetoond dat de zoetwatervoorraden in Vlaanderen schaars zijn²⁶. In 2018 werd dan ook het initiatief genomen met verschillende actoren om een systeemanalyse uit te voeren om de interacties van het watersysteem met het mobiliteitssysteem (o.a. hoe het probleem van congestie inwerkt op het watersysteem inwerkt en vice versa), energiesysteem, etc. inzichtelijk te maken en als basis dient voor het definiëren van systemische oplossingen die de verschillende uitdagingen in samenhang aanpakt.

VITO is een van de 10 partners²⁷ in ECERA (European Circular Economy Research Alliance). Dit is een vrijwillig samenwerkingsnetwerk tussen Europese RTO's (Research and Technology Organisations) met als doel de wetenschappelijke kennis en expertise op het gebied van de circulaire economie vanuit een interdisciplinair perspectief te versterken en te integreren. Deze samenwerking helpt VITO om haar rol op dit gebied in Europa te versterken, om een beter inzicht te krijgen in de strategieën van onze collega's en om complementariteit op te bouwen.

²⁵<https://www.vlakwa.be/publicaties/nieuws/nieuwsbericht/news/nieuwe-studie-naar-het-socio-economisch-belang-van-water-stelt-droogte-maar-34-meer-jobs-in-wate/>

²⁶Dit werd in 2018 ook bevestigd in het rapport van de Verenigde Naties dat voor de verschillende lidstaten het niveau van waterstress heeft bepaald in het kader van de voortgang in het behalen van de Sustainable Development Goals (SDG's). Lidstaten beginnen waterstress te vertonen wanneer deze indicator meer dan 25% bedraagt. Voor België bedraagt deze indicator 56%.

²⁷ De partners zijn: CEA, ENEA, IETU, IVL, SINTEF, Tecnalia, TNO, VITO, VTT en Wuppertal.

GO! Is net, zoals de andere onderwijsverstrekkers, volop bezig met de implementatie van de hervorming van het SO met de start in de eerste graad van het SO (schooljaar 2019-2020). Het bevorderen van kansengelijkheid is voor **GO!** een cruciale bekommernis en een blijvend aandachtspunt.

De **KUleuven** vermeldt haar betrokkenheid bij het project DART (Developmental And Reproductive Toxicity) Paths dat een samenwerking is tussen de Hogeschool Utrecht, Vivaltes NV, OpenAnalytics NV en KU Leuven. Het DART paths project dat kadert binnen de doelstelling "To Replace, Reduce and Refine Animal testing" (beschermen van gewervelde dieren) van Horizon 2020 heeft als doelstelling een computationeel platform te ontwikkelen dat informatie integreert van de relatie tussen specifieke genen en reactiepaden met data over de effecten van specifieke chemische stoffen. Dit platform zal een significante impact op het gebruik van proefdieren hebben door de toxiciteit in de computer te voorspellen en daarmee dierproeven te voorkomen en door aan te tonen in welke gevallen testen op niet-gewervelde dieren betrouwbare alternatieven zijn.

De Vereniging Vlaamse Provincies (VVP) geeft aan dat de **Vlaamse provincies** krachten en middelen bundelen om in heel Vlaanderen het EU beleid vorm te geven. Als bovenlokaal bestuursniveau vormen ze de brug tussen de lokale realiteit en het Europese beleid. Hierna worden enkele goede praktijken aangehaald waarmee de Vlaamse provinciebesturen de LSA's 2 en 3 helpen realiseren:

LSA 2.:

▪ **Right skills for the right future (RIGHT – Interreg Noordzee)**

Met het project Right skills for the right future (RIGHT – Interreg Noordzee) wil de provincie Antwerpen inspelen op de veranderende arbeidsmarkt en ontwikkeling van innovatieve opleidings- en trainingsmogelijkheden. De kerndoelstelling is een competitieve regio te verzekeren door de personeelsbestand toekomstbestendig te maken, kennis op te bouwen over de toekomstige noden van de industrie en de capaciteit van onze KMO's, regionale overheden en onderwijsinstituten daaromtrent uit te bouwen.

▪ **AB Réfugiés Social (Interreg France-Wallonie-Vlaanderen)**

Dit project beoogt de versterking en bestendiging van de netwerking en het grensoverschrijdende dienstenaanbod op gezondheids- en maatschappelijk vlak bij asielzoekers en vluchtelingen om de zorg en begeleiding van deze kwetsbare groepen en hun duurzame integratie in de deelgebieden van hun programma, waar ook, te versterken.

LSA 3.:

▪ **Project Bouw 4.0 in Sint-Stevens-Woluwe helpt de bouwsector verder digitaliseren (EFRO Vlaanderen)**

Dit centrum wordt een democentrum waar alles over nieuwe bouwtechnologieën samenkomt. Met steun van de EU zullen hier BIM-modellen, scanningtechnieken of 3D-visualisaties getoond worden en wordt er geëxperimenteerd met 'Augmented Reality en Virtual Reality'. Iedereen, actief in de bouw, kan er binnenkort terecht voor demonstraties, begeleiding en advies over innovatieve tools, infrastructuur en nieuwe technologieën.

▪ **Skills navigator (Interreg Vlaanderen-Nederland)**

Door de digitalisering, automatisering en robotisering van de havensector is er een sterk toenemende vraag naar hogere technische profielen. Met de input van 14 partners zorgt 'Skills Navigator' voor een optimale match tussen arbeidsvraag en -aanbod. Focus ligt op het

opbouwen van de nodige digitale skills van zowel schoolgaande jongeren als (her)intreders op de arbeidsmarkt tussen 16 en 26 jaar.

▪ **GreenVille: Center of Cleantech (EFRO Vlaanderen)**

GreenVille huisvest groene ondernemers in het voormalige hoofdgebouw van de Kempische Steenkoolmijnen en fungeert daarbij als een unieke incubator voor Limburgse KMO's die werken aan nieuwe materialen, mobiliteit, water, nieuwe business modellen,... Voorts brengt GreenVille geïnteresseerden uit bedrijven, kennisinstellingen en overheden samen om kennis en ervaring over de groene economie uit te wisselen. Cleantech Community Limburg is de naam waaronder GreenVille en de provincie Limburg cleantech events organiseren.

De Vlaamse provincies deden ook het voorbije jaar aanzienlijke investeringen in **fietsinfrastructuur**, zowel voor verdere verbinding via de Fiets-O-Strades, als in het bovenlokaal functioneel fietspaden-netwerk. Ook hier werden sommige onderdelen medegefinancierd met EFRO-middelen.

5.5. VHP IN FEDERAAL EN EUROPEES PERSPECTIEF

Vlaanderen leverde i.h.k.v. het ES 2019 opnieuw een belangrijke inbreng voor de **'Fact Finding Mission'** (26 oktober 2018) tussen de diensten van de EC en België m.b.t. de opmaak van het ontwerp Landverslag België 2019. Daarnaast nam Vlaanderen in het ES 2019 actief deel aan de **bilaterale ontmoetingen met de diensten van de EC** (7 december 2018 en 18 maart 2019) op politiek niveau die o.a. in het teken staan van de uitvoering van de LSA's. Bovendien zijn er tal van bilaterale contacten tussen de diensten van de EC en de beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid gedurende het ES.

Het VHP 2019 wordt opnieuw als bijlage bij het **NHP** opgenomen en ook de link met de **Europese instellingen** wordt gegarandeerd: de Vlaamse Regering bezorgt het VHP immers rechtstreeks aan de voorzitters van de EC, de Europese Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) en het Comité van de Regio's (CoR).

Het VHP wordt ook op de semesterwebpagina²⁸ van de Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de EU (AAVR EU) gepubliceerd. D.m.v. haar initiatieven i.h.k.v. het ES, levert Vlaanderen ook een belangrijk bijdrage aan de werking van het **Europa 2020-monitoring platform van het Comité van de Regio's**.

²⁸ <https://www.flandersineu.be/nl/prioritaire-dossiers/europees-semester>

GLOSSARIUM

3D	3 dimensionaal	EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ABAD	Actieplan ter Bestrijding van Arbeidsgerelateerde Discriminatie	EFSI	European Fund for Strategic Investments
AAGR EU	Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de EU	EIB	European Investment Bank
Actiris	Brusselse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling	EIF	European Investment Fund
AGION	Agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs	Enerpedia	Agrarische energie-encyclopedie.
Agoria	Federatie van de bedrijven van de Belgische technologische industrie	e-MOPOLI	Electro MOBility as driver to support POLicy
AI	Artificiële Intelligentie	EPB	EnergiePrestatie en Binnenklimaat
All	Agentschap Integratie en Inburgering	EPC	Energieprestatiecertificaat
AIV	Agentschap Informatie Vlaanderen	E-peil	Energieprestatie-peil
Aphea.Bio	Spin-off die onderzoek doet naar micro-organismen die nauw samenleven met planten, en hun effect op landbouwgewassen.	Eq.	Equivalent
BAM	Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel	ES	Europees Semester
BBP	Bruto Binnenlands Product	ESF	Europees Sociaal Fonds
BE	België	ESO	European Semester Officer
BelRAI	Belgian Resident Assessment Instrument	ESCO	Energy Service Company
BENEFIC	laad- en tankinfrastructuur voor alternatieve brandstoffen voor transport	ETS	European Emissions Trading System
BE-REEL	Belgium Renovates for Energy-Efficient Living	EU	Europese Unie
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	EU-15	de 15 EU-lidstaten op 1 januari 1995
BIM	Building Information Modelling	EU-28	de 28 EU-lidstaten sedert 2014
BOF	Bijzonder Onderzoeksfonds	EUR-Lex	het recht van de EU
BSO	Beroepssecundair onderwijs	Eurostat	Directoraat-generaal van de Europese Unie, belast met het opmaken van statistieken
BuSO	Buitengewoon Secundair Onderwijs	EU SILC	EU Statistics on income and living conditions
Catalisti	Speerpuntcluster duurzame chemie	EV	Elektrisch voertuig
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst	EVC	Erkennen Verworven Competenties
CD III	Centre for Drug Design and Discovery	EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie
CEF	Community Europe Facility	Fedasil	Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers
C-IBO	laat werkgevers toe om samen met VDAB een werkzoekende op te leiden op de werkvloer. De opleiding duurt min. 4 weken en max. 26 weken.	Fevia	de federatie van de Belgische voedingsindustrie
CLB	Centrum voor leerlingenbegeleiding	FFM	Fact Finding Mission
CIS	Community Innovation Survey	Flanders'	Draagt bij tot een meer competitieve, innovatieve en duurzame agrovoedingsindustrie
CO ₂	Koolstofdioxide	FOOD	Strategisch onderzoekscentrum voor de maakindustrie
CO ₂ -eq	CO2 equivalent	Flanders	Strategisch onderzoekscentrum voor de maakindustrie
Comeos	vertegenwoordigt, verenigt en versterkt de handel en diensten	Make	Strategisch onderzoekscentrum voor de maakindustrie
CoR	Comité van de Regio's	Fiets-GEN	Fietsnetwerk Brussel Vlaamse Rand
CPT	Clean Pover for Transport	FIT	Flanders Investment and Trade
DART	Development And Reproductive Toxicity	Flux50	Vlaamse slimme energienetwerken
DBFM	Design, Build, Finance and Maintainance	FPB	Federaal Planbureau
DKO	Deeltijs Kunstonderwijs	FWO	Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen.
DZOP	Digitaal Zorg- en OnderwijsPlan	GIBO	Gespecialiseerde Individuele Beroepsopleiding
EAK	Enquête naar de Arbeidskrachten	GIP	Geïntegreerd Investeringsplan
EBO	Energiebeleidsovereenkomsten	GLITCH	GLastuinbouw Innoveert door Co-creatie met koolstofarme Hightech
EC	Europese Commissie	GO!	GemeenschapsOnderwijs
ECERA	European Circular Economy Research Alliance	Greenville	de naam waaronder Greenville en de provincie Limburg cleantech events organiseren
EESC	Europees Economisch en Sociaal Comité	Cleantech Community Limburg	
		HERMREG	Belgisch econometrisch model voor het opstellen van regionale middellangetermijnvooruit-zichten
		HBO5	Hoger Beroepsonderwijs
		HE	Hernieuwbare Energie
		HFB	Het Facilitair Bedrijf

HO	Hoger Onderwijs	Ppt	Procentpunt
IBN	Innovatieve Bedrijfsnetwerken	PSA	Programme Support Activity
IBO	Individuele Beroepsopleiding	PV-	technologie Zonnetechnologie
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie	PWA	Plaatselijk werkgelegenheidsagentschap
Imec	Interuniversitair Micro-Electronica Centrum	REG	Rationeel Energiegebruik
ING	Internationale Nederlanden Groep (Bank)	RIGHT	Project Interreg Regio Noordzee
InnoVET	Professionalisering en Innovatie in het arbeidsgericht onderwijs	RTC	Regionale Technologische Centra
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen	RTO	Research and Technology Organisations
InterRAI	International Residential Assessment Instrument	RO	De Grote Ring rond Brussel
Interreg	Interreg Community Initiative	RTC	Regionale Technologische Centra
IOF	Industrieel OnderzoeksFonds	Scivil	Vlaams expertisecentrum voor burger-wetenschap
KBC	Kredietbank / Cerabank	SDG	Sustainable Development Goal
K-IBO	Individuele beroepsopleiding voor kwetsbare werkwzoekenden zoals langdurig werklozen	SERV	Sociaal Economische Raad van Vlaanderen
KKP	Koopkrachtpariteiten	SILC	Enquête naar de inkomens en levensomstandigheden
KKS	Koopkrachtstandaard	Skills	Match tussen arbeidsvraag- en aanbod
KMO	Kleine en Middelgrote Onderneming	Navigator	
KOALA	Kind Ouderactiviteit voor Lokale Armoedebestrijding	SO	Secundair Onderwijs
Kton	Kiloton	SOC	Strategische OnderzoeksCentra
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven	SIM	Strategic Initiative Materials in Flanders
kV	Kilovolt	SRSP	Structural Reform Support Program
kW	kilowatt	SRSS	Structural Reform Support Service
Le Forem	Le service public de l'emploi et de la formation professionnelle en Wallonie (Waalse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling)	STATBEL	Algemene Directie Statistiek
@level2work	Hoogopgeleide anderstaligen begeleiden naar werk	STEM	Science, Technology, Engineering, Mathematics
LEZ	Lage emissie-zone	tso	technisch secundair onderwijs
LSA	Landenspecifieke aanbeveling	V-bio	
LTCF	Long Term Care Facilities	Ventures	financiert jonge, innovatieve bedrijven met ambities op het gebied van life sciences
M-decreet	Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften	VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
MoU	Memorandum of Understanding	VESOC	Vlaams Economisch en Sociaal Overlegcomité
MFk	Meerjarig Financieel Kader	VHP	Vlaams Hervormingsprogramma
Mid-cap	mid-capitalization stock	VIB	Vlaamse Instelling voor Biotechnologie
MPV	Mobiliteitsplan Vlaanderen	VIL	Vlaams Instituut voor de Logistiek
MTOE	Miljoen Ton Olie-equivalenten	VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
Mton	Megaton	VIPA	Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden
NBB	Nationale Bank van België	VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
NEET	Not in Education, Employment or Training	Vivaltes	gezondheidseffecten van stoffen vaststellen
NHP	Nationaal Hervormingsprogramma	NV	zonder dierproeven
NV	Naamloze Vennootschap	VLG	Vlaams Gewest
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn	VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	Vlakwa	Vlaams Kenniscentrum Water
O&O	Onderzoek en Ontwikkeling	VLEVA	Vlaams-Europees Verbindingsagentschap
O&O&I	Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie	VLIZ	Vlaams Instituut voor de Zee
PJ	Petajoule	VOP	Vlaamse Ondersteuningspremie
POM	Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij	VVP	Vereniging Vlaamse Provincies
PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen	VTE	Voltijdsequivalent
PPS	Publiek-private samenwerking	WIJ	Werkinleving voor Jongeren
		WKK	Warmtekrachtkoppeling
		WVG	Welzijn, Volksgezondheid en Gezin